DR. ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU
TIBERIU VELTER
DR. G. D. ISCRU
AUREL DAVID

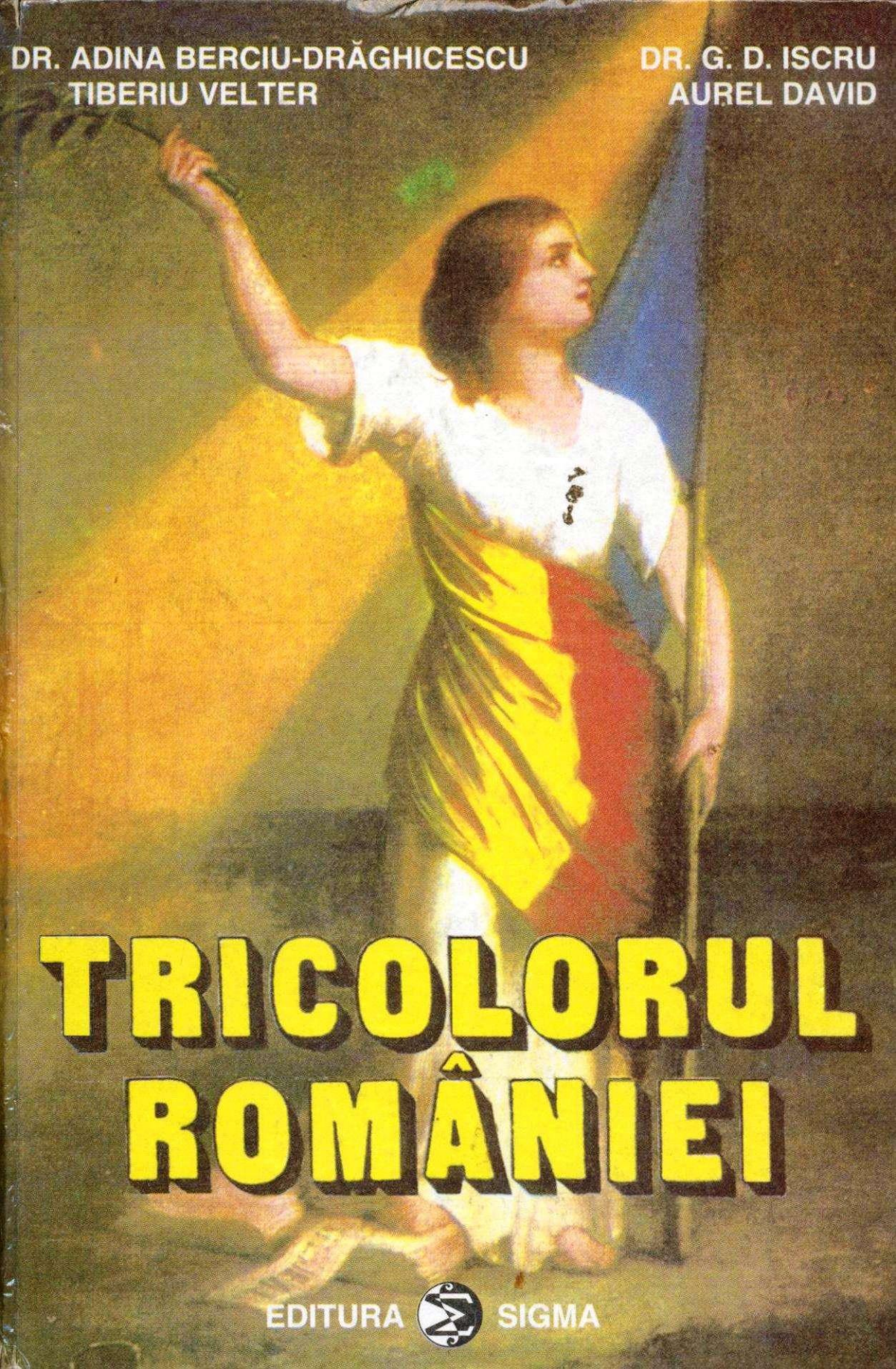

TRICOLORUL ROMÂNIEI

EDITURA SIGMA

Dr. Adina Berciu-Drăghicescu **Dr. G. D. Iscru**
Tiberiu Velter **Aurel David**

Dăruiesc această carte ca un omagiu al meu adus prietenului meu și în acelaș timp un mare susținător al românismului, dului profesor Dinică

15 Mai 1996 A Berciu

TRICOLORUL ROMÂNIEI

SIMBOL AL UNITĂȚII, INTEGRITĂȚII ȘI SUVERANITĂȚII NAȚIONALE

Coordonator:
Dr. Adina Berciu-Drăghicescu

EDITURA SIGMA

BUCUREȘTI 1995

Coperta: **Valentin Tănase**
Ilustrații: **Victor Stroe**
Redactor: **Victoria Bran**

Tehnoredactare computerizată: **Eugen Constantinescu**
Dragoș Dena

© **1995** Toate drepturile rezervate Editurii **SIGMA**

Editura **SIGMA**, str. Dragoș Vodă, nr. 71, 72158, sector 2, București
Tel/fax: 2101661, tel: 2105404

Editată în colaborare cu
"PRUT INTERNAȚIONAL"
Chișinău
☎(022) 62 23 77; 62 93 18

ISBN 973-9077-48-X

Comanda nr. 584

F.E.P. «Tipografia Centrală»,
277068, Chișinău, str. Florilor, 1
Departamentul Edituri, Poligrafie
și Comerțul cu Cărți

INTRODUCERE

În istoria civilizaţiei umane simbolurile au ocupat un loc deosebit, cu atât mai mult cele naţional-statale. Drapelul, ca simbol, constituie, alături de stemă, sigiliu şi imn, un însemn naţional de importanţă deosebită, al identităţii unei naţiuni.

Un loc aparte în cultura europeană i-a revenit simbolismului cromatic şi aplicativ, care evidenţiază deosebirile de natură etnică, statală şi regională, profesională, confesională, militară şi altele. Simbolismul cromatic, fiind universal, nu poate fi absolutizat, culorile specifice unui popor fiind mai ales tradiţionale, dar aflându-se şi la alte popoare. Trebuie remarcat şi faptul că aceeaşi culoare poate avea interpretări diferite în cadrul simbolisticii diferitelor zone geografico-istorice.

La diferite popoare a avut loc o acumulare lentă şi continuă a fondului simbolistic etnocultural. Afirmaţia este valabilă şi în cazul poporului român. Tricolorul românesc – roşu, galben şi albastru – a apărut şi s-a afirmat ca steag naţional în primele decenii ale secolului al XIX-lea, având o origine populară, românească, iar culorile sale sunt rezultatul unei opţiuni ce vine din vremuri îndepărtate. Prin arborarea tricolorului, românii şi-au exprimat simţămintele profunde şi dorinţa arzătoare de unire şi progres. Atribut şi simbol naţional, drapelul tricolor a fost, este şi va fi onorat permanent.

În prezenta lucrare, consacrată steagului naţional, autorii au încercat o sinteză cât mai cuprinzătoare a istoriei tricolorului – atât cât este cunoscută până în prezent – precum şi o prezentare succintă a diferitelor drapele folosite de români de-a lungul istoriei. Demersul nostru nu şi-a propus o tratare exhaustivă a problemei; am intenţionat să realizăm un material cât mai cuprinzător referitor la problematica vexilologică românească având în vedere faptul că o lucrare completă în acest domeniu nu există în istoriografia românească de specialitate, cu excepţia unor monografii incomplete, foarte vechi şi a unor studii şi articole. Ne-am asumat întregul risc încumetându-ne să punem bazele unei astfel de lucrări, complexă şi complicată prin însăşi sfera ei de investigaţie, dar deosebit de necesară în etapa istorică în care se află România. Steagul pentru un stat este simbolul fiinţei istorice şi politice, al afirmării naţionale.

Considerăm lucrarea de faţă o călăuză pentru ceea ce mai trebuie de făcut în domeniul vexilologiei româneşti în general şi în acela al tricolorului în special.

În această ordine de idei am prezentat şi probleme care încă sunt controversate sau nu sunt clarificate îndeajuns.

Lucrarea se adresează în primul rînd românilor din România dar şi din afara graniţelor actuale ale statului român, în egală măsură specialiştilor şi tuturor iubitorilor de istorie; în al doilea rând se adresează cu bună credinţă străinătăţii, specialişti dar şi iubitori de adevăr istoric, pentru o mai bună cunoaştere.

Ilustraţia, relativ cuprinzătoare, a fost realizată cu sprijinul d-lui Victor Stroe şi cuprinde, în special, piese din colecţiile Muzeului Militar Naţional.

Mulţumim pe această cale conducerii Muzeului Militar Naţional şi a Muzeului Naţional de Istorie a României, tuturor colegilor care ne-au sprijinit în această acţiune.

Autorii

CUPRINS

Introducere 3

Steagurile la români 5

Istoria tricolorului naţional 23

Tricolorul îl avem de la geto-daci? O nouă ipoteză 23

De la opţiunea coloristică la prezenţa pe drapel a tricolorului 47

Oficializarea tricolorului în contextul revoluţionar paşoptist 62

Afirmarea Drapelului tricolor al României independente 83

Lista ilustraţiilor 115

Bibliografie 119

Resumé 125

Summary 127

Ilustraţii 129

STEAGURILE LA ROMÂNI

Drapelul este România, acest pământ binecuvântat al patriei, udat cu sângele strămoşilor noştri şi îmbogăţit cu sudoarea muncitorului. El este familia, ogorul fiecăruia, casa în care s-au născut părinţii şi unde se vor naşte copiii noştri. Steagul este încă simbolul devotamentului, credinţei, ordinii şi al disciplinei ce reprezintă oastea. Steagul este totodată trecutul, prezentul şi viitorul Ţării, întreaga istorie a României!

(Al. I. Cuza, 1/13 septembrie 1863)

De-a lungul timpului, toate popoarele au folosit ca mijloc de individualizare şi comunicare diverse simboluri, devenite apoi însemne naţionale. Steagul constituie, alături de stemă, sigiliu şi imn, un însemn naţional prin care este reprezentată individualitatea şi suveranitatea unei naţiuni. El este cel mai statornic simbol al istoriei unui popor.

Steagul este simbolul care concretizează realizarea unei idei sau a unor înalte aspiraţii pe care un stat sau un popor le-a urmărit în decursul vremurilor. Pentru un stat, steagul este simbolul fiinţei sale istorice şi politice, al situaţiei pe care şi-a dobândit-o în mijlocul celorlalte state şi al prestigiului de care se bucură, fiind simbolul măririi naţionale. Pentru o armată, steagul este simbolul victoriei, simbolul către care se îndreaptă aspiraţiile tuturor acelora care luptă sub faldurile lui.

Acest simbol, care vorbeşte într-o limbă tăcută, dar înţeleasă, ne pune în faţă trecutul şi ne face să vedem viitorul, fiind "icoana patriei" şi o "relicvă sfântă şi înălţătoare a credinţei patriotice"[1].

Astfel, din toate aceste motive, în toate timpurile şi la toate popoarele, drapelul s-a bucurat de o deosebită veneraţie. Pe steag se depunea jurământul de credinţă; şi astăzi la fel. Purtătorii lui, din antichitate şi până astăzi, sunt oameni aleşi şi datori să-l apere cu preţul vieţii lor.

---

[1] Tiberiu Stănciulescu, *Cultul drapelului*, Bucureşti, 1938, p.20.

În bătălii, drapelul constituie elementul central, indicând fie direcţia de înaintare, fie concentrarea trupelor, fie retragerea. Capturarea steagului inamic este un indiciu al victoriei, după cum pierderea lui înseamnă dezonoare şi înfrângere, care se răsfrâng asupra tuturor acelora care luptă sub culorile lui.

Un regiment care şi-a pierdut drapelul trebuia să meargă dezonorat fără steag până când îşi redobândea onoarea printr-o bravură excepţională în faţa tuturor regimentelor. Steagurile capturate de o armată în război sunt socotite semne ale victoriei; la fel stau mărturie şi steagurile înfipte pe cetatea sau oraşul cucerit.

Dimpotrivă, predarea unui steag înseamnă supunere sau respect faţă de cineva mai puternic.

Drapelul de bază al unităţii consemnează regulamentele armatei şi reaminteşte datoria sfântă a fiecăruia de a servi cu credinţă patria, de a apăra cu bărbăţie, pricepere şi abnegaţie hotarele ţării, independenţa şi suveranitatea ei.

Importanţa şi rostul steagului într-o bătălie au fost remarcate încă din Evul Mediu (sec. al XVI-lea) în lucrarea: *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*. „Astfel, mintea se află în trupul omului asemenea steagului când stă în mijlocul luptei, iar în luptă toată oastea priveşte la steag. Şi până stă steagul în luptă, acea luptă nu se cheamă biruită, chiar dacă are năvală grea (spre sine) iar ei toţi privesc către steag şi toţi se strâng în jurul lui. Iar dacă steagul cade, toată oastea se risipeşte şi nu se ştie unul cu altul cum şi încotro merg. Aşijderea este şi domnul: până stă mintea lui într-însul întreagă, toţi oştenii lui se strâng împrejurul său, ca şi oştile în jurul steagului"[2].

De-a lungul timpului, forma, dimensiunile, culoarea s-au mai modificat, dar simbolul drapelului şi rolul său au rămas aceleaşi.

Steagul este o creaţie a popoarelor antice. Originea lui se datorează necesităţii de a se distinge la o anumită distanţă corpul căruia aparţinea o parte din armată şi de a oferi luptătorilor un prilej uşor de a se aduna.

Asirienii şi perşii s-au folosit de acest însemn. La fel şi evreii care aveau bandiere speciale printre diferitele lor triburi. La egipteni şi la greci s-au adoptat însemnele cu embleme.[3]

---

[2] Apud C.Rezachevici, *Steagurile militare ale Ţării Româneşti şi Moldovei în veacul al XVII-lea*, în "Revista de Istorie", t.29, 1976, nr.8, p.1199.

[3] *Enciclopedia României*, I, Bucureşti, 1938, p. 73–74.

La romani, întâlnim cuvântul steag sub numele de *vexillum** (drapel) pentru infanterie şi *signum* (stindard) pentru trupele de cavalerie. Orice detaşament al unei legiuni sau al unei trupe auxiliare, creat cu un anume scop, formând astfel o comandă aparte, trebuia să aibă un *vexillum* al său, propriu. Acest *vexillum* consta dintr-o bucată de pânză pătrată, colorată diferit şi cu franjuri pe margini, care se fixa pe un lemn pus de-a curmezişul în vârful unei suliţe sau al unei prăjini. *Vexillum*-ul purta ca legendă numele corpului de armată din care se alcătuise detaşamentul precum şi numele împăratului.

Apoi, fiecare legiune avea ca simbol figura unui anumit animal, pe care o purta la steagurile sale. Cele mai multe dintre aceste simboluri sunt semne zodiacale, adică sunt stelele care au prezidat naşterea legiunilor şi care se bucurau de o adoraţie divină. Aceasta ne-o spune categoric Ovidiu, care, în descrierea pe care o face asupra anului lui Romulus, se joacă cu dubla semnificaţie a cuvântului *signum*: semn zodiacal şi steag. El afirmă că pe timpul său legiunile purtau la steaguri şi semnele zodiacului. Cum însă aceste însemne erau adorate de către romani, înţelegem uşor de ce legiunile celebrau ziua naşterii acvilei legionare şi a steagurilor.

Astfel, legiunea I Minerva, creată de Domitian, avea ca simbol un berbec; legiunile a IV-a şi a V-a Macedonica, a IV-a Victrix, a VII-a Claudia, a VIII-a Augusta, a IX-a Fretentis, a X-a Gemina aveau ca simbol taurul, deoarece acesta era semnul zodiacal al lunii în care domnise Venus Genetrix, zeiţa protectoare a casei Iulia. Apoi, legiunile a II-a Augusta, a XVI-a Gemina, a XVII-a Primigenia, create de Augustus, purtau ca simbol capricornul, semnul zodiacal sub care se născuse împăratul. Mai târziu, legiunile a VI-a Flavia, a XVIII-a şi a XVI-a Gemina au avut drept simbol leul. Cohortele pretoriene au scorpionul, care corespunde lui Marte, zeul războiului şi strămoşul poporului roman.

Prin urmare, aceste simboluri datează dintr-o vreme când latinii vedeau încă pe zeii lor identificaţi cu anumite animale. Apoi, trebuie amintit că până la Septimius Severus, simbolul animalic era dispus pe coada steagului, sub phalere, apoi în secolul al III-lea a început să fie aşezat în vârful steagului, cum se poate vedea pe mormântul descoperit la Viminnacium.

---

* Vexillum, i (lat.) = stindard, drapel. De aici termenul de vexilologie consacrat ştiinţei care are drept obiect de studiu steagurile.

Descoperirile arheologice ne-au adus informaţii preţioase asupra locului în care se păstrau steagurile armatei romane. În fiecare castru exista un spaţiu destinat aşezării steagurilor, acvilei sfinte a legiunii, statuii în picioare a împăratului, precum şi altarele zeilor militari. Acest spaţiu nu avea un nume propriu, ci se considera ca făcând parte din pretorium. Tacitus îl desemnează prin cuvintele *signa et donus signorum*; inscripţiile, prin *signa et imagines*; scriitorii moderni, prin *templum* sau *sacellum*. Cauza lipsei unei denumiri poate fi explicată prin faptul că lagărul, strict vorbind, nu avea un templu, ci numai un loc *in praetoria* destinat a păstra obiectele sacre.

Geto-dacii aveau şi ei steag, în jurul căruia adunau armata în caz de război. Se constată şi la ei folosirea drapelelor (vexillum) şi a stindardelor (signum), ceea ce probează diviziunea armatei în corpuri.

Drapelul geto-dac consta dintr-o bucată de pânză pătrată, colorată diferit, având franjuri pe margini, fixată în vârful unei bucăţi de lemn sau suliţe, întocmai ca vexillum-ul roman şi având brodat ca emblemă un şarpe.

Stindardul era un balaur cu cap de lup (draco) şi cu gura deschisă, fixat cu gâtul de o prăjină, corpul fiind din bronz sau din argint, iar capul din metal mai uşor, îmbrăcat în stofă; stindardul dac făcea să se audă un şuierat mai ales când era vânt şi pătrundea prin gura capului de lup.

În Evul Mediu, uzul steagurilor s-a generalizat la toate popoarele.

Deşi nu avem nici o mărturie care să ne arate că românii au folosit în epoca etnogenezei şi după aceea vreun însemn, totuşi logica istorică ne îndeamnă să credem că acesta a existat.

Documentele care s-au păstrat amintesc abia pentru secolul al XIV-lea şi următoarele că oştile domnitorilor români au luptat sub steaguri împotriva duşmanilor.

Din fericire s-au păstrat, pe lângă documentele scrise, şi câteva steaguri originale care ne permit să încercăm să arătăm ce denumire aveau aceste însemne la noi, din ce erau confecţionate şi cum se înfăţişau.

O lucrare completă din domeniul vexilologiei româneşti nu există, cu excepţia unor monografii incomplete şi a unor studii şi articole ce abordează limitat problema.

În evul mediu românesc, străbătut de nenumărate războaie, prezenţa steagului de luptă pe câmpurile de bătălie este atestată de izvoarele istorice, dar nu cu o

cromatică tricoloră.

Steagul militar era alcătuit dintr-o flamură fixată în partea superioară de o bară orizontală care era prinsă de o hampă verticală. Acest tip s-a numit la început *vexillum* apoi *gonfalon* şi mai târziu *prapor* sau *prapur* (steag bisericesc).[4]

Gonfalon se mai numeşte acel steag care are flamura lungă şi îngustă, decupată la capătul liber în trei fâşii. În câmpul acestui tip de steag se afla reprezentată stema posesorului. Către anul 1300, în Europa Occidentală, gonfalonul a fost înlocuit cu baniera, care era alcătuită dintr-o flamură pătrată sau de formă dreptunghiulară, purtată de oşteni la lance (sec. XIV-XVI). În acelaşi timp s-au folosit şi steaguri având flamura prinsă vertical de hampă.

În Evul Mediu, în Ţările Române, termenul de steag desemna trei lucruri *:

a) însemn militar, steag sau prapur (vexillum) sub care se adunau ostaşii unei unităţi şi purta pe el semnele distinctive ale unităţii sau categoriei de oşteni căreia îi aparţinea;

b) unitate militară a Ţării Româneşti şi a Moldovei, formată dintr-un număr variabil de oşteni; în sec. XIV-XVI avea efective mai mari, iar în sec. XVII a devenit o subunitate a căpităniei şi era alcătuită din 50-100 de oameni;

c) steag de domnie sau steagul ţării. În perioada dominaţiei otomane, steagul de domnie era primit de la Poartă. Uneori, acest însemn se numea şi steag împărătesc.

Steagurile se supun unei anumite ierarhii, a cărei treaptă superioară revine Drapelului de Stat, care constituie însemnul oficial al unui stat şi *principalul atribut al suveranităţii*.

Steagul, în sensul larg al noţiunii, include toate categoriile militare, sportive, ale diverselor organizaţii social-politice etc. Pentru flota maritimă se folosesc termenii de: *pavilion* şi *fanion*, iar pentru cavalerie se uzitează termenul de *stindard*. Familia regală avea *pavilioane*. În istoriografia curentă se întrebu-

---

[4] Vladimir Mischevca, Ion Negrei, Alexandru Nichitici, *Simbolurile Ţării Moldovei (Din istoria vexilologiei şi sigilografiei heraldice moldoveneşti din sec. XIV-XIX)*, Chişinău, 1994, p.31; Jean N. Mănescu, *Stema Moldovei*, în "Magazin Istoric", Bucureşti, 1972, nr. 5, p.38–39.

* Pentru toate aceste aspecte vezi lucrarea *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*, Bucureşti, Edit. Acad., 1988, p. 454–455.

înţează denumirile: *steag, drapel, stindard, prapur, fanion.*[5]

Steagurile pot fi alcătuite din următoarele elemente: flamură (pânză), hampă (lance), vârf (pajură), susţinătorul vârfului, brăţara hampei, talpa hampei, panglici, franjuri, "cosiţe" (capete de panglică), ciucuri (canafuri), şnur cu ciucuri.[6]

Izvoarele menţionează pentru Ţările Române existenţa steagurilor domneşti sau ale ţării. În câmpul steagurilor se aflau însemnele statale: acvila cruciată, capul de bour cu o stea între coarne, precum şi o gamă întreagă de sfinţi militari, purtători de arme, diferite scene cu subiect religios şi o serie de inscripţii biblice. De remarcat că pictura şi broderia celor din Ţara Românească "sunt identice cu cele din Moldova din punct de vedere al coloritului şi al iconografiei".[7]

Polemica legată de caracterul "bisericesc" sau "militar" al steagurilor româneşti cu figuri de sfinţi a fost clarificată de istoricul C. Rezachevici, care susţine că "steagurile militare cu reprezentări religioase, păstrate în biserici sau mănăstiri (precum cea a lui Ştefan cel Mare de la Zografu, sau cea a lui C. Brâncoveanu de la Hurezi), au putut fi socotite eronat "bisericeşti" numai după scurgerea unei perioade de timp, când unităţile militare cărora le-au aparţinut dispăruseră de mult, semnificaţia lor iniţială se uitase, fiind în schimb scoase la procesiuni, poate din pricina frumoaselor reprezentări religioase brodate pe ele".[8]

Ne raliem acestui punct de vedere şi, în consecinţă, prezentăm în rândurile ce urmează toate stindardele menţionate în lucrările cercetate de noi, precum şi pe cele mai importante aflate în colecţia Muzeului Militar Naţional.

În istoriografia noastră se afirmă că steagurile domneşti au existat încă de la primii voievozi ai Ţărilor Române[9]. Astfel Bogdan I al Moldovei avea un stindard ce se prezenta astfel: "bourul cu o stea în frunte, între roata soarelui şi secera lunii nouă"[10].

---

[5] Vladimir Mischevca, Ion Negrei, Alexandru Nichitici, *op. cit.*, p. 30–31.

[6] *Ibidem.*

[7] St. Metzulescu, *Reprezentări şi inscripţii religioase aflate pe steagurile din trecutul Ţărilor Româneşti, 1500-1856*, în "Glasul Bisericii", Bucureşti, an XXI, 1962, nr. 9-10, p.917.

[8] C.Rezachevici, *op.cit.*, p.1211–1212.

[9] St. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Bucureşti, 1989, p. 274.

[10] N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, Chişinău, Iaşi, 1990, p. 9; Vladimir Mischevca, Ion Negrei, Alexandru Nichitici, *op. cit.*, p. 35.

Printre cele mai vechi informaţii referitoare la existenţa stindardelor la români se află relatarea cronicarului bulgar Paisie din Hilandar, privind bătălia de la Rovine din 17 mai 1395. Vorbind despre craiul sârb Marco Cralevici, care a fost silit de turci să participe la campanie, relata că acesta, când "a văzut icoanele creştineşti înaintea armatei valahice, lăcrimă şi nu voi nicidecum să se lupte cu creştinii". Icoanele creştineşti semnificau steagurile Ţării Româneşti.[11]

Cel mai vechi steag din Ţara Românească, cunoscut până în prezent este acela din vremea voievodului Vlad Vintilă de la Slatina. Acesta este din mătase roşie şi are brodat pe el motivul iconografic din pecetea domnească.*

O altă menţiune documentară referitoare la steagurile militare datează din 1432, când este pomenit un steag boieresc de la Tutova.[12]

În secolul al XV-lea menţiunile despre steaguri se înmulţesc. Astfel, oastea lui Bogdan al II-lea (1443-1451) s-a luptat cu polonezii, având "multe steaguri şi buciume"[13].

Cele mai vechi steaguri care s-au păstrat sau a căror imagine s-a transmis sub formă de integrală sunt acelea din perioada domniei lui Ştefan cel Mare (1457-1504).

Imaginea unui steag folosit de acesta s-a păstrat într-o gravură în *Cronica lui Ioan Thuróczi* (ediţia 1488). Aceasta prezintă o scenă din bătălia de la Baia din 1467[14]: de o parte, oastea ungară, în armuri, purtând cele două steme ale regatului; de cealaltă parte, domnul Ştefan înconjurat de pedestraşi moldoveni, purtând în mâna dreaptă un steag cu flamura lungă şi îngustă. Pânza este vărgată paralel cu lancea, ceea ce ar presupune, conform punctelor de vedere ale d-lor J. N. Mănescu şi Dan Cernovodeanu[15], "fasciile stemei dinastice". Lângă lance, aproape pe întreaga suprafaţă a pânzei, se află capul de bour.

---

[11] Apud C. Ucrain, *Steagul ostăşesc în trecutul de luptă al poporului român*, Bucureşti, 1965, p. 13–14.

* Arh. St. Bucureşti, fond A. Sacerdoţeanu, dosar 167(25), 1972, ms. dactilo. J. N. Mănescu, *În chestiunea tricolorului românesc sub Mihai Viteazul*, nota nr. 9.

[12] *Documente privind Istoria României, A, Moldova, veac XIV-XV*, vol. I, 1954, p. 96; vezi şi Vladimir Mischevca, Ion Negrei, Alexandru Nichitici, *op. cit.*, p. 35.

[13] *Letopiseţul Ţării Moldovei. Cronici*, Chişinău, 1990, p. 38.

[14] Gh. Romanescu, *Marile bătălii ale românilor*, Bucureşti, 1982, p. 88; Vl. Mischevca, Ion Negrei, Alexandru Nichitici, *op. cit.*, p. 36.

[15] J. N. Mănescu, *Stema Moldovei*, op. cit., p. 38-39; Dan Cernovodeanu, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*, Bucureşti, 1977, p. 109–110.

Pe o stampă europeană din vremea lui Ştefan cel Mare este redată imaginea unei corăbii moldoveneşti cu pavilion. Pavilionul, de formă pătrată, are în centru capul de bour cu coarnele întoarse spre interior, între ele o stea cu cinci colţuri, iar în dreapta şi stânga tot o stea cu cinci colţuri şi o semilună.[16] Din vremea marelui domnitor s-au păstrat, efectiv, două steaguri donate de Ştefan mănăstirii Zografu de la Muntele Athos (Grecia).[17]

Primul steag este din atlas roşu (decolorat), de formă dreptunghiulară şi cu mărimea 1,20 x 0,90 m.[18] Prima faţă, care avea pe ea scena Învierii Domnului, nu s-a mai păstrat. Pe faţa a doua este brodată cu fir de argint şi mătase de culoare albă, verde şi roşie, icoana Sfântului Gheorghe, cu o pelerină roşie, stând pe tron, trăgând spada şi omorând balaurul cu trei capete ce se află încolăcit sub tron. Deasupra lui, în dreapta, un înger ţine o sabie în mână, iar altul, în stânga, ţine un scut. Ambii aşază Sfântului pe cap o coroană cu 9 colţuri, împodobită cu pietre preţioase. De cele

---

[16] Gh. Romanescu, *Oastea română de-a lungul veacurilor*, Bucureşti, 1976, p. 64.

[17] Acestea au declanşat o polemică serioasă în istoriografia românească. Şt. Nicolaescu considera că "steagul lui Ştefan cel Mare din 1500 dăruit mănăstirii Zografu cu hramul lui Sf. Gheorghe nu este steag ostăşesc (...), ci prapur, adică steag bisericesc"; vezi articolul *Steagul bisericesc al lui Ştefan cel Mare de la Muzeul Militar Naţional*, Bucureşti, 1938; idem, *Din daniile lui Ştefan cel Mare făcute mănăstirei Zografu de la Sfântul Munte Athos*, Bucureşti, 1938, p. 11–16.

Traian Popa-Lisseanu, fost director al Muzeului Militar Naţional, a susţinut că steagul este ostăşesc – vezi: *În jurul steagului lui Ştefan cel Mare*, în "Cuvântul", nr. 3123 din 2 febr. 1938; Anton Velcu, iniţial, a fost de partea lui Şt. Nicolaescu, ulterior s-a alăturat punctului de vedere al lui Tr. Popa-Lisseanu. Radu Rosetti a prezentat toate aceste polemici în articolul: *Steaguri, prapore, polemici*, Anal. Acad. Rom., Mem. Secţ. Ist., seria a III-a, t. XX, 1938, p. 367–373.

[18] Anton P. Velcu, *Steag ostăşesc moldovenesc din vremea lui Ştefan cel Mare*, în "Buletinul Muzeului Militar Naţional", an I, nr. 1, 1937, p. 25–27; Şt. Nicolaescu, *Din daniile lui Ştefan cel Mare făcute mănăstirii Zografu de la Sfântul Munte Athos*, p. 16; *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare. Culegere de studii îngrijite de M. Berza*, Bucureşti, 1964, p.506–507; Petre Ş. Năsturel, *Mèlanges roumano-athonnites (IV). La bannière d'Etienne le Grand (1500)*, în "Anuarul Instit. Istorie A. D. Xenopol", Iaşi, XXVII, 1990, p. 12–16; Virgil Cândea, *Mărturii româneşti peste hotare. Mică enciclopedie de creaţii româneşti şi de izvoare despre români în colecţii din străinătate*, vol. I (Albania-Grecia), Bucureşti, 1991, p. 546 ; Vladimir Mischevca, Ion Negrei, Alexandru Nichitici, *op. cit.*, p. 38.

două părţi ale îngerilor se află inscripţia cu slove chirilice: "Sfântul Gheorghe din Capadocia". Pe marginea steagului, începând din colţul drept de sus spre stânga, de jur împrejur, se află scris în slavonă, cu litere chirilice brodate tot cu fir de argint, inscripţia: O ÎNDELUNG RĂBDĂTORULE ŞI DE BIRUINŢI PURTĂTORULE, MARE MUCENICE GHEORGHE, CELA CE LA NEVOI ŞI ÎN NĂPASTE EŞTI GRABNIC APĂRĂTOR ŞI FIERBINTE AJUTĂTOR, ŞI CELOR ÎNTRISTAŢI BUCURIE NESPUSĂ, PRIMEŞTE DE LA NOI ŞI ACEASTĂ RUGĂMINTE A SMERITULUI ROBULUI TĂU, A DOMNITORULUI ŞTEFAN VOEVOD, CU MILA LUI D-ZEU DOMN ŢĂRII MOLDOVEI, ŞI-L PĂZEŞTE PE EL NEATINS ÎN ACEST VEAC ŞI ÎN CEL VIITOR, CU RUGĂCIUNILE CELOR CE TE CINSTESC PE TINE, CA SĂ TE PROSLĂVIM PE TINE ÎN VECI, AMIN! ŞI S-A FĂCUT ÎN ANUL 7008 (1500), IAR AL DOMNIEI LUI, ANUL AL 43-LEA.[19]

Conform tradiţiei păstrate în mănăstirea Zografu, steagul ar fi fost brodat de fiica domnitorului, domniţa Elena.

Petre Ş. Năsturel consideră acest steag drept "un manifest spiritual şi politic". Balaurul cu trei capete simbolizează nu numai demonul, ci îi reprezintă pe cei trei duşmani majori ai Moldovei lui Ştefan: turcii, ungurii şi polonezii.[20]

Steagul a fost dăruit de Ştefan cel Mare mănăstirii Sfântul Gheorghe Zograful de la Muntele Athos, unde s-a păstrat până în 1917.

După debarcarea trupelor franceze, comandate de generalul Sarrail, la Salonic, consulul României, având autorizaţia legaţiei române din Atena, a intervenit pe lângă generalul francez pentru a înlesni înapoierea în ţară a steagului[20']. În urma avizului favorabil, a fost constituit un detaşament franco-rus însărcinat cu preluarea steagului. La 13 martie 1917, steagul a fost predat Consulatului român din Salonic. Primindu-se autorizaţia Ministerului de Externe al României ca steagul să fie trimis la Paris, acesta a fost încredinţat maiorului francez Sdillon, care a pornit spre Franţa îmbarcat la bordul unui vas de război francez.

La Paris, predarea steagului s-a făcut în cadrul unei solemnităţi deosebite, şeful legaţiei române, Alexandru Emanoil Lahovari, trimiţând steagul la Bucureşti prin intermediul ataşatului militar, după încheierea păcii. În decembrie

---

[19] St. Nicolaescu, *Din daniile lui Ştefan cel Mare*, p. 16; St. Metzulescu, *op. cit*, p. 917; Petre Ş. Năsturel, *op. cit.*, p. 13–14.

[20] Petre Ş. Năsturel, *op. cit.*, p. 13.

[20'] Arhiva Min. Afac. Ext., fond 71/1974, E2, partea a II-a, vol. 25 şi vol. 31.

1919, steagul a fost predat Muzeului Militar Naţional, iar din anul 1970 se află în colecţia Muzeului Naţional de Istorie a României.

Al doilea steag[21], din atlas, este cusut cu fir de aur, argint şi mătase de culoare roşie, galbenă, verde, albă. Are dimensiunea de cca 1m x 1m. Pe faţa întâi este reprezentată scena Botezului Domnului. Pe margine se află inscripţia slavonă brodată cu fir de argint: ÎN IORDAN BOTEZÂNDU-TE, TU DOAMNE, ÎNCHINAREA TREIMEI S-A ARĂTAT CĂ GLASUL PĂRINTELUI A MĂRTURISIT ŢIE, FIU IUBIT PRE TINE NUMINDU-TE, ŞI DUHUL ÎN CHIP DE PORUMB A ADEVERIT ÎNTĂRIREA CUVÂNTULUI. CEL CE TE-AI ARĂTAT, HRISTOASE DUMNEZEULE, ŞI LUMEA AI LUMINAT, MĂRIRE ŢIE!.

Pe faţa a doua se află figura Sfântului Gheorghe cu o mantie roşie, călare pe un cal alb, omorând balaurul cu suliţa. Imaginea este încadrată de inscripţia slavonă: "CA UN IZBĂVITOR AL CELOR SĂRACI ŞI ROBIŢI FOLOSITOR, NEPUTINCIOŞILOR DOCTOR, ÎMPĂRAŢILOR AJUTOR, PURTĂTORULE DE BIRUINŢĂ, MARE MUCENICE GHEORGHE, ROAGĂ PE HRISTOS DUMNEZEU SĂ MÂNTUIASCĂ SUFLETELE NOASTRE". Pe ambele feţe, în cele 4 colţuri, se observă câte un heruvim.

În 1531, cronicarul Ioan Thuróczi descrie un steag al Moldovei. Acesta avea câmpul roşu, în centru se afla capul de bour cu o stea între coarne şi o lună nouă, de o parte şi de alta. Marginea era aurie.[22] Un aspect interesant se întâlneşte în cartea lui Prziluski *De provinciis Polonicis et quibusdam regnum diplomatis tractatus: ex statutor libris* etc., publicată în 1533 la Cracovia. În capitolul al XII-lea intitulat "De Moldavia sive Valachia", unde sunt prezentate şi ceremoniile de depunere a omagiilor de vasalitate, apare şi descrierea steagului Moldovei: "Steagul cel mare avea flamura de culoare roşie, pe care era în aur frumos pictată stema Ţării Moldovei"[23].

Steagurile au însoţit în secolul al XVI-lea şi soliile Ţărilor Române în diferite state europene. Astfel, la ceremonia încoronării lui Henric de Valois în 1574 în

---

[21] St. Nicolaescu, *Din daniile făcute de Ştefan cel Mare*, p. 17; V. Cândea, *op. cit.*, p. 546; St. Metzulescu, *op. cit.*, p. 917; Petre Ş. Năsturel, *op. cit.*, consideră că acest steag este o creaţie rusească şi nu aparţine domnului Ştefan cel Mare.

[22] Apud C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 42, vorbeşte de relatarea cronicarului Martin Bielski din 1597 referitoare la bătălia de la Obertyn din 1531.

[23] Apud Vladimir Mischevca, Ion Negrei, Alexandru Nichitici, *op. cit.*, p.43.

Polonia, a fost prezentă şi o delegaţie de moldoveni cu steagul său, după relatările italianului A. Guagninius (*Sarmatiae Europae Descriptio* Cracoviae, 1587). Acesta îl descrie astfel: un cap de bour cu un belciug între nări, o stea între coarne, în partea dreaptă semiluna; toate plasate pe un câmp albastru[24].

În relatările cronicarului Ciro Spontoni din lucrarea sa *Historia della Transilvania* (Veneţia, 1638) este prezentată şi o descriere a steagului lui Mihai Viteazul (1593-1601).

Povestind despre evenimentele de la Mirăslău, afirmă că Mihai, înfrânt, a desprins flamura steagului de pe hampă şi a pus-o sub platoşă. Flamura era "de damasc alb pe care era pictat un corb, deasupra unui ienupăr verde, care avea în cioc o cruce dublă roşie, steag şi emblemă foarte veche şi cea mai însemnată a Ţării Româneşti"[25].

După bătălia de la Mirăslău, peste un an, în 3 august 1601, Mihai a împlântat steagul Ţării Româneşti lângă zidul cetăţii Cluj, pe locul unde generalul Basta l-a tras în ţeapă pe căpitanul Baba Novac. În 1603, conform relatărilor aceluiaşi Ciro Spontoni, voievodul Radu Şerban avea la curtea sa "două stindarde mari ale ţării, socotite făcătoare de minuni: unul din damasc alb, pe care era pictat un corb cu cruce dublă şi stea roşie în cioc, stând deasupra unui ienupăr verde; altul, de culoare roşie (sângerie), pe care era pictat un cap frumos de tânără fecioară, încadrat cu splendide hieroglife"[26].

Într-o bibliotecă din Dresda se află un manuscris de 118 file, care cuprinde 110 acuarele reprezentând cele 110 steaguri cucerite de trupele imperiale conduse de Mihai Viteazul şi George Basta în lupta de la Guruslău din 3 august 1601 cu Ieremia Movilă şi Sigismund Bathory. Printre acestea se află şi un steag al lui Ieremia Movilă (1595-1600; 1600-1606), domnul Moldovei, cu data de 1600.[27]

---

[24] *Ibidem.*

[25] C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 1200; vezi descrierea şi la P.V. Năsturel, *Stema română. Însemnele domneşti. Trofee. Cercetarea critică pe terenul istoriei*, Bucureşti, 1903, p. 14–15; acvila este de culoare neagră. Despre steagul lui Mihai Viteazul există relatări şi în arhivele poloneze şi în cele imperiale.

[26] Apud C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 1200. Consideră că acest chip poate fi "patroana Ţării Româneşti" – *ibidem*, p. 1201.

[27] *Ibidem*, p. 1201; St. Metzulescu, *op. cit.*, p. 918; St. Nicolaescu, *Steagul lui Ştefan cel Mare*, p. 3; C. I. Karadja, *Steagurile cucerite de Mihai Viteazul în luptele de la Guruslău din 3 august 1601*, în Anal. Acad. Rom., Mem. Secţ. Ist., seria III, t. 14, 1933, p. 179–184,

În centru se află emblema tradiţională, capul de bour, desenată în culori alb-argintii, cu o stea în 8 colţuri între coarne, flancat de două semiluni; totul înconjurat de un cerc cu o cruce în partea superioară. De jur împrejur steagul are un brâu lat de culoare galbenă. Hampa steagului, de culoare galben-roşcată, are la capăt ciucuri albaştri. Pânza este fixată de hampă vertical. În partea superioară a steagului se află inscripţia în slavonă: IO EREMIA MOGHILĂ VOIEVOD DIN MILA LUI DUMNEZEU, DOMN AL ŢĂRII MOLDOVEI, ANUL 7109 (1600) MAI ÎN 4.

Peste 20 de ani, Ştefan Tomşa (1563-1564) avea un steag roşu cu capul de bour. La 1677-1678, un călător polon relata despre "un steag roşu de stofă de damasc, în formă de insignă militară" care aparţinea domnului Antonie Ruset (1675-1678). În Ţara Românească, Matei Basarab (1632-1654), în lupta de la Plumbuita (de lângă Bucureşti), a purtat un steag ce avea pictat pe flamură pe "arhanghelul Mihail cu sabia goală întinsă"[28].

Mihnea al III-lea (1658-1659) a avut un steag ceva mai diferit, din moar de mătase de culoare roşu-închis. În câmpul său se afla pictat cu aur vulturul imperial bizantin, cu coroană voievodală, şi ca suporţi doi lei rampanţi (se sprijină pe labele dinapoi), totul încununat de o coroană arhiducală, închisă, purtată de îngeri şi având deasupra o cruce tivită cu albastru.[29] Dimensiunile sale erau: 1,42 m x 1,06 m. În partea superioară a flamurei se află inscripţia: IO MIHAIL RADUL CU MILA LUI DUMNEZEU DOMN AL UNGROVLAHIEI ŞI AL PĂRŢILOR MEGIEŞITE ARHIDUCE.

De la Eustratie Dabija (1661-1665) s-a păstrat un steag militar din damasc galben, având pictat pe faţa întâi chipul lui Hristos şi inscripţia în limba română, cu roşu: VITEJIA DREAPTĂ SĂ BIRUIASCĂ. Credem că a aparţinut oştenilor

---

reproduse la p. 184–185; V. Cândea, *op. cit.*, p. 360, nr. 237.

Constantin I. Karadja atrage atenţia asupra însemnării făcute de artileristul Puchner la 21 august 1601 "steag moldovenesc de pedestrime". Tot el atrage atenţia că Mihai figurează înaintea lui Basta – steagurile sunt trimise de domnul Mihael Weyvoda şi George Basta. Domnitorul nu figurează *nicidecum* ca fiind inferiorul celui din urmă. Mihai s-a grăbit a trimite *el* aceste trofee împăratului în loc să le predea lui Basta; a fost precum se ştie una din cauzele principale ale noii neînţelegeri între cei doi generali, culminând cu uciderea "Walacului", numai câteva zile după solemnitatea transmiterii trofeelor.

[28] C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 1203.

[29] *Ibidem*; vezi şi N. Iorga, *Steagul lui Mihnea Vodă Radul în Muzeul Istoric din Belgrad*, în Anal. Acad. Rom. Mem. Secţ. Ist., seria II, t. XXXV, 1914, p. 529–540. Steagul s-a aflat în muzeul de la Belgrad. Muzeul Militar Naţional deţine o copie.

moldoveni care s-au luptat cu imperialii la Leventz (Leva) în iulie 1664. Steagul a constituit subiect de dispute între istorici.[30]

Unii autori (T. Codrescu, M. Sturza-Săuceşti, I. Gonţa) susţin că acest steag a aparţinut domnitorului muntean Şerban Cantacuzino (1678-1688), care l-a pierdut la asediul Vienei din 1683. Atunci, regele polonez Ian Sobieski l-a cucerit şi l-a dus la Cracovia de unde August al II-lea, Electorul de Saxonia, ales de polonezi rege în 1697, l-a adus la Dresda.

Alţi istorici, mai ales C. I. Karadja, Radu R. Rossetti, C. Rezachevici, V. Cândea, reanalizând menţiunile din fişele muzeului de la Dresda, susţin că acest steag a aparţinut lui Eustratie Dabija, domnul Moldovei (1661-1665), ai cărui oşteni au participat la bătălia de la Leventz (Leva) în iulie 1664, cu austriecii. Acolo a fost capturat de August de Holstein, comandantul infanteriei saxone.

Steagul a fost adus în ţară la 23 ianuarie 1937 de către ministrul României în Germania, Petrescu Comnen, şi a fost prezentat regelui Carol al II-lea, care l-a înmânat generalului Costandache, preşedintele Consiliului de administraţie al Muzeului Militar Naţional, din ale cărei colecţii face parte şi astăzi.

Steagul, păstrat multă vreme la Muzeul regal din Dresda, a fost semnalat de Vasile Alecsandri lui Dimitrie A. Sturdza ca fiind un steag românesc, care a servit ostaşilor lui Şerban Cantacuzino cu ocazia asediului Vienei din 1683, la care a luat parte şi domnitorul român alături de otomani. În acest sens, D. A.

---

[30] D. A. Sturza, în 1885, a crezut că acest steag a aparţinut ostaşilor români care au luat parte în 1683 la asediul Vienei şi, în consecinţă, ar fi aparţinut lui Şerban Cantacuzino; vezi reanalizat în studiul său *O scrisoare autografă de la Michaiu Viteazul. Steagul lui Şerban-Vodă Cantacuzino*, în Anal. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist., seria III, t. VIII, 1885, p. 266–270. Constantin I. Karadja a reanalizat piesa, care a fost adusă în ţară de guvern în 1937 de la Muzeul de istorie din Dresda, în două studii ale sale: *Steagul românesc al lui Istratie Dabija Voievodul*, în "Anal. Acad. Rom." Mem. Sect. Ist., seria III, t. XIX, 1937, p. 75–87; idem, *Tot despre steagul lui Istratie Dabija, răscumpărat de guvernul român în 1937*, Vălenii de Munte, Datina românească, 1938, 6 p. Analizând gravurile contemporane privind amplasarea trupelor în bătălia de la Leventz din 1664 datorată conflictului dintre Imperiul romano-german şi Imperiul otoman la care au luat parte şi moldoveni, precum şi existenţa documentară din Muzeul din Dresda, Constantin J. Karadja a susţinut că steagul a aparţinut lui Istratie Dabija. Nicolae Petrescu Comnen, ministrul României la Berlin, a achiziţionat cu banii trimişi de guvern acest steag de la Muzeul de Istorie din Dresda în anul 1937, depus ulterior la Muzeul Militar din Bucureşti. N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, vol. II, Bucureşti, 1936, p. 23; V. Cândea, *op. cit.*, p. XII; Anton Velcu, *Steag ostăşesc din vremea lui Şerban Cantacuzino*, în "Buletinul Muzeului Militar Naţional", an I, nr.1, 1937, p. 28–32.

Sturdza a prezentat şi o comunicare la Academia Română în anul 1885, înfăţişând asistenţei o fotografie a steagului.

Steagul este confecţionat din mătase foarte fină, galbenă, formată din trei fâşii orizontale, cusute între ele şi având împreună dimensiunile de 1,52 m lungime şi 1,70 m lăţime. Pe pânză este pictat chipul Domnului Iisus Hristos, îmbrăcat cu o tunică de purpură şi o mantie albastră aruncată peste umărul stâng, şezând pe un tron împărătesc şi având sub picioare un scabellum. Cu mâna stângă ţine Evanghelia deschisă, aşezată pe genunchi. Din carte se văd în cinci rânduri duble următoarele cuvinte scrise cu litere şlavone: "Veniţi, Blagoslovenie tatălui meu moşteniţi"; cu mâna dreaptă binecuvântează.

Fondul pe care se află chipul lui Iisus Hristos este de aur, cu desene care dau înfăţişarea unei lame metalice aurite sculptate. Deasupra mâinii drepte, pe fondul lamat pe care se mai află şi trei stele cu câte şase raze, aşezate vertical şi la distanţe egale între ele, stă pe două rânduri următoarea inscripţie cu slove roşii, chirilice, dar cuvinte româneşti: "VITEJIA DIREAPTĂ SĂ BIRUIASCĂ".

Partea stângă a steagului lipseşte complet, însă partea dreaptă, împreună cu desenul amintit, este prinsă foarte îngrijit pe o pânză groasă, probabil de in, care încearcă să întregească steagul la dimensiunile lui reale.

Pe partea cealaltă nu se poate vedea nimic, deoarece pânza originală este foarte bine prinsă de cea de in. Totuşi, datorită faptului că între steaua de sus şi tronul pe care stă Iisus Hristos se văd urmele monogramei lui Hristos inversate $\widetilde{IX}$, este probabil ca şi pe această parte să fi fost un chip de sfânt cu inscripţia respectivă. Şi, desigur, a fost chipul lui Iisus Hristos, având de o parte $\widetilde{IC}$, iar de cealaltă $\widetilde{XC}$, litere ce se găsesc de altfel pe toate icoanele care îl reprezintă pe Domnul Iisus Hristos.

Şerban Cantacuzino (1678-1688) a purtat la asediul Vienei, în 1683, un steag ce avea pe o faţă crucea, iar pe cealaltă chipul Sfintei Fecioare.[31]

Constantin Brâncoveanu (1688-1714) a avut şi el un stindard domnesc, din 1698, păstrat la mănăstirea Hurezi.[32] Avea formă de gonfalon; pe o parte avea brodată stema Ţării Româneşti, sfinţii Constantin şi Elena şi inscripţia: "KONSTANTINUS BRANCOVAN, VALACHIAE TRANSALPINAE

---

[31] C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 1207.

[32] *Ibidem.* În *Condica de porunci* din perioada domniei sale există un singur steag purtat de "stegarul ţării".

PRINCEPS, ANNO DOMINI 1698". Pe cealaltă faţă se afla scena Botezului Domnului.

Din perioada domniilor fanariote este atestat documentar un steag mai deosebit, descoperit de St. Gheorghe Teodoru la Viena.[33] Acest steag este de dimensiuni destul de mari (2,25m x 1,70m), de culoare galbenă, parţial rupt. Scena principală îl reprezintă pe Sfântul Gheorghe călare, ucigând balaurul. În apropierea calului se află un castel cu două turnuri circulare, albastru cu roşu; sus, în dreapta, dintr-un foişor, privesc regele cu familia sa: soţia şi cei doi copii. Aceştia au costume asemănătoare domnilor şi domniţelor din secolul al XVIII-lea. Sub picioarele calului, cu litere chirilice mari sunt scrise următoarele inscripţii: "... PURTĂTORIU" ("DE BIRUINŢĂ PURTĂTORIU" cum i se spunea Sf. Gheorghe) şi mai departe: "A(C)EST STEAG S-AU FĂCUT ÎN ZILELE MĂRIEI SALE DOMNUL NOSTRU..." (numele lipseşte), iar pe rândul al doilea: "AFLÂNDU-NE ŞI NOI ISPRAVNICII MARGINII GHEORGHE ..." Este posibil, după părerea istoricului N. Stoicescu, ca steagul să fi aparţinut lui N. Mavrocordat.

O altă categorie de steaguri, bine descrisă de izvoarele istorice ale secolului al XVII-lea, o constituie steagurile unităţilor militare.

Menţionăm câteva, aşa cum le-am întâlnit în articolele şi studiile consultate[34]: steagul negru purtat de mercenarii (muşchetarii) lui Mihai Viteazul în bătălia de la Hotin (18 mai 1600); în iulie 1603, în preajma bătăliei de la Braşov, trupele muntene ale lui Mîrzea cel Mare au pierdut două steaguri roşii; în 1654, alaiul stegarilor oştilor lui Matei Basarab se înşira: "doi câte doi, cu insignele şi steagurile lor, cu cruci în vârf".

De la Vasile Lupu (1634-1653) sunt cunoscute două steaguri ale unor mari unităţi militare, "unul albastru cu o cruce roşie, celălalt era alb cu o bandă roşie"[35].

---

[33] Ştefan Gheorghe Teodoru, *A Walachian Flag*, New York, Author's Publication, 1977, 18 p. Deoarece cartea lipseşte din depozitul Academiei Române am folosit prezentarea făcută acesteia de către N. Stoicescu: *Un nou steag românesc*, în " Revista de Istorie ", t. 31, 1978, nr. 8, p. 1470. Istoricul N. Stoicescu consideră că "este posibil ca steagul să dateze din timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat, când au avut loc lupte cu trupele austriece care au ocupat Oltenia" (1716).

[34] C. Rezachevici, *op. cit.*, p.1208.

[35] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. V, Bucureşti, 1973, p. 114, 117; Vladimir Mischevca, Ion Negrei, Alexandru Nichitici, *op. cit.*, p. 45.

Tot în această perioadă au avut steag propriu şi o serie de dregători care comandau unităţi militare: un steag al marelui spătar, al marelui agă, al marelui căpitan de dorobanţi, al marelui ban.[36] Călăreţii români purtau în vârful sulițelor mici steaguri de pânză roşie şi albă.[37] Flamurile din vârful sulițelor boierilor "purtau uneori un însemn personal sau o stemă".[38]

Prezenţa steagurilor româneşti este semnalată în secolul al XVIII-lea în armatele unor state străine (Polonia, Rusia, Suedia). Într-un muzeu din Suedia a fost descoperit un steag militar, aparţinând, probabil, unui regiment de "cavalerie valahă" ce-şi îndeplinea serviciul la curtea regelui Carol al XII-lea (1697-1718). În prezent se află la Muzeul din Stockholm, dar a provenit de la o biserică din oraşul Eksjo, unde s-a aflat sediul unuia din cele două regimente de cavalerie uşoară, denumită " valahă ". Ostaşii acestora l-au însoţit pe Carol al XII-lea în campania din Rusia şi apoi la Tighina.

Drapelul înfăţişează chipul Sfântului Gheorghe şi are mărimea de 2,13m x 0,96 m. În 1929 se prezenta astfel: "Brodat pe catifea de mătase, cum pare a fi fost când era nou de culoare vânătă sau vişinie închisă. Nu este căptuşit şi prezintă rupturi sus sau urme de rugină de pe cuie. Este în stare de conservare destul de bună şi micile deteriorări ce le arată par a fi mai mult datorită vremii decât întrebuinţării prelungite. Marginile fiind încă pe alocuri destrămate, ca şi cum ar fi fost descusute... Singura inscripţie pe steag – "ODRIOS GHEORGHIOS" – este în limba greacă... Broderia este de mătase şi fir, lucrată cu o măiestrie desăvârşită direct pe fondul de catifea".[39]

În 1943, la Muzeul Militar Naţional din Bucureşti a sosit de la Odesa un steag domnesc, trimis de Mitropolitul Visarion, şeful Misiunii Române Bisericeşti pentru Transnistria.[40] Cercetătorii au stabilit că este un steag al lui Constantin Ipsilanti, "domn al amânduror ţărilor Moldovei şi Valahiei" din

---

[36] C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 1209.

[37] *Ibidem.*

[38] *Ibidem* 1212.

[39] Constantin I. Karadja, *Un steag poate românesc în Suedia*, în "Revista istorică", t. XV, 1929, nr. 4-6, p. 145-148; Vladimir Mischevca, Ion Negrei, Alexandru Nichitici, *op. cit.*, p.48–49.

[40] Anton Velcu, *Steagul lui Constantin Vodă Ipsilanti*, în "Cronica Numismatică şi Arheologică", nr. 127-128, 1943, Extras, 8 p.; acelaşi articol şi în vol.: *În amintirea lui C. Giurescu la 25 de ani de la moartea lui (1875-1918)*, Bucureşti, 1944, p. 547–550.

decembrie 1806 până în august 1807.

"Stofa de mătase, de formă dreptunghiulară, lungă de 0,80 m şi lată de 0,67 m şi de culoare albă bătând din cauza vechimii în galben, cu multe tăieturi şi rosături; de jur împrejur tivită cu un galon de mătase, lat de 0,25 m, însă cu ţesătura deosebită de restul pânzei. La mijloc o ghirlandă formată din două ramuri de măslin, cu frunze verzi, ale căror cozi se ating în partea de jos, pe când vârfurile doar se apropie, lăsând o mică distanţă între ele; ghirlanda este timbrată cu o coroană princiară de culoare roşie şi cu cruce galbenă. Câmpul, aproape circular, închis de ghirlandă, este pictat jumătate în culoare albastră (partea superioară) şi cealaltă în culoare verde; pe jumătatea de sus, în dreapta, se află pictat în negru vulturul Ţării Româneşti cu crucea de aur în cioc, conturnat şi în poziţie de a-şi lua zborul, iar în stânga, capul de bour al Moldovei privind spre vultur, în culoare neagră deschisă; dedesubtul lor se încrucişează patru ţevi de tun, dispuse câte două, cu gurile îndreptate spre marginea pânzei steagului, două prăjini de steaguri, dispuse simetric de o parte şi de alta, două goarne şi două săbii dispuse la fel, două tobe precum şi două scuturi sau probabil o cască (nu se distinge bine), toate pictate în culoare cafenie.

Întreaga pictură este pe o pânză separată de mătase, de forma şi mărimea câmpului cuprins de ghirlandă, aplicată pe margine cu un şnur subţire de fir galben.

Din fiecare colţ al pânzei porneşte înspre centru, însă numai până la ghirlandă, câte o fâşie lată de mătase de aceeaşi calitate, ţesătură şi culoare ca aceea a galonului mărginaş. Pe aceste fâşii, la colţurile pânzei steagului, sunt două feluri de monograme, dispuse câte două în sens opus-diagonal. Literele care formează monogramele sunt scrise cu cerneală roşie, peste care s-a aplicat praf auriu, iar deasupra fiecăreia se află câte o coroană princiară cu cruce.

La fel porneşte spre centru de la mijlocul fiecărei laturi a pânzei steagului, însă tot până la ghirlandă, câte o fâşie de mătase de aceeaşi calitate, ţesătură şi culoare ca şi cele diagonale pe care sunt monogramele."

O altă categorie de steaguri prezente în Ţările Române în secolul al XVIII-lea o constituie acelea ale breslelor. Acestea aveau în câmpul lor imaginea sfântului-patron, precum şi diferite scene cu caracter religios. Cel mai vechi steag bănăţean de breaslă cunoscut este cel al croitorilor, realizat în 1740 şi restaurat

radical în 1832.[41]

Ulterior, s-a introdus în compoziţia generală, pe lângă imaginea de dimensiuni mari a patronului breslei respective, şi o imagine mai redusă, plasată în partea inferioară, reprezentând o scenă caracteristică din activitatea respectivei categorii sociale.

În secolul al XIX-lea, Regulamentul Organic din 1831 din Ţara Românească, prin articolul 92, preciza că "fiecare corporaţie va avea voie să ţie câte un semn în chip de steag care va închipui icoana Sfântului patronului său. Acest semn va sta în păstrare la biserica poporului stărostiei. Corporaţia se va sluji cu aceasta în proţesii publice, precum şi la întâmplări particulare ale corporaţiei, adică la înălţarea vreunuia dintr-înşii în treaptă de meşter, la nuntiri, la îngropări ale lor şi celelalte"[42].

În statutele corporaţiilor din secolul al XIX-lea se specifica: "obligaţia de a-şi face steag; folosirea acestui însemn în cursul evenimentelor mai importante ce marchează existenţa breslei; realizarea steagului prin contribuţia colectivă a membrilor; reprezentarea pe steag a patronului breslei; figurarea pe steag a stemei oficiale; păstrarea însemnului la bisericile în care se celebrau evenimentele corporaţiei respective"[43].

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea semnalăm un steag de breaslă mai deosebit. Este vorba de steagul bărbierilor, păstrat la început în Biserica Doamnei din Bucureşti şi apoi trecut în patrimoniul fostei Comisiuni a Monumentelor Istorice.

Acest steag a fost realizat chiar în anul Unirii — 1859[44] şi prezintă pe o faţă pe Sf. Paraschiva, iar pe a doua o scenă cu caracter istorico-festiv: stemele Principatelor — acvila şi bourul într-o cunună aşezată pe două ţevi de tun, având în partea superioară o coroană cu inscripţia breslei şi anul execuţiei.

---

[41] Eleonora Costescu, *Steagurile de breaslă pictate în Banat în veacurile XVIII-XIX*, în "Ziridava", Arad,IX, 1979, p. 818. Se află păstrat la biserica "Sf. Petru şi Pavel" din Arad.

[42] G. Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1821-1848)*, Bucureşti, 1972, p. 351; Theodora Speranţa Diaconescu, *Steaguri de breaslă bucureştene de la mijlocul secolului al XIX-lea*, în "Revista Muzeelor şi Monumentelor", seria Muzee, Bucureşti, 5, 1981, p. 52.

[43] Theodora Speranţa Diaconescu, *op. cit.*, p. 53.

[44] Eleonora Costescu, *op. cit.*, p. 819.

ISTORIA TRICOLORULUI NAŢIONAL

În numeroase cazuri, originea drapelului naţional se află în tradiţiile poporului respectiv, parcurgând mai multe etape până a devenit însemn naţional. La fel s-a întâmplat şi în cazul tricolorului românesc, care, până în momentul afirmării sale ca simbol vexilologic naţional, a străbătut mai multe perioade, prima fiind aceea a opţiunii pentru cele trei culori: roşu, galben şi albastru.

Această perioadă nu este motivată documentar, presupunându-se că tricolorul are origine populară.

Conform ştiinţei heraldice[45], semnificaţia celor trei culori este următoarea:[46]

Roşu este simbolul măririi, al bravurii, îndrăznelii şi generozităţii. Este o dovadă de mare distincţie şi de aceea făcea parte din componenţa stemelor princiare, iar pentru alte categorii sociale se purta numai cu aprobarea superiorului. Simbolizează, de asemenea, sângele vărsat în lupte, puterea de viaţă şi energia strămoşească.

Galben (sau aur) este simbolul măririi, al forţei, bogăţiei şi purităţii. Dar el reprezintă şi holdele aurii de grâu din timpul verii.

Albastru (sau azur) reprezintă aerul, cel mai nobil element după foc, şi simbolizează blândeţea, frumuseţea, nobleţea şi buna credinţă. El aminteşte şi de legea noastră creştinească.

Tricolorul îl avem de la daci?
O nouă ipoteză*

Căutând în izvoarele antice informaţiile despre daco-geţi, strămoşii poporului român, ajungem uşor la mitologie. Istoricul Herodot, care explică descendenţa mitologică a acestui popor, furnizează cele mai vechi şi interesante ştiri despre istoria, moravurile şi religia lui. Dacii se credeau nemuritori şi se socoteau

---

[45] Heraldica – ştiinţă auxiliară a istoriei, care se ocupă cu stabilirea principiilor teoretice pentru compunerea unei steme, precum şi cu descrierea, cercetarea şi interpretarea acesteia.

[46] Marcel Sturdza-Săuceşti, *Heraldica. Tratat tehnic*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1974, p. 40; P. Fală, *Steagul sau drapelul. Naţia sau neamul*, Bălţi, 1919, p. 2.

* Acest subcapitol a fost realizat în întregime de dl. Aurel David.

urmaşii fiilor lui Hercule.[47] Geograful Strabon constata că numele străvechi al dacilor, care se pierdea în negura vremurilor, era *DAI* sau *DAV* [48], adică lup, sau cei care se aseamănă cu lupii.[49] Astfel, întreaga simbolistică pe care dacii au impus-o antichităţii a fost înţeleasă de contemporanii lor *sub "semnul" lupului*, ce a întruchipat fidel o conştiinţă de neam străvechi şi războinic.

Dacii, cel puţin aşa cum îi cunoaştem din luptele cu romanii, dispuneau de o armată puternică, condusă cu mare autoritate, disciplinată şi temeinic organizată, formată, în marea ei majoritate, din trupe de călăreţi precum şi din pedestraşi.[50] Armele folosite erau, în general, cele rezultate din inovaţiile tehnicii armamentului acelor vremuri. Ca războinici, dacii au fost apreciaţi mai ales pentru iscusinţa cu care mânuiau în luptă cuţitul încovoiat – sica[51] –, arma specifică, cu care au intrat în nemurire. Informaţiile referitoare la organizarea tactică a armatei dacice sunt foarte puţine. Basoreliefurile dăltuite pe Columna lui Traian demonstrează, evident, cât erau de preţuite simbolurile şi însemnele militare de către strămoşii poporului român. Între acestea *lupul* [52], care a primit o semnificaţie cu totul excepţională, întruchipând însăşi obârşia totemică a neamului geto-dacic, aflat sub protecţia unei divinităţi proprii, imprima luptătorilor credinţa în victorie şi în nemurire, *Zamolxis*, zeul acestui popor, zeul cerului şi al nemuririi, al cărui chip era veşnic învăluit în nori, într–un permanent mister, îşi ascundea înfăţişarea în tot ceea ce era legat de cultul şi numele său.

Potrivit unei reguli magice, prin care se reprezenta principiul divinităţii[53],

---

[47] Alexandru Busuioceanu, *Zamolxis sau mitul dacic în istoria şi legendele spaniole*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1985, p.31.

[48] Strabon, *Geografia*, VII, în, *Dacia în autori clasici*, ed. G. Popa-Lisseanu, vol. II, Bucureşti, 1943, p. 46.

[49] F. Altheim, *Du nom etnic des Daces*, în "Revue Internationalle d'Onomastique", Paris, 13, 1961, p. 27–32; Mircea Eliade, *De la Zamolxis la Genghis-Han*, Bucureşti, 1980, p. 21.

[50] *Dacia în autorii clasici*, vol. II, p. 24; Tucidide, *Războiul peloponesiac*. Studiu introductiv, note şi indice de N.I. Barbu, Bucureşti, 1966, p. 298.

[51] *La colonne Trajane*, ediţie Froehner, 1865, apendice, inscripţia 27; I. Winkler, *Personificarea Daciei pe monedele romane*, în "Studii clasice", Bucureşti VII, 1965, p.229–230.

[52] Gabriel Iliescu, *Hermeneutica monedei dacice*, în "Noi Tracii", anul VIII, nr. 75, ianuarie 1981, p. 8.

[53] Alexandru Busuioceanu, *op. cit.*, p. 195.

dacii au adus divinitatea alături de ei, sub forma unui "balaur zburător", căruia i-au pus un cap de lup. Astfel legătura simbolică între daci, ca popor războinic, şi protectorul lor, era întruchipată de stindard, reprezentat prin acest *balaur zburător cu cap de lup*.

Istoricii au încercat să-l descrie, comparându-l cu însemnul militar al sciţilor (*dracones* – descris de către Ammianus Marcellinus) cu care dacii au venit în contact şi au convieţuit mai multe veacuri. Pe această bază s-a apreciat că trupul "balaurului" era confecţionat din stofă colorată, din lemn ori metal.[54] Istoricul român A.D. Xenopol îl descria astfel: "... capul acestuia era de bronz sau argint şi figura pe acel al unui lup cu gura căscată, în care se vedeau dinţii şi limba. Corpul balaurului era încovoiat, luând chipul unui şarpe în mişcare"[55].

Steagul cu balaur – *dragonul* – alături de cultul cerbului şi cavalerii gemeni purtători de dragon (draco) reprezintă un simbol vexilologic caracteristic întregului neam tracic. Considerat de unii istorici drept un simbol heraldic oriental[56], dragonul, alături de cuţitul încovoiat (sica), sintetizează imaginea alegorică a acestui mare neam, care s-a născut şi afirmat "*sub semnul lupului*". Acest steag, la fel de vechi ca neamul tracilor, i-a însoţit permanent în luptă pe luptătorii băştinaşi de la Carpaţi, Dunăre şi Mare. El a produs o puternică impresie asupra tuturor popoarelor cu care adepţii lui Zamolxis au intrat în relaţii de prietenie sau de duşmănie.

Este însă cert că acest însemn heraldic a fost preluat oficial de către romani în urma cuceririi Daciei şi a dislocării, în afara hotarelor acesteia, a unui mare număr de daci "foarte potriviţi pentru război, împreună cu armele lor"[57]. Cetăţenii Romei antice l-au cunoscut mai întâi între trofeele care l-au însoţit pe împăratul Traian la întoarcerea de pe câmpurile de luptă de la Dunăre şi din Carpaţi. Dragonul, sinonimul şarpelui, având ca atribute orgoliul şi forţa, le-a impus teamă şi respect.

Columna lui Traian l-a făcut nemuritor. Imaginea pe care dacii au lăsat-o

---

[54] Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani. Cercetări asupra popoarelor care au locuit ţările române de la stânga Dunării*, Bucureşti, 1980, p. 387.

[55] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. I, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, p. 107.

[56] Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, Bucureşti, 1920, p. 519–523.

[57] Iosif Constantin Drăgan, *Mileniul imperial al Daciei*, Bucureşti, 1986, p. 49.

romanilor în luptă, cu dragonul desfăşurat, însoţind trupele de cavalerie care şarjau, a fost încrustată şi a trebuit să dăinuie peste veacuri, pentru veşnica aducere-aminte despre cei ce au avut curajul să înfrunte cea mai puternică forţă a timpului. Dacii au fost imortalizaţi nedespărţiţi de steag, într-un simbol ce atestă statornica lor hotărâre de a învinge sau de a deveni nemuritori, prin înălţareaa sufletului lor la ceruri, la acelaşi Zamolxis, protectorul lor.

Începând chiar cu împăratul Traian, romanii au recrutat pentru nevoile Imperiului unităţi auxiliare formate în exclusivitate din daci. Dacia a fost supusă sistemului recrutării, întocmai ca celelalte provincii romane, fiind recrutaţi, deopotrivă, daci pentru unităţile auxiliare regulate (cohortas, allae), ca şi pentru corpurile auxiliare (nummeri). Recrutarea a reprezentat măsura de caracter militar şi politic cu finalitate practică evidentă, prin care Roma a perceput "tributul de sânge" acestui popor "barbar", a cărui supunere a necesitat mari cheltuieli materiale şi sacrificii umane.

Înţelegându-i utilitatea, romanii l-au preluat şi l-au folosit ca stindard, dându-i posibilitatea să devină unul dintre "steagurile care au făcut istorie"[58]. Trupele recrutate din rândul dacilor, dislocate în diferite părţi ale Imperiului roman au păstrat şi în continuare acest sistem heraldic, prin care şi-au păstrat individualitatea. De la Roma, unde a fost adus de către dacii intraţi în slujba Imperiului, steagul cu balaur zburător – dragonul – "s-a răspândit rapid în tot Imperiul roman"[59].

În secolele II şi III e.n., numărul trupelor recrutate în exclusivitate din daci (între 9 şi 11) a situat Dacia pe locul al treilea în rândul provinciilor romane care au dat acest "tribut de sânge", alături de Belgica (12), Siria (13) şi Africa (9).[60] Elementul militar dacic atestat documentar în Imperiul roman în cursul acestor două secole constituie un argument preţios despre existenţa şi importanţa demografică şi social-economică a populaţiei băştinaşe dacice, care a fost supusă, dar nu distrusă. Inscripţiile descoperite pe pământul Italiei indică o prezenţă

---

[58] Whitney Smith, *Les drapeaux à travers les âges et dans le monde entier*, traducere în limba franceză de George Pasch, Paris, 1976, p. 61; vezi şi Olivia şi Alexandru Strachină, *Tricolorul românesc – tradiţie şi permanenţă*, în "Manuscriptum", Bucureşti, an XVII (1986), nr.2, p. 148–152.

[59] Whitney Smith, *op. cit.*, p. 61.

[60] I.I. Rusu, *Daco-geţii în Imperiul Roman* (în afara provinciei Dacia Traiană), Bucureşti, 1980, p. 25.

numeroasă a dacilor chiar în trupele staţionate în capitala Imperiului roman, ocupând diferite trepte în ierarhia militară: *equites singulares*[61], *pretorieni*[62], *soldaţi* (născuţi în Dacia)[63]. La Cesena este atestat documentar o "*Cohors Dacorum*"[64], iar la Falerii o inscripţie aminteşte pe C. Nummius Verus "Dacorum, praefectus Thracum, tribunus legiones I Italicae"[65]. Alături de militari, pe pământul Italiei au fost prezenţi mici funcţionari, negustori şi chiar preoţi, însoţiţi aproape întotdeauna cu atributul "Dacus" sau "natus in provincia Dacia"[66]. Mulţi dintre dacii recrutaţi pentru aceste trupe au devenit cetăţeni romani chiar pe pământul Italiei, aducând cu ei o parte din spiritualitatea neamului din Carpaţi, de la Dunăre şi Mare. Elementele de simbolistică i-au însoţit şi aici pe militarii daci şi familiile lor. Pe cel puţin patru din monumentele funerare ale acelor *equites singulares* din Roma se afla scena "cavalerului-erou trac"[67].

Alături de sica, arma de care dacii erau veşnic nedespărţiţi, unităţile formate din daci au adus pe pământul Italiei şi steagul cu balaur zburător – dragonul. Cel puţin în primele decenii, acesta a fost preluat cu întregul său simbolism şi pecetluit cu "sigiliul" Romei, care l-a admis în panteonul său vexilologic. Recunoşterea lui de către romani între stindardele unităţilor puternicei lor armate a avut la bază raţiuni practice, izvorâte din diplomaţia cu care Imperiul trata popoarele învinse şi supuse.

Dragonul i-a însoţit pe daci, deveniţi militari în armatele romane şi la hotarele de răsărit ale Imperiului, unde perşii, adversari de temut ai romanilor, i-au întâlnit adesea în încleştări dramatice. În vremea împăratului Traian, o *Alla I Ulpia Dacorum* a fost recrutată şi trimisă în Cappadocia[68], iar o diplomă militară din anul 157 menţionează între trupele romane din Siria o *Cohors I*

---

[61] *Corpus Inscriptionum Latinarum*, vol. VI, 3191, 3200, 3227, 3234, 3236, 3238 (cifra reprezintă numărul inscripţiei sau diplomei militare; în continuare, CIL.).

[62] *CIL.*, VI, 32.523, 32.536, 32.538, 32.561, 32.621, 32.624.

[63] *Ibidem*, III, 14.406, VI, 3419, 32.925.

[64] *Ibidem*, III, 2086, VI, 7404; VIII, 24.203.

[65] *Ibidem*, XI, 558; I.I. Russu, *op. cit.*, p. 34.

[66] *CIL.*, XI, 3100.

[67] I.I. Russu, *op. cit.*, p. 42.

[68] *CIL.*, VI, 1333.

Ulpia Dacorum[69]. Aceste trupe de daci au luptat sub stindardul specific neamului lor, admis şi aprobat ca steag al unităţilor de cavalerie şi s-au instruit conform elementelor de tactică şi strategie militară pe care le moşteniseră pe plaiurile carpato-danubiano-pontice. Între militarii daci din Siria era şi un *Aurel Iulio Draco*[70]. Cognomenul *Draco* (dragon), putea să fie un nume dacic foarte vechi, dar în acelaşi timp putea să semnifice un stegar, un *purtător de dragon*. Limba latină a moştenit, probabil, acest cuvînt din limba dacică sub forma *draconarius*, care semnifică port-drapel.[71]

Structura cromatică a dragonului a fost reliefată chiar în acele vremuri îndepărtate, dar istoricii i-au dat prea puţină importanţă, deoarece informaţia a fost lapidară, trecând aproape neobservată. Constatarea faptului că dragonul era colorat a fost făcută chiar de către autorităţi militare romane, care i-au dat importanţa cuvenită în organizarea trupelor pe care le comandau. Sunt extrem de preţioase, în acest sens, observaţiile făcute de către *Arian*, numit în vremea împăratului Hadrianus (117-138) guvernator al Cappadociei. Acesta i-a cunoscut, desigur, pe dacii din *Alla I Ulpia Dacorum*, adusă aici în vremea împăratului Traian şi a rămas impresionat de modul în care se instruiau, de dârzenia cu care mânuiau armamentul precum şi de disciplina de care dădeau dovadă în timpul exerciţiilor militare. În lucrarea *Arta tacticii*, acesta aduce informaţii deosebit de importante referitoare la tactica de luptă folosită în timpul atacului, *instruirea în limba proprie* precum şi despre însemnele militare proprii, folosite pe câmpul de luptă.

Guvernatorul Cappadociei a fost impresionat, în primul rând, de inovaţiile tactice pe care dacii, sub influenţa sciţilor, le-au introdus în rândul cavaleriei romane, în special "rânduiala pentru luptă a cavaleriei în unghi"[72]. Este deosebit de important de reţinut ca *dacii se instruiau în limba dacică* (getică, n.n.), admisă de romani ca o recunoaştere a importanţei elementului militar dacic la hotarele de răsărit ale Imperiului roman. În acest sens, Arian afirmă că: "...

---

[69] *CIL.*, III, CX.

[70] *Ibidem*, III, 119.

[71] L. Quicherat et A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*, Paris, 1852, p. 372.

[72] Arian, *Arta tacticii*, în *Fontes ad Historiam Daco-Romaniae Pertinentes*, vol. I, Bucureşti, 1964, p. 593.

ostaşii învaţă strigătele de luptă strămoşeşti ale fiecărui neam (subl.n.), strigătele celtice pentru celţi, *cele getice pentru geţi* (subl.n.) şi cele retice pentru reţi"[73]. Amintind însemnele militare ale diferitelor trupe etnice care alcătuiau cavaleria romană, Arian s-a oprit în mod deosebit asupra steagului cu balaur. "Călăreţii romani – afirma acesta – înaintează având diferite insigne, nu numai romane dar şi scitice, pentru ca incursiunile lor să aibă înfăţişări mai variate şi totodată să fie mai înfricoşătoare. Insignele scitice le alcătuiesc nişte *balauri* (subl.n.) de mărime proporţională cu aceea a prăjinilor de care sunt legaţi. Se fac *din bucăţi de pânză de diferite culori*, cusute laolaltă. Balaurii aceştia au capul şi întregul trup până la coadă ca al şerpilor. Vicleşugurile acestea au fost născocite pentru ca balaurii să apară cât mai înspăimântător. Când caii stau pe loc, nu poţi vedea nimic mai mult decât *bucăţi de pânză de diferite culori* care atârnă în jos. Când însă caii pornesc, aceşti balauri se umflă din pricina aerului, semănând grozav cu fiarele şi şuierând din pricina mişcării puternice, deoarece aerul îi străbate cu putere. Aceste insigne nu numai că fac plăcere ochilor, dar folosesc chiar pentru a putea fi deosebiţi cei ce dau năvală şi pentru ca rândurile călăreţilor să nu se încurce"[74].

Această primă descriere mai detaliată a "balaurului" – stindardul geto-dacilor, admis între "insignele" armatelor romane, ne oferă imaginea primordială a acestui stindard, înainte de a fi receptat modificările de formă pe care le-a suferit prin răspândirea sa în tot Imperiul roman.

Aşadar, înfăţişarea lui era diferită de imaginile pe care le-am cunoscut până acum din basoreliefurile sculptate pe diferite monumente romane care l-au imortalizat şi l-au păstrat până în zilele noastre. Balaurul era confecţionat din bucăţi de pânză din diferite culori, ale căror semnificaţii trebuie căutate în credinţele şi religia strămoşilor noştri.

Folosirea de către "trupele romane" a acestor insigne "scitice" alături de cele romane ne conduce la concluzia că "balaurul" era structurat cromatic în funcţie de "neamul" care compunea aceste trupe. Deosebirea dintre trupele formate din daci şi alte trupe care purtau aceleaşi "insigne scitice" nu era posibilă, pe timpul atacului, decât prin existenţa unor *culori specifice* fiecărui neam intrat în slujba Romei. Acestea permiteau comandanţilor să organizeze atacul în formaţii

---

[73] *Ibidem*, p. 595.

[74] *Ibidem*, (subl.n.).

disciplinate, evitându-se dezordinea în dispunerea şi deplasarea trupelor de călăreţi.

Diferenţa cromatică dintre "balauri" permitea călăreţilor daci să urmeze cu uşurinţă stegarul (draconarius) dac, al cărui "balaur"avea culorile proprii dacilor. Din păcate, guvernatorul Arian a omis să ne spună care erau acele "diferite culori" ale "balaurului" şi, mai ales, prin ce se deosebeau dacii din Alla I Ulpia Dacorum sau cei din Cohors I Ulpia Dacorum de celelalte trupe formate din alte "neamuri".

*

* *

Steagul cu "balaur" (dragonul) s-a impus ca însemn militar şi în cadrul trupelor romane din alte provincii ale Imperiului. El a fost dus de către aceleaşi trupe formate din daci, intrate în slujba Romei. În secolele II şi III e.n., în Pannonia, alături de militari, documentele menţionează şi alte categorii sociale de daci, dintre care, foarte mulţi, au adoptat nume romane.[75] Trupele respective, între care se cunosc *Alla Prima Flaviae Getulorum*[76], *Cohors II Augusta Dacorum* (pia fiselia milliaria equitata)[77] şi *Cohors II Aurelia Dacorum*[78], au conservat şi aici tactica de luptă specifică precum şi însemnele militare proprii. Cetatea *Aquincum* (viitoarea Buda Veche, n.n.) a moştenit în stema sa culorile *roşu*, *galben* şi *albastru*, despre care cărturarul german J.F. Neigebaur afirma că sunt "o moştenire de pe timpul Daciei Traiane"[79], iar George Bariţiu le considera "rămase moştenire de la Imperiul roman"[80].

Este important de reţinut că aceste "trei culori" reprezintă o "*moştenire*" veche, iar originea lor, considerăm că trebuie căutată în culorile stindardului "cu

---

[75] Arpadus Dobo, *Inscriptiones extra fines Pannoniae Daciaeque repertae ad res aerundem provinciarum pertinentes*, Budapesta, 1940, p. 97–99.

[76] *CIL.*, VI,3520.

[77] *Ibidem*, III, 10.255.

[78] *Ibidem*, III, 15.184.

[79] Cf. Marius Bizere, *Tricolorul românesc peste veacuri*, în "Magazin istoric", nr. 9(42), septembrie, 1970, p. 50.

[80] George Bariţiu, *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol.II, Sibiu, 1890, p. 140.

balaur" dus de daci în Pannonia şi preluat de romani între însemnele militare ale Imperiului. Unităţile romane din Pannonia i-au supravegheat îndeaproape şi pe dacii liberi de la vest de munţii Meseşului, precum si pe sarmaţii iazygi din Câmpia Tisei. În vremea împăratului Antonius Pius (138-161), dacii liberi din "Regio Transivallum" (Silvania, ţinutul împădurit de la vest de munţii Meseşului, până în mlaştinile Tisei, n.n.), precum şi sarmaţii iazygi din Câmpia Tisei au avut în fruntea lor un prefect, pe Caius Clodius[81], impus de romani, probabil dintre dacii care serveau ca militari în armatele Imperiului.

În confruntarea pe care au avut-o cu trupele romane din Pannonia, aceste "neamuri barbare" au folosit ca stindard "balaurul zburător".

Împăratul Marcus Aurelius (161-180) i-a înfrânt pe sarmaţii iazygi (uniţi cu dacii liberi) în anul 175, şi le-a luat multe trofee, între care şi numeroşi "balauri". Cu aceste trofee, trupele romane au defilat la Roma cu ocazia celebrării triumfului asupra acestor "barbari".[82] Evenimentul este demn de reţinut, întrucât probează că dacii rămaşi în afara Imperiului roman foloseau drept stindard, după aproape un secol de la cucerirea unei părţi din Dacia de către romani, acelaşi "balaur zburător", structurat cromatic, cu siguranţă, în culorile pe care le moşteniseră din vechime. Fondul etnic al Pannoniei a fost revitalizat prin daci chiar după retragerea stăpânirii din Dacia. În anul 296, împăratul Diocletian i-a înfrânt pe *carpi* şi a strămutat o parte din ei în această provincie.[83] Folosiţi apoi ca militari în armatele romane, carpii au putut să conserve însemnele militare şi armele străvechi, conform aceloraşi considerente constatate la hotarul de răsărit al Imperiului roman. Maximinus, unul din profeţii capitalei Imperiului din secolul IV, se trăgea din urmaşii dacilor (carpi) strămutaţi de împăratul Diocletian în Pannonia.[84] Steagul cu balaur, întâlnit în Europa centrală, până târziu în Evul Mediu, după cum vom constata ulterior, a fost moştenit din aceste vremuri şi transmis, odată cu cele trei culori, celor "10 regi" care au stăpânit Pannonia după dispariţia hunilor până la venirea ungurilor în Pannonia.

---

[81] V. Russu, *Dacia Porolissensis cu privire distinctă la Silvania antică*, Bucureşti, 1890, p. 279.

[82] Iosif Constantin Drăgan, *op. cit.*, p. 58.

[83] Iordanes, *Faptele romanilor*, în *Fontes ad Historiam Daco-Romaniae Pertinentes*, II, p. 409.

[84] *Scriitorii istoriei împăraţilor*, în *Fontes ad Historiam Daco-Romaniae Pertinentes*, II, p. 127.

*

* *

Steagul cu "balaur zburător" a fost purtat, desigur, şi de către trupele formate din daci în alte părţi ale Imperiului roman[85]: *Cohors III Dacorum* (în Macedonia), *Vexillatio dacorum parthica* (în Mesopotamia) şi *Cohors I Aelia Dacorum* (în Britania). Pentru tenacitatea cu care dacii, deveniţi militari romani, au păstrat însemnele şi armele specifice neamului lor este elocventă "amprenta" lăsată de *Cohors I Aelia Dacorum*, recrutată în timpul împăratului Hadrianus (117-138) şi trimisă tocmai în extremitatea nord-vestică a Imperiului, în Britania.[86] Această cohortă a avut misiunea, alături de alte trupe, să apere limes-ul lung de 120 km, construit în vremea împăratului Hadrianus pentru a stăvili repetatele atacuri ale picţilor şi scoţilor. Este important de reţinut că *această cohortă, formată din 1000 de daci (millitaria) a staţionat în Britania două secole*[87], avându-şi reşedinţa în castrul de la Amboglana (Camboglana).[88] Acestor daci, romanii le-au luat "tributul de sânge" pe pământul Britaniei, în extremitatea nord-vestică a lumii romane. O diplomă militară din anul 145 atestă că dacii din această cohortă, deveniţi cetăţeni romani, au fost lăsaţi la vatră[89] şi *împământeniţi pe pământurile Britaniei*. Acest tărâm, cucerit cândva de către Iulius Caesar, adversarul declarat al regelui Burebista, era apărat acum şi de dacii pe care augustul împărat s-a pregătit cu ardoare să-i supună. Dacii din această cohortă erau conştienţi de originea lor etnică. Unii păstrau nume străvechi, ca Dada[90] sau Dacibalus[91], iar alţii adoptaseră nume romane, ca Acadinus[92] (originar din Ulpia Traiana, capitala Daciei romane) sau Iulius Piu(...)tinus[93] (cives Dacus). Comandanţii, între care

---

[85] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, ed. a III-a, vol.I, Bucureşti, 1938, p. 121.

[86] *CIL.*, VII, 809, 811, 813, 819, 837; A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 166; Vasile Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, Bucureşti, 1937, p. 203.

[87] André Maurois, *Istoria Angliei*, vol. I, Bucureşti, 1970, p. 47.

[88] Constantin C. Petolescu, *Dacii în armata romană*, în "Revista de istorie", tom. 33, 1980, nr. 6, p. 1047.

[89] CIL. VII, 93; Constantin C. Petolescu, *op. cit.*, p. 1047.

[90] *CIL.* VII, 858.

[91] *Ibidem* VII, 866.

[92] *Ibidem* VII, 323.

[93] *Ibidem* VII, 944.

A. Geta Irelsaurnes[94], Iulius Saturninus[95] sau Claudius Menander[96], erau, de asemenea daci, care adoptaseră nume romane. Dacii din această trupă au păstrat armamentul tradiţional (sica), pe care acum l-au pus în slujba Romei. Claudius Menender a ordonat să se sculpteze pe piatra pusă de el un *cuţit încovoit*, arma străveche a dacilor, dovadă a conservării tradiţiilor de luptă dacice, pe care romanii au ştiut să le preia şi să le folosească pentru apărarea Imperiului. Cuţitul încovoiat nu mai reprezenta simbolul înfrângerii Daciei, ci devenise o "armă romană", căreia dacii îi readuseră strălucirea de odinioară. Alături de această armă tradiţională, este posibil ca pe meterezele fortăreţei de la Amboglana să fi fost arborat şi stindardul cu "balaur zburător", ca în celelalte provincii romane unde dacii au intrat în slujba Imperiului roman. Prezenţa dragonului în Britania, pe care picţii şi scoţii l-au văzut, desigur, în fruntea acestor trupe, era logică din moment ce "Roma admitea oficial în panteonul său vexilologic ideile totemice ale trupelor barbare care serveau în armata romană"[97]. În acest context, considerăm că *dragonul*, moştenit şi păstrat secole de-a rândul pe pământul Britaniei şi adoptat mai târziu ca un însemn militar propriu de către celţi, gali şi englezi, reprezintă o părticică din tezaurul spiritual dacic, lăsată moştenire atât de departe de plaiurile carpatine. Dacii, deveniţi cetăţeni romani pe pământul Britaniei – în timp ce britonii, supuşi aceluiaşi sistem de recrutare, au devenit cetăţeni romani pe pământul Daciei[98] – s-au aşezat, de regulă, în jurul castrului de la Amboglana sau în celelalte ţinuturi stăpânite de romani. Copiii lor, educaţi în spirit militar, au intrat, la rândul lor, în armată, continuând serviciul militar al tatălui, iar sudul Britaniei – după cum afirma André Maurois – "fu repede presărat cu căsuţe romane"[99]. Ocupaţia romană s-a limitat numai la Anglia şi Ţara Galilor de astăzi[100], dar influenţa latinităţii a fost mai puternică în sud-estul Angliei[101], între britonii latinizaţi, în mijlocul cărora s-au aşezat şi dacii

---

[94] *Ibidem* VII, 809.

[95] *Ibidem* VI, 812.

[96] *Ibidem* VII, 838.

[97] Whitney Smith, *op. cit.*, p. 38.

[98] Sunt cunoscute în Dacia, în secolele II şi III 5 cohorte de britoni, alături de alte trupe auxiliare – vezi, *CIL.*, III,XXXVI, 1396, 1703, 8074, 14.485 etc..

[99] André Maurois, *op. cit.*, p. 48.

[100] G. M. Travelyan, *Istoria Angliei*, vol. I, Bucureşti, 1970, p. 42.

[101] *Ibidem*, I, p. 48.

ca cetăţeni romani.

Din aceste vremuri s-a păstrat în Ţara Galilor dragonul – balaurul zburător al dacilor, ca însemn de război pentru populaţia din sud-estul Angliei, considerat de istorici ca o "relicvă a dominaţiei romane"[102].

*

* *

În Carpaţi, la Istru şi la Pontus Euxin, după anul 106 e.n., lumea geto-dacică, ruptă în două prin intrarea unei părţi din ea sub stăpânirea romană, a tins neîncetat spre o nouă unitate, de data aceasta sub "sigiliul Romei". Romanii au fost singurul popor care a reuşit să-i învingă definitiv pe daci, le-au ocupat şi colonizat o parte din ţară şi le-au impus limba. Este important de reţinut că şi acest popor şi-a clădit originile pe mitul genealogic constituit în jurul copiilor Zeului-Lup Marte (Romulus şi Remus), adoptaţi şi crescuţi de Lupoaica de pe Capitoliu. Convieţuind sub administrarea romană, dacii şi coloniştii aduşi "ex toto orbe romano", au creat o nouă civilizaţie, în timp ce soarele, cândva adorat, continua să răsară peste o lume măcinată de contradicţii şi frământări. Romanii au luat "tributul de sânge" acestui popor învins nu distrus, chiar pe propriul său pământ. Mulţi tineri daci au fost înrolaţi în armatele romane pe teritoriul Daciei sau al Moesiei Inferior sau Superior. Sunt cunoscute, în acest sens, *Cohors Gemina Dacorum Gordina* cu garnizoana la Civitas Montanensium (azi Mihailovgrad, în Bulgaria), trupe alcătuite din pedestraşi daci la *Cumidava* (Râşnov), *Drobeta*, *Praetorium* (pe malul Oltului, la sud de Turnu Roşu), precum şi trupele de cavalerie care acţionau pe valea Oltului în vederea supravegherii drumului şi a staţiilor poştale importante (numerus burgariorum et veredariorum Daciae Inferioris).

Steagul cu "balaur" s-a păstrat deci, chiar pe pământul Daciei şi Moesiei, devenite provincii romane, iar spiritul dacic a renăscut prin vitejia cu care dacii intraţi în slujba Romei au ştiut să-i dea o nouă strălucire. Unul dintre aceştia, Regalianus, coborâtor "după cât se spune din Decebal", a fost proclamat, pentru

---

[102] Whitney Smith, *op. cit.*, p. 182.

scurt timp (în anul 263) – împărat de către moesi.[103] Un alt dac, *Galerius*, devenit împărat roman (293-311)[104] a rămas în amintirea urmaşilor şi prin faptul că a imortalizat "balaurul" (dragonul) pe Arcul de triumf de la Salonic, ridicat în anul 304[105], în urma victoriei din anul 297 asupra perşilor. Personalitate puternică şi tenace, Galerius a păstrat întreaga robusteţe şi virtute a vechilor daci, cândva duşmani de temut ai romanilor. Arcul de triumf de la Salonic l-a imortalizat pe acest "fiu de dac, de balaur dacic"[106] – cum îl caracteriza istoricul Nicolae Iorga – în fruntea trupelor de călăreţi care purtau *stindarde dacice* ("balauri"), urmărind duşmanul sau vorbind şi îmbărbătându-şi soldaţii, care purtau aceleaşi stindarde.[107]

După aproape două sute de ani de la moartea regelui Decebal, steagul cu "balaur", continua să reprezinte *însemnul militar roman*, preluat de la dacii ale căror virtuţi militare au fost recunoscute. El nu mai însoţea un popor învins, ca pe Columna lui Traian, ci însăşi persoana împăratului celei mai mari forţe militare ale antichităţii. Este deci lesne de înţeles răspîndirea steagului cu "balaur", din Mesopotamia, trecând prin Styria şi Cappadocia, Iudeea (unde este menţionată o cohortă a *getulilor*, Numidia (Africa de Nord), Italia, Moesia Superior şi Inferior, Dacia (chiar la Sarmizegetusa, unde în timpul lui Antonius Pius era un prefect al militarilor, *Dacorum Iassiorum*) şi continuând cu Pannonia, Noricum (Alla I Dacorum), până în îndepărtata Britanie.[108] Pe bună dreptate, vexilologul american Whitney Smith constata că: *"se pare că nu există stindard în antichitate care să fie atât de răspândit ca dragonul. Cu numai câteva variante nesemnificative de formă şi folosire, din antica Persie, până în*

---

[103] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 167.

[104] I. I. Rusu, *Elemente traco-getice în Imperiul Roman şi în Byzantium vecurile III-VII*, Bucureşti, 1976, p. 23–36.

[105] K. F. Kinch, *L'arc de Triophe de Salonic*, Paris, 1890; Ch.J.Macaronas, *The Arch of Gallerius at Thessaloniki*, Thessalonic, 1970.

[106] N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, p. 51.

[107] Ion Barnea, *Stindardul dacilor pe Arcul de Triumf al lui Galerius?* în "Magazin istoric", anul XII, nr. (130), ian. 1978, p. 12; Constantin Iordache, *Cum am reconstituit dacii de pe Arcul lui Galerius*, în "Magazin istoric", anul XII, nr. 1(130), ian. 1978, p. 15.

[108] I. I. Rusu, *Daco-geţii în Imperiul Roman*, p. 23–45; Vasile Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, Bucureşti, 1937, p. 208–236.

Britania, acest stindard a fost purtat în luptă mai bine de 1.000 de ani"[109].

Reverberaţia exercitată de civilizaţia romană asupra dacilor romanizaţi a atins sensibil şi *lumea dacilor liberi*. Într-un contact permanent, cele două lumi ale dacilor au evoluat necontenit spre o nouă contopire. *Dacii mari* (din Crişana şi Maramureşul de astăzi), *carpii* şi *costobocii* (din Moldova de astăzi), precum şi cei din Câmpia Munteniei nu au renunţat la ideea eliberării teritoriilor cucerite de împăratul Traian, urmărind refacerea unităţii statale anterioare anului 106 e.n.

Steagul cu "balaur" a revenit, când ameninţător, când paşnic între hotarele provinciei romane Dacia, simbolizând în acele vremuri unitatea neamului dacic. Dacii liberi, carpii şi costobocii mai ales, s-au întors adesea, sub forma unor incursiuni adânci în "lumea romană" din interiorul arcului carpatic şi chiar la sud de Dunăre, mereu "sub semnul lupului". Ei au jucat un rol însemnat în declanşarea marii răscoale dacice din anul 117, iar în anul 170, costobocii au pătruns, trecând peste Moesia Inferior, până în Grecia, pentru ca din anul 238 carpii, împreună cu goţii să deschidă seria atacurilor în Imperiul Roman[110], care vor dura mai bine de 100 ani. Relaţiile dintre dacii liberi şi romani nu au fost numai războinice, ci adesea paşnice, desfăşurate pe tărâm politico-diplomatic şi pe plan comercial, fapt ce a contribuit la romanizarea treptată a acestora. Procesul integrator a facilitat conservarea şi supravieţuirea obiceiurilor, simbolurilor, precum şi preluarea preceptelor noii credinţe în care "mitul nemuririi" s-a metamorfozat în credinţa în "viaţa de apoi", propovăduită de creştinism.

Este însă important de subliniat faptul că dacii liberi au gândit refacerea unităţii dacice sub protecţia zeului lor suprem – Zamolxis, al cărui chip binevoitor s-a arcuit peste crestele Carpaţilor, Dunăre şi ţărmul Mării ca un *curcubeu*. Privind acest curcubeu, din a cărui cromatică ieşeau în evidenţă culorile *roşu*, *galben* şi *albastru*, arcuite peste o lume plină de credinţe, superstiţii şi suferinţe, dacii şi-au întărit credinţa în nemurire. Credinţa în nemurire le-a dat dacilor puterea să înfrunte chiar pe Zamolxis, ascuns în norii uriaşi, sub forma unui balaur ameninţător. Furtuna a fost întotdeauna considerată ca un semn rău iar atunci când tuna sau fulgera, dacii, precum se ştie, aveau

---

[109] Whitney Smith, *op. cit.*, p. 61 (s.n.).

[110] D. Tudor, *Răscoale şi atacuri "barbare" în Dacia romană*, Bucureşti, 1957, passim.

obiceiul de a trage asupra "balaurului" cu săgeţi pentru a o determina să-şi arate chipul adevărat.

Apariţia lui Zamolxis în chip de protector era povestită prin săgeţile fulgerătoare ale razelor de soare sub forma curcubeului dătător de lumină, vreme bună, speranţă şi credinţă în izbândă.

Este posibil ca "*balaurul*" zburător să fi fost structurat cromatic, în *culorile vizibile* ale curcubeului (roşu, galben şi albastru).

Simbolul acestui stindard a fost receptat şi de către barbarii care au pătruns în ţinuturile dacilor liberi în timpul stăpânirii romane a unei părţi din vechea Dacie. Neamul germanic al *goţilor*, care în timpul împăratului Caracalla (211-217) coborâseră de pe ţărmurile Mării Baltice pe acelea ale Mării Negre, după multe certuri şi rivalităţi cu dacii liberi, au ajuns ei înşişi să se considere geţi. Zamolxis, Deceneu şi eroii din mitologia dacilor au fost consideraţi, după o lungă perioadă de convieţiure cu băştinaşii din exteriorul arcului carpatic, ca proprii înaintaşi ai neamului gotic. Prin goţi, "balaurul" zburător a cutreierat încă o dată Europa şi a ajuns în extremitatea sud-vestică a continentului, pe pământul Spaniei, sub acelaşi "sigiliu", al Romei: "semnul lupului (Wulfilla)".[111] Cronicarii spanioli din Evul Mediu au afirmat o *tradiţie dacică* în ceea ce priveşte întemeierea Spaniei, independentă de persoana împăratului Traian, care era fiu al acestor meleaguri. Cronicarul Don Rodrigo Jimenez de Rada considera că *hispanicii* erau *descendenţi din daci sau geţi*, Spania fiind "fondată" de poporul de la Dunăre.[112] Prin el, Zamolxis, Burebista, Deceneu, Decebal şi ceilalţi eroi ai istoriei şi mitologiei dacilor au intrat în istoria Spaniei. În secolul al IX-lea, când a fost alcătuită stema regilor catolici, alături de acvilă, leul (Leonului) şi turnul (Castiliei), au fost introduse şi însemnele personale ale regilor: *jugul şi săgeţile – vechi simboluri ale dacilor.*[113] Din aceste "însemne personale" decurgea nobleţea şi dreptul de suzeranitate al regilor catolici, care au ţinut, cu orice preţ, să păstreze urma descendenţei din daci sau geţi.

În acest context, este foarte posibil ca alături de goţi să fi emigrat pe

---

[111] G. G. Zotu, *Ulfila, viaţa şi doctrina lui sau starea creştinismului în Dacia Traiană şi Aureliană în secolul al IV-lea*, Bucureşti, 1898.

[112] Al. Busuioceanu, *op. cit.*, p. 179.

[113] *Ibidem*, p. 185, 186.

pământul Spaniei şi daci liberi, carpi de pildă, în urma invaziei hunilor, după anul 375, în ţinuturile carpato-danubiano-pontice. Alături de *jug* şi *săgeţi*, a intrat în sistemul vexilologic hispanic şi "balaurul" zburător cu cap de lup, considerat de acelaşi Withney Smith un "însemn militar specific poporului spaniol".[114] Sub numele de "goţi", consideraţi adevăraţii întemeietori ai Spaniei, s-au ascuns, probabil, şi daci liberi din exteriorul arcului carpatic, care au impus aceste "însemne" poporului spaniol. Prin ele, mitul dacilor a supravieţuit în istoriografia Occidentului, care în procesul formării popoarelor şi statelor medievale pe ruinele Imperiului roman au devenit însemne proprii, purtate în lupte aproape 1000 de ani. "*Curcubeul*" balaurului pe care dacii l-au purtat în luptă împotriva sciţilor, persanilor, macedonenilor, romanilor ori a popoarelor migratoare care au asaltat pământul vechii Dacii, şi-a extins spectrul său peste întreaga Europă fărâmiţată în state medievale, după destrămarea Imperiului roman.

*

* *

"*Balaurul*" zburător dacic, devenit "*dragon*" sub "sigiliul" Romei, a început să fie înlocuit, ca stindard, odată cu adoptarea noii religii – *creştinismul* în Imperiul roman. Dacia, leagănul cultului cavalerilor danubieni, a fost pierdută, spre sfârşitul secolului al III-lea, iar hotarele Imperiului au fost retrase pe linia Dunării. Pătrunderea creştinismului şi la nord de Dunăre, printre daco-romani, a metamorfozat dragonul şi pe purtătorul acestuia, datorită imaginaţiei fecunde a preoţilor şi creaţiilor plastice ale pietrarilor creştini. Sub preceptele noii religii, care a pătruns "de jos în sus", constituind un factor fundamental al formării poporului român, "balaurul" s-a transformat din punct de vedere mistic şi religios. Credinţele "păgâne" au fost absorbite şi transformate de către creştinism într-un proces lent, acesta preluând din vechiul tezaur spiritual dacic acele elemente care au venit în concordanţă cu noua doctrină teologică şi filosofică. Complexul religios bazat pe "credinţa în nemurire" nu a putut fi ignorat de către numeroşii misionari creştini care au cercetat ţinuturile nord-dunărene. În noile

---

[114] Whitney Smith, *op. cit.*, p. 129.

condiţii care au permis creştinarea dacilor[115], daco-romanilor, românilor, *dragonul* a primit *semnificaţia simbolică a "răului"*, devenind antipodul simbolului creştin – *crucea*. Din vremea împăratului Constantin cel Mare (306–377), dragonul – însemnul militar pe care romanii l-au purtat ca stindard propriu 200 de ani, a fost adus sub lancea stindardului imperial (labarum), impus de creştinism.[116]

Tema acestei reprezentări a fost apoi preluată şi de alţi împăraţi romani şi s-a răspândit în toată "lumea creştină." Introducerea acestui nou "însemn militar" s-a lovit la început de tradiţia "balaurului", care simboliza eroismul, credinţa în victorie şi în nemurire, la care daco-romanii nu au înţeles să renunţe, continuând să-l păstreze cu noua semnificaţie. În ţinuturile vechii Dacii, lupta între "cruce" şi "balaur" a semnificat, pe plan vexilologic, lupta între păgânism şi creştinism. Pătrunzând mai întâi la oraşe, creştinismul a determinat pe mulţi "romani" care nu au înţeles să renunţe la credinţele "păgâne", să caute adăpostirea idolatriei lor la sate. Unii daci romanizaţi din sudul fluviului au găsit scăparea la fraţii lor din nordul Dunării. Cuvântul care a desemnat pe "omul de la ţară" – *paganos* – a devenit şi pe pământul vechii Dacii, printre daco-romani, sinonim cu "închinător la idoli", de unde a rezultat cuvântul *păgân*, adică necredincios. O lege dată de împăratul Valentinian, în anul 368, numea cultul vechi *religia paganorum*[117], iar înţelesul acestui cuvânt – necredincios – a fost moştenit în toate limbile romanice. Procesul de romanizare, paralel cu procesul de creştinare a continuat lent la sate[118] care, în condiţiile dispariţiei ordinii şi autorităţii romane, au preluat, sub forma *obştilor săteşti*, apoi *teritoriale*, tradiţiile organizării politice necesare supravieţuirii şi apărării împotriva popoarelor migratoare. În acest context, creştinismul nu a înlăturat fidelitatea faţă de unele obiceiuri şi simboluri străvechi. Limba latină şi modul de gândire roman s-au plecat legilor pământului vechii Dacii, ca în Galia şi Spania, iar noua religie a fost adaptată realităţilor socio-politice şi condiţiilor de viaţă ale dacilor romanizaţi. Odată cu generalizarea acesteia, spre sfârşitul secolului

---

[115] Mircea Eliade, *op. cit*, p. 80.

[116] Stelian Metzulescu, *Din simbolurile artei plastice creştine, Reprezentarea Sfîntului Gheorghe şi dragonul*, f.l., f.a., p. 131.

[117] A. D. Xenopol, *op.cit.*, vol.I, p. 325.

[118] C. Daicoviciu, *Fossatum-sat*, în "Dacoromania", V, 1927-1928, p. 478–479.

al IV−lea[119], "balaurul", ca stindard, a împărtăşit aceeaşi soartă ca în întreaga lume creştină. Vechile stindarde ostăşeşti, precum a fost şi steagul cu "balaur", au fost depuse în biserici şi folosite în alaiuri religioase.[120] Atunci, probabil, dragonul (balaurul) a coborât la picioarele Sfântului Gheorghe, simbolizând victoria credinţei creştine asupra vechilor "superstiţii", la care dacii au ţinut cu atâta străşnicie. Istoricul Durmont scria, în anul 1870, că: "Sfântul Gheorghe apare ca o copie a cavalerului trac"[121].

Acest sfânt, care a devenit patronul bisericii ortodoxe române, are o obârşie tracică[122], fiind martirizat în vremea împăratului Diocletian (în anul 303), care a condamnat la muncă silnică sau la moarte mai mulţi *misionari creştini*. Originar din Cappadocia, din cetatea ostaşilor care se numeau *tribuni*, el a fost, probabil, urmaşul militarilor daci din *Alla I Ulpia Dacorum*. Această origine poate explica, în bună măsură, personalitatea şi influenţa de care s-a bucurat în rândul daco-romanilor din nordul Dunării. Prin el, spiritualitatea dacilor şi-a arătat încă o dată caracterul universal.

Creştinismul a înlocuit "balaurul" − devenit simbol al răului, cu crucea, dar *daco-romanii* şi mai apoi *românii i-au preluat simbolurile cromatice*, schimbându-se doar esenţa, învelişul rămânând acelaşi. Tradiţia adânc înrădăcinată a credinţelor "păgâne", precum şi faimoasa doctrină a "nemuririi" au fost preluate de creştinism sub forma "vieţii de apoi" din spiritualitatea strămoşilor poporului român. Aceasta pledează pentru o continuitate de simboluri în ţinuturile carpato-danubiano-pontice, mai ales că procesul de transformare etnică şi spirituală a pătruns definitiv şi ireversibil în mediul rural. Reprezentarea Sfântului Gheorghe ucigând balaurul, larg răspândită la români[123], simbolizează, metaforic, actul de naştere al poporului român, prin victoria crucii

---

[119] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Bucureşti, 1983, p. 67.

[120] N. Iorga, *Steagul lui Mihnea Vodă Radu*, Bucureşti, 1914, p. 529−531.

[121] Cf. Stelian Metzulescu, *Din simbolurile artei plastice*, p. 123.

[122] Gherasim Timuş, *Dicţionar agiografic, cuprinzând pe scurt vieţile Sfinţilor*, Bucureşti, 1898, p. 315.

[123] N. Iorga, *Studii şi documente*, V, 1903, p. 260−261; P. V.Năsturel, *op. cit*, p. 2−5; St. Metzulescu, *op. cit.*, p. 131.

asupra "balaurului", care a fost nevoit să se refugieze, din nou, în mitologie, ca simbol al răului.[124] Cultul său, ca altădată cultul "dragonului" s-a răspândit în întreaga lume creştină, la italieni[125], la englezi[126], la francezi[127], iar mai târziu la ruşi[128], pretutindeni simbolizând biruinţa crucii asupra credinţelor păgâne. Prin aceasta, dacii au perpetuat spiritualitatea lor arhaică, contribuind la unitatea lumii creştine.

*

* *

Cu unele modificări de formă şi structură, dragonul a fost folosit în Britania şi după retragerea armatelor şi administraţiei romane.

Acest lucru a apărut pe deplin posibil, întrucât "britonii latinizaţi au adoptat armele ofensive şi defensive de la romani"[129]. Folosind infanteria disciplinată, armura şi armele de aruncat la distanţă şi cavaleria din epoca târzie a tehnicii romane de luptă sau luptând după tactica celtină reînviată, britanicii au reuşit să-i respingă o vreme pe invadatorii saxoni. Legendarul rege al celţilor, Arthur, intrat în legendă pentru luptele purtate cu saxonii[130], a repurtat, în anul 500, o victorie asupra acestora, în apropierea muntelui Badon. Celţii au folosit ca stindard dragonul zburător, a cărui prezenţă pe pământul Britaniei era legată de staţionarea trupelor romane pe limes-ul construit împotriva picţilor şi scoţilor. Regele Arthur a fost imortalizat ridicând un astfel de stindard în onoarea tatălui său, Uther Pendragon.[131] Cognomenul Dragon (Draco) l-au întâlnit, cu mai

---

[124] St. Metzulescu, *Din simbolurile artei plastice*, p. 131.

[125] Withney Smith, *op. cit.*, p. 46.

[126] St. Metzulescu, *Din simbolurile artei plastice*, p. 144; (Anglia l-a luat ca "patron" în anul 800).

[127] Pavel Chihaia, *Sfîrşit şi început de ev. Reprezentări de cavaleri la începuturile Renaşterii*, Bucureşti, 1977, p. 95–98.

[128] L. le M-is de Magni, *Nouveau Traité historique et archeologique. Science des Armoires*, I, Paris, 1845, p. 149.

[129] *Ibidem*, I, p. 197.

[130] R. S. Loomis, *Riga Arthur a murit?*, în "Magazin istoric", anul XIII, nr. 4(145), aprilie, 1979, p. 55.

[131] Whitney Smith, *op. cit.*, p. 61.

bine de 250 de ani în urmă şi la militarii daci din trupele romane de pe hotarul de răsărit al Imperiului roman. "Dragonul" purtat ca stindard de către *celţi*, la cumpăna veacurilor V-VI era confecţionat din *ţesătură uşoară*, cu gura deschisă prin care pătrundea aerul la cea mai mică adiere de vânt, determinându-i să ia forma de balaur zburător şi să scoată un sunet ascuţit care semăna teroare în rândul duşmanului şi încredere pentru războinicii care-l urmau.[132] Redat de către istoricul Withney Smith de pe un document de epocă, dragonul folosit de celţi şi-a dezvăluit pentru prima oară cromatica păstrată, probabil, aşa cum a fost ea moştenită de la dacii care l-au adus pe pământul Britaniei. Chiar dacă imaginea diferă de cea a "balaurilor" descrişi de către guvernatorul Adrian al Cappadociei, nu putem trece pe lângă faptul că dragonul, ca însemn heraldic existent la "romano-britanicii"[133] din vremea regelui Arthur era structurat cromatic în culorile : *roşu*, *galben* şi *albastru*. Cromatica acestui dragon întăreşte ipoteza noastră, conform căreia culorile heraldice ale strămoşilor poporului român au fost "roşu, galben şi albastru", culorile vizibile ale curcubeului.

Acest chip a fost păstrat de urmaşii daco-geţilor romanizaţi în tot Evul Mediu, în mediul sătesc, rustic, unde creştinismul n-a reuşit niciodată să învingă toate credinţele şi "superstiţiile" arhaice, păstrate şi adaptate noilor condiţii.

Oficial, chiar dacă dragonul a dispărut în ţinuturile dunărene ale Imperiului roman, cele trei culori şi-au urmat destinul veşniciei, fiindcă au reprezentat o parte din tezaurul ancestral care a dat legitimitate şi distincţie acestor ţinuturi. Ele au fost adoptate de oficialităţile politico-militare romane în insignele unor unităţi militare, staţionate pe aceste meleaguri. Pe la anul 420, *Notitia dignitatum* – o listă a tuturor funcţiilor civile şi militare din părţile răsăritene ale Imperiului roman[134] – întregeşte afirmaţiile făcute de noi. Insigna legiunilor V-Macedonia şi XIII-Gemina se evidenţiază tocmai printr-o frapantă succesiune coloristică a celor trei culori: roşu, galben, albastru.[135]

---

[132] *Ibidem*, p. 61.

[133] G. M. Trevelyan, *op. cit.*, p. 66.

[134] *Notitia dignititum. Lista tuturor funcţiilor, atât a celor civile cât şi a celor militare în părţile răsăritene ale imperiului*, în " Fontes ad Historiam Daco-Romaniae Pertinentes ", II, p. 211–213.

[135] Mihail Zahariade, *Însemnul tricolor în Dacia Română*, în "Lupta întregului popor", Bucureşti, nr. 3(17), 1988, p. 43–44.

La nord de Dunăre unde "balaurul", păstrat în sânul obştilor săteşti, simboliza *speranţa în supravieţuire*, în secolele IV-V, viaţa de stat a fost întreruptă în formele ei clasice, datorită invaziei necontenite a popoarelor stepelor asiatice. Abia în vremea împăratului Iustinian (527-565), Imperiul roman de răsărit a reuşit să consolideze limes-ul la Dunăre. Teritoriile nord-dunărene, recâştigate de către bizantini, au fost constituite numai din simple capete de pod, cu rol de avanposturi.[136] Noua prezenţă a Imperiului la Dunăre a contribuit la întărirea romanităţii dunărene, prin reorganizarea vieţii eclesiastice în această zonă. În anul 535, acest împărat a înfiinţat provincia *Iustiniana Prima*, în cuprinsul căreia au intrat *Dacia Ripensis* şi *Dacia Mediteranea*, de la sud de Dunăre, precum şi două dintre cetăţile recent înfiinţate în stânga Dunării (Recidva, adică Arcidava – Vărădia, din Banat şi Litterata – Lederata). Este important de subliniat că stema acestei provincii, locuită de urmaşii dacilor romanizaţi, a preluat cele trei culori: roşu, galben şi albastru, dispuse de la dreapta la stânga.

"Ex parte dextra, in prima divisione, *scutum rubrum* (subl.ns.) in cuius videtur turris, significans utramque Daciam, in secunda divisione *scutum coelesti* (subl.n.) cum (signum) tribus burris, quarum duae lateribus albae sunt, media vero *aurae* (subl.n.)"[137].

"Urcarea" celor trei culori în stema ultimelor două provincii dacice, care cuprindeau teritorii pe ambele maluri ale Dunării, unite în vremea împăratului Iustinian, reprezintă o continuitate de simboluri, preluate din spiritualitatea dacică precum şi simbolul refacerii unităţii tuturor ţinuturilor locuite de urmaşii dacilor romanizaţi – românii. "Curcubeul" din stema acestor două provincii dacice reunite s-a arcuit în timp, peste Carpaţi, Dunăre şi Mare, ca simbol al renaşterii speranţei, al virtuţilor eroice ale neamului românesc, confirmându-i şi întărindu-i dreptul la nemurire. Cele trei culori au fost păstrate, în mod oficial, întrucât acestea au fost *culorile etniei şi ale pământului* din spaţiul carpato-danubiano-pontic, fiind conservate prin tradiţie şi impuse de *obiceiul pământului*.

Preluarea simbolurilor cromatice ale străvechiului "balaur" dacic de către

---

[136] N. Iorga, *op. cit.*, p. 67.

[137] I. Marţian, *Contribuţii la eraldica vechiului Ardeal*, în " Anuarul Institutului de Istorie Naţională ", IV, Bucureşti, 1928, p. 444–445; Marius Bizere, *op. cit.*, în " Magazin istoric ", nr. 9(42), sept., 1970, p. 50.

creştinismul biruitor[138] s-a înscris deci în acest "obiect al pământului". Împrejurările vitrege în care s-a format şi afirmat poporul român, nevoit mai multe secole să trăiască în "mici republici"[139], cum numea în secolul XVII istoricul ungur Nicolae Bethlen formaţiunile politice prestatale româneşti organizate pe văi şi la adăpostul codrilor, au permis conservarea tradiţiilor arhaice, cu simbolistica specifică. În faţa necontenitelor năvăliri barbare, românii au fost nevoiţi să se adăpostească în munţii şi pădurile învecinate, pentru a putea reveni la casa şi ogorul lor.[140] Toţi cei capabili să poarte arme s-au strâns în jurul unei căpetenii şi a *stegarului obştii*, care a continuat să poarte "balaurul", confecţionat, probabil, din aceleaşi bucăţi de pânză colorată, aşa cum l-au moştenit din vremurile "păgâne". Balaurul intrat în folclor, în credinţele populare şi în legende, sub formă de *drac*[141] a fost coborât, în vremurile în care obştile săteşti au luat locul vieţii de stat organizat, pe *bâta* ţăranului român – devenită armă deosebit de eficace împotriva străinilor năvălitori. Principala forţă de apărare a obştilor a devenit în acele vremuri *ceata de feciori*. Imaginea acesteia s-a păstrat, cu certitudine, în *Jocul căluşarilor*, în care subzistă amintirea *confreriilor iniţiatice*, ale căror însemne specifice erau *măciuca* şi *stindardul*.[142] Jurământul făcut îi prezintă pe căluşari ca ostaşi[143], iar vechimea acestui "joc războinic"[144], preluat de folclor din realitatea atâtor secole de confruntări cu un duşman veşnic superior ca număr, se pierde până în vremea dacilor. Umanistul Dimitrie Cantemir, care a realizat prima descriere ce a ajuns până la noi, îl consideră un joc "ţinând de datină", un "obicei din vechime".[145]

---

[138] Dan Simonescu, *Codex aureus*, Bucureşti, 1972, planşele X şi XI; Withney Smith, *op. cit.*, p. 66.

[139] Ştefan Meteş, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX*, Ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1977, p. 11.

[140] A. D. Xenoppol, *op. cit.*, I, p. 259–262.

[141] *Ibidem*, I, p. 328.

[142] Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 28.

[143] Th. D. Speranţia, *Mioriţa şi căluşarii. Urme de la daci*, Bucureşti, 1914, p. 39.

[144] N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, p. 191.

[145] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, tradusă de Gheorghe Adamescu, Ed. Cartea Românească, p. 131.

Stindardul căluşarilor, aşa cum îl cunoaştem astăzi, alcătuit din panglici colorate, se aseamănă cu stindardul dacilor descris de Arian spre mijlocul secolului al II-lea. Culorile acestui steag, pe care Th. D. Speranţia îl considera o *urmă* de la daci, sunt: *roşu*, *galben* şi *albastru*, deci acest steag este tricolor.[146] Aceste trei culori, moştenite din "curcubeul" balaurului dacic, au fost păstrate nealterate, peste secole, de generaţiile de cete de feciori, însoţind întreaga istorie zbuciumată a poporului român. Este deosebit de important de reţinut că, jocul căluşarilor, la origine un joc războinic, se întâlneşte în toate ţinuturile locuite de români, cu diferenţe nesemnificative de interpretare, dar cu aceeaşi semnificaţie. În acest context, apreciem că cele trei culori, îngemănate mai târziu în *tricolor*, au o origine populară şi general românească. *Utilizarea* lor, *cu predilecţie* de către români, se explică prin continuitatea de moştenire a simbolurilor cromatice străvechi, a datinilor şi obiceiurilor arhaice. Această tenacitate l-a impresionat atât de mult pe istoricul ungur I Benkö în secolul XVIII, încât a afirmat că "mai uşor s-ar fi putut smulge ghioaga din mâinile lui Hercule decât datinile şi obiceiurile din conştiinţa poporului român.[147]

Într-adevăr, nicăieri în lume acest simbol cromatic, ce s-a impus ca înveliş exterior elementelor de heraldică românească, nu a avut o evoluţie asemănătoare. Păstrarea şi îngemănarea celor trei culori a reprezentat o "*datină şi un obicei*" al pământului românesc, pe care s-a clădit stabilitatea, continuitatea şi unitatea românească. Din măreţia de altădată a "balaurului" dacic cu cap de lup – pe care romanii l-au preluat şi l-au răspândit în toată "lumea romană", obştile săteşti daco-romane, apoi româneşti, care au continuat să se conducă după "obiceiuri şi legi romane"[148], au conservat cele trei culori, deoarece ele au fost culorile etniei şi ale pământului.

Din înfăţişarea de altădată nu au mai rămas decât acele panglici colorate, pe care micile cete de feciori le-au purtat în luptă mereu "sub semnul lupului", adăpostit de aceeaşi pădure "dacică"[149], scut şi adăpost, transformată de "oamenii pământului" în "codrul frate cu românul".

---

[146] Th. D. Speranţia, *op. cit.*, p. 37.

[147] Apud St. Pascu, *Ce este Transilvania?* Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 13.

[148] *Idem Voievodul Transilvaniei*, vol. IV, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 136.

[149] Al Busuioceanu, *op. cit.*, p. 184.

În Europa secolelor VI-XI, stindardul cu "balaurul" (dragon) a continuat să reprezinte simbolul cavalerismului şi virtutea eroică romană, fiind preluat şi folosit ca "însemn" militar. În Britania, "balaurul zburător" a trecut de la celţi la saxoni iar apoi la englezi, care l-au purtat până târziu în Evul Mediu pe câmpurile de luptă. În lupta de la Burford, din anul 752, stindardul lordului de Wessex era un dragon.[150]

În secolul al IX-lea, un specimen de "dragon" era folosit în Europa Centrală, imortalizat de un document de epocă (Codex Aureus)[151], iar celebra tapiserie de la Bayeux, care înfăţişează cucerirea Angliei de către normanzi (1066), ne arată ca trupele engleze, comandate de regele Harald, aveau ca stindard dragonul "considerat ca un antic însemn de război saxon"[152].

Steagul cu "balaur" zburător a fost folosit în Imperiul roman de răsărit chiar şi la sfârşitul secolului al XII-lea, atât de către trupele imperiale cât şi de către *vlahii* din Peninsula Balcanică. Sub conducerea celor trei fraţi – Petru, Asan şi Ioan (Caloian), vlahii dintre Balcani şi Dunăre au reuşit, în urma răscoalei antibizantine din anii 1185-1187, să întemeieze un "regat al vlahilor şi bulgarilor".[153] În luptele purtate împotriva lor, stindardele împărăteşti se prezentau sub forma "chipurilor de balauri care, atârnate în vârful suliţelor, se clatinau în vânt şi înspăimântau pe vrăjmaşi"[154]. Sub flamurile aceloraşi "balauri", vlahul Asan "proiectase să unească sub sceptrul său cele două Dacii şi să formeze un mare regat român, care s-ar fi întins de la Carpaţi la Haemus şi munţii Rodopi"[155]. Prin anii 1195-1197, înainte de începerea unei noi ofensive împotriva împăratului de la Constantinopol, vlahul Asan şi-a îmbărbătat astfel luptătorii: "Priviţi aceste flamuri *diferite la culoare*, dar nu şi prin firul ţesăturii, care *atârnă în vârful suliţei mele şi flutură în vânt*. Ele au fost făcute

---

[150] Withney Smith, *op. cit.*, p. 182.

[151] *Ibidem, op. cit.*, p. 61.

[152] *Ibidem*, p. 44.

[153] Vezi la N.Bănescu, *O problemă de istorie medievală: crearea şi caracterul statului Asăneştilor (1185)*, în Anal. Acad. Rom., Mem. Secţ. Ist., seria a III-a, XXV, 1943, p.543–590.

[154] Nichita Choniates, *Istoria. 12*, în Izvoarele istoriei României , vol. III, Scriitorii bizantini (sec. XI-XIV), Bucureşti, 1975, p. 265.

[155] A. Ubicini, *Originile istoriei românilor*, Paris, 1866, p. 187.

dintr-o singură materie şi un singur ţesător le-a ţesut. Dar deoarece *se deosebesc prin culori* ele par că au şi o cauză diferită. Ci nu aşa, nu aşa stau lucrurile".[156]

Cronicarul grec Nichita Choniates care a făcut această relatare nu s-a învrednicit însă să ne spună care erau acele flamuri "diferite la culoare" care atârnau în vârful suliţei. Chiar dacă se deosebeau "prin culori", aceste flamuri alcătuite dintr-o singură ţesătură aveau o *cauză comună*, aceea a *unităţii vlahilor*, moştenitori ai tradiţiilor imperiale romane. Ele nu puteau fi, o repetăm, decât culorile etniei şi ale pământului, "curcubeul" balaurului zburător străvechi sub care vlahul Asan a proiectat unirea celor două Dacii (nord şi sud-dunăreană).

De la opţiunea coloristică la prezenţa pe drapel a tricolorului

Simbolurile dacice s-au păstrat la români până în vremea "descălecărilor" şi a întemeierii statelor medievale româneşti, pe blazoanele unor domni şi boieri români. Laţcu, voievodul Moldovei (circa 1367 – circa 1375), avea ca stemă un scut a cărui mobilă era *capul de lup*, şi timbrat de un coif împodobit cu două coarne recurbate.[157] Urmaşii lui Dragoş şi ai fiului său Sas păstrau *săgeata* pe blazon, iar culorile scutului şi ale elementelor care îl compuneau erau: *roşu*, *galben* şi *albastru*. Cronicarul polon J.Dlugosz l-a descris în felul următor: "Dragowye alias Sassowye – in campo *coelestini* (subl.n.) coloris, lunam *fulvi* aut *aurei* (subl.n.) coloris deferunt, în cuius utroque cornu stella aurea (subl.n.) dipingitur, et ex medio lunae sagitta cuspide sursum erecta"[158].

Cele trei culori folosite cu predilecţie de către români s-au regăsit în perioada de mijloc a evului mediu românesc şi în *costumul militar*. Miniaturile din *Chronicon Pictum Vindobonehse* arată pe oştenii români "în straie ţărăneşti, cu

---

[156] Nichita Choniates, *Istoria*, 19, în *loc. cit.*, vol.III, p. 281.

[157] S. Gorovei, *Armoires et raports politiques: le "cas" moldave au XIV-e siècle*, în "Revue Roumaine d'Histoire", nr. 3, 1984, p. 117-128. Lia Bătrâna şi Adrian Bătrâna, *Mărturii heraldice cu privire la începuturile statului feudal independent Moldova* în vol. *Constituirea statelor feudale româneşti*, Bucureşti, Ed. Acad., 1980, p. 195-208.

[158] Apud Stanislas Lukasik, *Pologne et Roumanie aux confis des deux peuples et de deux langues*, Paris, 1938, p. 373.

căciuli conice înalte, cu sarici miţoase lungi".[159] Cavalerii din Ţara Românească aveau tunică de zale, pantaloni scurţi *roşii*, ciorapi lungi *albaştri*, scut, coif cu crenieră *roşie*, spadă şi suliţă.[160] Cavalerii din Moldova – aşa cum rezultă dintr-o pictură pe lemn de la mănăstirea Bistriţa, purtau o tunică de culoare *roşie*, o cingătoare *albastră* de care atârna spada, iar în picioare aveau cizme *cărămizii* şi pe umeri o manta *roşie*.[161]

Înlocuirea "balaurilor" pe care i-am întâlnit la vlahii din sudul Dunării la sfârşitul secolului al XII-lea cu "icoanele creştineşti" a reprezentat momentul în care poporul român a renunţat la vechile simboluri. Sfântul Gheorghe, devenit patronul bisericii ortodoxe româneşti, a ucis "balaurul" marcând începutul luptei pentru apărarea credinţei creştine, dar nu l-a exclus din simbolistica românească.

"Balaurul" *(dragonul)* s-a întors pe pământ românesc din Europa centrală, unde catolicismul a dat o nouă interpretare simbolisticii sale. În Imperiul Romano-German s-a instituit *Ordinul Dragonului* – ordin cavaleresc, prin care s-a încercat revitalizarea străvechiului mit care simboliza virtutea, curajul, demnitatea şi onoarea cavalerească. Unul dintre fiii lui Mircea cel Bătrîn, Vlad, a obţinut sprijinul împăratului Sigismund de Luxemburg pentru a ocupa tronul Ţării Româneşti, în competiţia cu fraţii săi, în schimbul acordării călugărilor minititi a dreptului de a răspândi catolicismul în Ţara Românească.[162] El a fost cel ce a adus dragonul din nou pe pământ românesc, dar *sub semnul crucii* catolice, în calitate de cavaler al Ordinului Dragonului. Acest dragon nu a reuşit să fie ceea ce fusese altădată "balaurul" zburător păstrat aproape 2000 de ani "sub semnul lupului". Acest dragon "sub semnul crucii catolice" n-a reuşit să fie mai mult decât simbolul heraldic al familiei lui Vlad al II-lea (voievod al Ţării Româneşti între anii 1436-1442, 1443-1447), care a rămas în conştiinţa poporului român sub forma *Dracul* (Dracula), tocmai pentru că a readus "balaurul" străvechi sub semnul crucii catolice, pe care românii au respins-o, ca apărători ai ortodoxiei. Dragonul e adus din Europa centrală şi s-a păstrat pe monede de

---

[159] Dinu C. Giurescu, *Ţara Românească în secolele XIV-XV*, Bucureşti, 1973, p.330.

[160] *Istoria militară a poporului român*, vol. II, Ed. Militară, Bucureşti, 1986, p. 66.

[161] *Ibidem.*

[162] Emil Stoian, *Vlad Ţepeş. Mit şi realitate istorică*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1989, p. 13.

bronz emise de Vlad Dracul[163] precum şi în stema acestui voievod, încrustată pe turnul mănăstirii Argeş.[164] Pe plaiurile româneşti, a regăsit celălalt dragon, păstrat "sub semnul lupului" în interiorul obştilor săteşti.

Utilizarea preferenţială a celor 3 culori — roşu, galben şi albastru — se constată documentar, la începutul secolului al XV-lea, în cărţile bisericeşti manuscrise şi apoi în cele tipărite (a doua jumătate a secolului), în ţesături, broderii şi pictură.

Menţionăm în acest sens *Tetraevangheliarul* realizat la mănăstirea Tismana (Ţara Românească) de părintele Nicodim în 1404 sau cel realizat de Gavril Uric la mănăstirea Neamţ (Moldova), în 1429, considerat "manuscrisul care deschide drumul miniaturisticii româneşti"[165]; are chenarele ornamentate cu roşu, galben şi albastru.

La sfârşitul manuscrisului, Nicodim a desenat un minunat cocoş oltenesc colorat în roşu (cărămiziu), galben şi albastru.

Cromatica din unele portrete, scene şi chenare ale manuscriselor, precum şi din alte capodopere ale şcolilor de miniaturistică din Ţările Române constituie dovezi ale întrebuinţării cu predilecţie a celor trei culori: roşu, galben, albastru, cu diverse nuanţe.[166]

Afirmaţiei noastre i se alătură pictura murală bisericească. În portretele sfinţilor, în cele ale ctitorilor, în frescele reprezentând diferite scene biblice s-au folosit foarte mult cele trei culori sau alte nuanţe ale lor. Desigur, se poate constata folosirea acestor nuanţe în întreaga pictură creştină, dar nicăieri ele nu au devenit culori ale stindardului naţional.

În secolul al XVI-lea, opţiunea coloristică se întâlneşte şi în cancelariile domneşti. Tratatul din 17 august 1511, prin care Vlăduţ, domnul Ţării Româneşti, făgăduia regelui Ungariei, braşovenilor şi locuitorilor din Ţara Bârsei pace şi prietenie, are al doilea sigiliu (după cel mare al domnului) atârnat la document

---

[163] Octavian Iliescu, *Vlad l'Empereur et le droit monetaire*, în "Revue Roumaine d'Histoire", tome XVIII, janvier-mars, 1979, 1, p. 1117.

[164] Pavel Chihaia, *De la Negru Vodă la Neagoe Basarab. Interferenţe literar artistice în cultura românească a evului mediu*, Bucureşti, 1976, p. 187–194.

[165] Gh. Popescu-Vâlcea, *Miniatura românească*, Bucureşti, Ed. Meridiane, 1981, p. 11.

[166] Stau dovadă în acest sens reproducerile din lucrările: G. Popescu-Vâlcea, *op. cit.*; idem, *Slujebnicul mitropolitului Ştefan al Ungrovlahiei (1648-1688)*, Bucureşti, 1974; albumul de documente editat de Arhivele Statului, *Mărturii ale trecutului. Album de documente*, Bucureşti, 1981, şi ed. a 2-a, 1992, passim.

cu un şnur împletit din 3 şuviţe de mătase: roşie, galbenă, albastră.[167]

O dovadă importantă în legătură cu opţiunea coloristică o constituie şi diplomele de înnobilare acordate de Mihai Viteazul, după intrarea triumfală în Alba Iulia[168], unor boieri munteni şi unor nobili transilvăneni.

Mărturii documentare din această perioadă şi din secolul al XVII-lea întăresc constatarea că cele trei culori erau şi ale Transilvaniei. Astfel, pe blazonul lui Mathia Szekely, întărit sau acordat de Mihai Viteazul înainte de Unirea Moldovei (1600) şi pe blazonul românului Strava din Porumbacul de Sus (districtul Făgăraş), din 1630, avem prezente cele trei culori, roşu, galben şi albastru[169]. La fel erau şi blazoanele celor 55 de bănăţeni înnobilaţi de principele Gheorghe Rakoczi I, prin diploma din 15 august 1645.[170] Chiar şi cromatica diplomei este tricoloră. Se precizează că noul blazon constă dintr-un "scut militar

---

[167] Arhivele Statului Braşov, colecţia Privilegii, doc. nr. 742; vezi şi *Mărturii ale trecutului. Album de documente*, p. 73–74.

[168] Marcel Sturdza-Săuceşti, Alex. Gonţa, *Tricolorul românesc simbol al unităţii naţionale sub Mihai Viteazul*, în "Revista Arhivelor", XI, 1968, nr. 2, p. 68–78. Autorii reproduc blazonul lui Preda Buzescu, pe acelea ale românilor transilvăneni Gheorghe de Cioconeşti, castelan al Sidovarului, şi pe cel al fraţilor Nicolae, Ioan şi Petru, pe al lui Sindea din Roşcani (districtul Dobra, comitatul Hunedoara), Strava de Porumbacu de Sus. Diploma lui Gheorghe Csokonesti se află la Bibl. Acad. Române şi se mai află reprodusă de St. D. Greceanu în lucrarea *Eraldica Română*, Bucureşti, 1900, fl. LXII–LXIII.

[169] *Ibidem.* Atragem atenţia că acest articol a fost contestat de numeroşi cercetători şi specialişti din domeniul heraldicii. Menţionăm punctul de vedere al distinsului specialist I. N. Mănescu, secretarul Comisiei de heraldică, genealogie şi sigilografie de pe lângă institutul "N. Iorga" din Bucureşti. Acesta contestă, aducând argumente pertinente, cele 5 steme prezentate de M. Sturdza-Săuceşti şi Alex. Gonţa şi care ar conţine tricolorul naţional. Consideră că acestea au fost reproduse după un izvor intermediar, probabil după o colecţie personală a lui M. Sturdza-Săuceşti, dar că, pentru unele, s-a inspirat din lucrarea lui Ioan Cavaler de Puşcariu, *Date istorice privind familiile nobile române*, I, Sibiu, 1892, p. 46, lucrare care conţine şi ea unele inexactităţi (pentru stema fam. G. de Csokăneşti din Roşcani).

I. N. Mănescu consideră că stemele reprezintă contrafaceri şi că nu putem vorbi sub nici o formă de prezenţa tricolorului la 1600, dar sesizează folosirea intensă a celor trei culori, roşu, galben (aur), albastru în heraldica transilvăneană în sec. XVII-XVIII.

Pentru această problemă, vezi Arh. St. Bucureşti, fond A. Sacerdoţeanu, dosar 167(25), 1972, unde se află ms. dactilo al dl. I. N. Mănescu, intitulat: *În chestiunea tricolorului românesc sub Mihai Viteazul*, p. 17. Regretăm, dar nu am aflat dacă a fost sau nu tipărit şi unde anume.

[170] Documentul a fost publicat de istoricul Costin Feneşan, în vol. *Documente medievale bănăţene*, Timişoara, Ed. Facla, 1981, p. 184, doc. nr. 83, cu o reproducere în alb-negru. Vezi şi *Mărturii ale trecutului. Album de documente*, ed. a 2-a, p. 94-95. Originalul— Arh. St. Ploieşti, *Colecţia de documente nr. 1.*

de culoarea cerului", timbrat (protejat) de o "coroană de aur", care la rândul ei avea deasupra un coif cu diademă regală. Din coif ieşea o lance împodobită "cu două pânze de culoare roşie şi galbenă. Din vârful coifului cădeau, de o parte şi de alta a scutului, panglici de diferite culori".

Prima apariţie a stemei Transilvaniei cu cele trei culori o găsim pe o hartă de la 1624. Cea dintâi menţiune documentară expresă a tricolorului folosit ca steag şi intrând ca atare în compunerea armelor Transilvaniei datează din 2 noiembrie 1765, când Transilvania a fost proclamată "Mare Principat" prin diploma dată de Maria Tereza. Stema ei avea următoarea înfăţişare: un scut tăiat de o bandă roşie, având deasupra câmp albastru (vânăt, albastru deschis), în centru cu un vultur negru ieşind, în dreapta soarele auriu şi în stânga luna argintie. În câmpul inferior, de culoare galbenă, şapte turnuri roşii dispuse patru sus şi trei dedesubt. Aşadar, ansamblul cromatic era: roşu, galben, albastru.[171]

În secolele al XVII-lea – al XVIII-lea în Ţara Românească şi Moldova, cele trei culori apar tot mai des în documentele emise în cancelariile domneşti. Sub domniile lui Radu Mihnea (1601-1602), Matei Basarab (1632-1654), Vasile Lupu (1634-1653), Şerban Cantacuzino (1678-1688) şi Constantin Brâncoveanu (1688-1714) se observă o adevărată "explozie" a folosirii celor trei culori.[172]

Aceleaşi culori sunt prezente şi în stema domnului Ţării Româneşti, Constantin Brâncoveanu, pictat în frontispiciul diplomei imperiale ce i s-a acordat în 1688 de către împăratul Leopold, înainte de a fi voievod al Ţării Româneşti şi prin care l-a numit conte al regatului Ungariei. Descrierea este următoarea: "Azur pe o terasă* verde pe care se află un călăreţ în armură antică

---

[171] Maria Dogaru, *Aspiraţia poporului român spre unitate şi independenţă oglindită în simbol. Album heraldic*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1987, p. 22, fig. 14; *Tausend Jahre Nachbarschaft Deutsche in Süd-Osteuropa*, Bonn, 1981, p. 16–17.

[172] De remarcat în acest sens documentul din 10 iulie 1614 emis de Radu Mihnea prin care se întărea mânăstirii Dealu stăpânirea peste satul numit Satu-Nou. Pe acest act, invocaţia simbolică, iniţiala şi monograma domnească sunt foarte frumos ornate, exclusiv cu cele trei culori – roşu, galben (auriu), albastru (albastru vânăt); în vol.: *Mărturii ale trecutului. Album de documente*, ed. a 2-a, p. 86–87; Actul mitropolitului Ţării Româneşti, Antim Ivireanu, prin care erau stabilite regulile de conducere a bisericii Antim din Bucureşti fondată de el. (Aşezământul din 20 iulie 1715) – frontispiciul şi chenarele în care predomină cele trei culori – *ibidem*, p. 118–119.

* terasă = termen heraldic care desemnează solul cu neregularităţile lui reprezentat într-un scut.

romană, călare pe un cal alb în galop, ţinând frâiele calului cu mâna stângă; în mâna dreaptă ţine o sabie goală în vârful căreia se află înfipt un cap de turc cu turban. Scutul este timbrat de un coif în creştetul căruia se află o coroană regală; ambrechine de aur la dreapta; de argint şi roşii la stânga". Pe scut, într-un câmp albastru, se află un călăreţ pe un cal alb; călăreţul este îmbrăcat în haine în nuanţe de roşu şi galben.[173]

În perioada domniilor fanariote, utilizarea celor trei culori în cancelaria domnească continuă. Fondul cromatic apare chiar şi în stema Ţării Româneşti şi este tricolor, după cum rezultă din hrisovul lui Matei Ghica Voievod din 21 octombrie 1752.[174] La fel panglicile care încadrează cartuşul cu semnătura autografă a domnului.

Aşadar, cromatica tricoloră la români a avansat încet şi perseverent către însemnele suveranităţii. Opţiunea a fost sesizată pe întreg spaţiul locuit de români, simbolizând şi efortul de realizare a unităţii şi independenţei statale.

O emoţionantă îmbinare a acestor deziderate a constituit-o stema unită a celor două ţări româneşti, executată după răpirea Moldovei de Nord de către Imperiul habsburgic (1775), urmată de asasinarea voievodului protestatar Grigore al III-lea Ghica. Herbul[175] respectiv nu este o stemă a familiei Ghica.

În câmpul superior al scutului, pe fond verde, se pot vedea lacrimi de argint dispuse şase vertical şi şase invers, iar între acestea şase bezanţi de aur. În registrul inferior, despicat şi tăiat pe un câmp albastru în dreapta vulturul cruciat de aur (galben), simbolul Ţării Româneşti, în zbor vertical. În stânga, pe fond roşu, capul de bour al Moldovei, de aur (galben).[176] Compoziţia heraldică sugerează că cele două Ţări Româneşti aveau aceeaşi supărare: pierderea teritoriului Moldovei de Nord, numită de atunci Bucovina.

La începutul secolului al XIX-lea, în finalul unor hrisoave domneşti, în armorialul care înconjoară însemnele de autentificare, apar steaguri. Citǎm în acest sens hrisovul din 29 octombrie 1803 emis de Alex. Constantin Moruzi, domnul Moldovei. În partea inferioară a actului, de o parte şi de alta a cartuşului

---

[173] Le Compte Amedée de Foras, *Notice historique généalogique sur les princes Bassaraba de Brancovan*, Genève, 1889, p. 1–2. Autorul afirmă că a avut diploma în mâinile sale, p.17.

[174] *Mărturii ale trecutului. Album de documente*, ed. cit., p. 134–135.

[175] Termenul de herb este sinonim cu acela de stemă, blazon.

[176] Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 64–65, fig. 67.

ce cuprinde semnătura autografă a domnului, se află câte trei drapele bicolore: albastru-galben, albastru-roşu, galben-verde. Imaginea coloristică dată de maniera dispunerii steagurilor este aceea a unui stindard tricolor.[177]

A doua etapă în istoria tricolorului începe cu prezenţa culorilor naţionale pe primul drapel propriu-zis al primei reprezentanţe naţionale din istoria modernă a României, care a fost Adunarea Norodului din vremea revoluţiei din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu.

Flamura lui, puternic deteriorată de-a lungul timpului, se află la Muzeul Naţional de Istorie, unde a fost restaurată; dar, evident, restaurarea nu-i poate reda înfăţişarea iniţială. Numai o reconstituire a ei, în tehnica tradiţională a picturii bisericeşti, după documentele existente, după pigmenţii de culoare ce se mai pot depista pe flamura decolorată şi după singura cromolitografie a flamurii, păstrată în cartea lui P.V. Năsturel[178], ne va mai putea reda acest steag cu aproximaţia oricărei restaurări, aşa cum a fost. La aceasta se adaugă, obligatoriu, facsimilarea* ciucurilor tricolori care se ataşau în vârful hampei (uniţi fiind într-unul singur către dispozitivul de agăţare). O reconstituire a acestui steag de mare adâncime filosofică, istorică şi de o frumuseţe aparte a fost realizată de doamna Olivia Strachină, specialistă în tehnica facsimilării manuale, cu prilejul bicentenarului naşterii lui Tudor Vladimirescu (1980) şi a celei de a 160-a aniversări a revoluţiei (1981). Cu prilejul menţionat, tot doamna Olivia Strachină a redescoperit şi a determinat repunerea în circuit ştiinţific şi muzeistic a ciucurilor tricolori de la "Steagul cel mare" de la 1821, ciucuri pe care i-a şi facsimilat.

Pânza steagului este de mătase albă, căptuşită ulterior cu mătase albastră.

Flamura (1,52 m x 1,85 m) este pictată în tehnica tradiţională a picturii bisericeşti, iar cromatica figurilor de pe dânsa este covârşitor tricoloră. În centrul flamurii este Sfânta Treime, flancată dreapta-stânga de doi sfinţi militari: Sfântul

---

[177] *Mărturii ale trecutului. Album de documene*, p. 164–165; vezi şi actul din sept. 1804 – *ibidem*, p. 166–167.

[178] P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 44–45, fig. 13.

* Facsimil – reproducere riguros exactă, din punct de vedere al suportului, grafiei, ornamentaţiei şi mijoacelor de validare a unui document, realizată prin tehnici de reproducere normală, tipografică sau mixtă. Se utilizează facsimilul pentru protejarea originalului.

Mare Mucenic Gheorghe în marginea flotantă şi Sfântul Theodor Tiron la hampă, ambii în poziţii unice şi adânc gândite. Sub Sfânta Troiţă este pictată o ghirlandă de frunze de dafin în aur, legată cu o panglică roşie. În interiorul ghirlandei se află o acvilă neagră, cu ciocul îndreptat spre aripa stângă, cu zborul jos, cu crucea de aur în cioc.

Către Sfânta Treime se înalţă ruga întregului popor român, prin versuri puse sub stema ţării:

Tot norodul românesc
Pe tine te proslăvesc
Troiţă de o fiinţă,
Trimite-mi ajutorinţă.
Cu puterea ta cea mare
Şi în braţul tău cel tare
Nădejde de dreptate
Acum să am şi eu parte.

Ciucurii, element popular de tradiţie străveche, sunt realizaţi din fire de mătase, "culorile naţionale" roşu-galben-albastru fiind dispuse în dublu registru: pe fire lungi, acoperite până spre jumătate de fire scurte; culorile sunt dispuse două câte două pe cei trei ciucuri care se adună apoi într-unul singur spre dispozitivul de agăţare la hampă.

Steagul acesta a fost executat la mănăstirea Antim din Bucureşti, atunci metoh al Episcopiei Curtea de Argeş, unde păstorea episcopul Ilarion, cunoscut sfetnic al lui Tudor Vladimirescu. A fost, probabil, sfinţit tot acolo, apoi, poate, şi în cadrul Adunării Norodului, după tradiţie. Steagul va fi însoţit Adunarea de la constituirea ei la Padeş şi până când Tudor Vladimirescu, victimă a complotului eterist de la Goleşti, l-a încredinţat şefului tunarilor săi, Ianache Cacaleţeanu. Acesta l-a ţinut bine ascuns în casa lui de la Târnbureşti (jud. Dolj) timp de câteva decenii. Către sfârşitul vieţii l-a adus la Craiova, transmiţându-l fiului său George Cacaleţeanu, ajuns ulterior maior în Garda civică. În anul 1882, acesta din urmă a acceptat să-l doneze patrimoniului naţional.

Ceremonia predării steagului a avut loc în ziua de 17 mai 1882 (st. vechi) în garnizoana Craiova în prezenţa fiului lui Ion Cacaleţeanu, maiorul G.Cacaleţeanu. Cu acest prilej, acesta a ţinut o cuvântare impresionantă: "Domnilor comisari, sunt 61 de ani de când cu cea mai mare îngrijire şi

veneraţiune s-a păstrat în familia mea acest sacru odor, stindardul domnului Tudor Vladimirescu. După ce printr-o nefericită şi fatală soartă eroul nostru naţional căzu sub loviturile asasinilor, steagul rămase în mâinile unui camarad de arme, căpitanul artileriei sale, răposatul maior Ion Cacaleţeanu, părintele meu. Primind de la bunul şi mult regretatul meu părinte această eroică şi pioasă moştenire am conservat-o cu religiozitatea iubirii de patrie, cu veneraţiunea ce datorează fiul către cei ce l-au crescut, cu speranţa, astăzi realizată, ca modestul cetăţean, care nu putea decât pândi ora de libertate şi independenţă a naţiei spre a desfăşura înaintea ochilor naţiunei acest mândru simbol"[179].

Flamura, consolidată sumar, a fost ridicată de la Craiova de o delegaţie a Academiei Române în frunte cu B. P. Haşdeu, într-un cadru solemn, iar prin gările pe unde trecea trenul care o ducea în Capitală, i s-au prezentat onoruri militare.

Steagul a fost adus la Bucureşti în vederea arborării lui la festivitatea sărbătoririi independenţei naţionale a României în anul 1882. Şi, într-adevăr, flamura steagului a fost inclusă în cadrul paradei militare de la 10 mai 1882.[180]

Importanţa acestui moment istoric crucial – revoluţia de la 1821 –, îmbinarea unei străvechi şi neîntrerupte tradiţii privitoare la opţiunea cromatică a românilor pentru cele trei culori – roşu-galben-albastru – în acest steag de o mare şi tulburătoare frumuseţe, *un steag propriu-zis*, nu un steag pictat în finalul unui hrisov domnesc, steag al unei *instituţii cu totul reprezentative în epoca de renaştere naţională*, factor politic de decizie şi forţă armată deopotrivă!, care pentru prima dată, a "*lansat*", ca principiu politic suprem, suveranitatea poporului, steagul acesta devenind, astfel, *primul simbol vexilologic modern al suveranităţii poporului*, toate acestea ne determină să considerăm

---

[179] Marin Iordache, *Noi consideraţii în legătură cu steagul revoluţiei din 1821*, în "Oltenia. Studii şi Comunicări", Craiova, III, 1981, p. 147; Gh. D. Iscru, *Contribuţii documentare privind steagul revoluţiei din 1821*, în "Mitropolia Olteniei", Craiova, 1981, nr. 7-9, p. 381.

[180] Pe larg despre toate acestea şi despre reconstituirea prin facsimilare a steagului, vezi Gh.D. Iscru, *Steagul revoluţiei din 1821*, în "Revista Arhivelor", Bucureşti, 1981, nr. 2, p.204–212; idem, *Contribuţii documentare privind steagul revoluţiei de la 1821*, în "Mitropolia Olteniei", 1981, nr. 7-9, p. 381–389; idem, *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, Bucureşti, Edit. Albatros, 1982, p. 101–110; Olivia şi Alexandru Strachină, *Reconstituirea steagului revoluţiei din 1821*, în "Revista Arhivelor", 1981, nr. 2, p. 213–216.

"Steagul cel Mare" de la 1821 ca primul *steag tricolor din istoria românilor.* Consacrarea lui în acel moment crucial al istoriei naţionale, prin instituţia care stă la temelia *Reprezentanţei moderne* are, în concepţia noastră, o mai mare îndreptăţire pentru o atare consideraţie decât firmanul sultanului otoman din 1834, prin care se aprobau cele trei culori ale steagului, la solicitarea Domnului pământean ("regulamentar") Al. D. Ghica (1834-1842). Aceasta nu scade cu nimic impor-tanţa "momentului 1834" din istoria tricolorului românesc, ci îi redă locul exact.

În anii următori întâlnim cele trei culori şi pe alte steaguri. De pildă, pe steagul Agiei.[181]

Steagul Agiei, confecţionat sub domnia lui Grigore D. Ghica (1822-1828), avea pânza din mătase galbenă, de dimensiune 2,1m x 2,40 m. Pe faţa steagului se pot vedea un cadru de aur şi, în mijloc, o ghirlandă de aur. În interiorul ghirlandei, pe albastru, se află o acvilă neagră cu ciocul spre aripa stângă, cu crucea de aur în cioc, stând pe un munte verde. Sub acest munte şi între ghirlandă se află următoarea inscripţie cu litere negre, în limba română: FĂCUTU-S-AU ACEST STEAG AL AGIEI LA PREFACEREA DOMNILOR DINTRE PĂMÂNTENI AI ŢĂRII RUMÂNEŞTI MĂRIA SA GRIGORIE DIMITRIE GHIKA VOEVOD, CU ANII 1822, PRIN EPISTASIA DUMNEALUI VEL AGA MIHĂIŢĂ FILIPESCU. Ghirlanda este timbrată de o coroană regală, iar la spatele ei se încrucişează: tuiuri, buzdugane, drapele, stindarde, lănci, săbii, puşti, topoare, tobe etc.; în partea inferioară a flamurii se află brodată o balanţă. În marginea liberă a steagului, sus, se află o lună nouă de aur, iar în partea opusă, jos, un soare tot de aur. Pe faţa a doua a steagului sunt reproduse identic aceleaşi obiecte, în sens invers, în afară de imaginea din interiorul ghirlandei unde, în locul acvilei, se află reprezentată scena Bunei Vestiri (îngerul cu crin şi Maica Domnului).

Sub icoană se află brodată aceeaşi inscripţie de pe faţa întâi.

Este foarte posibil ca prima menţiune despre vechimea opţiunii româneşti pentru cele trei culori să o fi făcut domnitorul "regulamentar" Al. D. Ghica,

---

[181] *Catalogul colecţiilor, I Steaguri, Stindarde, Fanioane*, întocmit de A. Potocki şi A. Velcu, Bucureşti, 1931, p. 405. Ms. dactilo aflat în Bibl. Muzeului Militar Naţional (în continuare *Catalogul colecţiilor*).

atunci când în 1834, deci chiar în primul an de domnie, a solicitat Porţii Otomane – puterea suzerană – să aprobe simbolul vexilologic al Ţării Româneşti. De vreme ce sultanul a aprobat aceste trei culori – roşu-galben-albastru, fie şi numai pentru "miliţia (oştirea) naţională" şi pentru pavilionul navelor[182] – înseamnă că domnitorul pe acestea le-a cerut, oferind şi motivaţie. Nu cunoaştem acest memoriu, dar hatişeriful sultanului a fost publicat în "Buletin. Gazetă oficială a Ţării Româneşti", nr. 34 din 14 octombrie 1834, p. 147.

Drapelele[183] au fost înmânate oştirii de domnitorul Al. D. Ghica pe baza acestui hatişerif.

Redăm textul integral al documentului:

" Pentru Steag

Deosebitule dintre cei mai aleşi ai neamului lui Isus, tu oblăduitorule al Valahii Alexandru Ghica Vvd. fie-ţi sfârşiturile bune!

Ajungând această a noastră împărătească poruncă, ştiut să-ţi fie că pe lângă Impărăteştile Noastre înalte daruri răvărsate către supuşii Noştri Rumâni, binevoind, adăogăm după a ta rugăciune, şi dau de steaguri, atât pentru corăbiile cele neguţătoreşti ce plutesc pe limanuri şi alte schele ale Împărăţiei Noastre, cât şi pentru oştirile cele întocmite spre paza bunei orânduieli a Ţării.

Drept aceia prin Înalta Noastră Împărătească poruncă, să dă la corabiile cele neguţătoreşti, steag cu faţa galbenă şi roşie, având pe dânsul şi stele, şi la mijloc pasăre albastră cu un cap. Iar la cele ostăşeşti alt steag cu faţa roşie, albastră şi galbenă, având şi acesta stele şi pasăre cu un cap, la mijloc, precum de către Noi s-au găsit cu cale...".

Drapelele înmânate celor şase batalioane, ce alcătuiau cele trei regimente de

---

[182] Primul vas care l-a purtat a fost vasul românesc "Mariţa". La Muzeul Militar Naţional se află, din 1939, un steag al vasului de comerţ "Hatmanul Vilara", identic cu cel din hatiseriful din 1834; vezi Radu Rosetti, *Când s-a adoptat steagul tricolor la noi*, în "Anal. Acad. Române, Mem. Secţ. Ist.", seria III, t. XI, Bucureşti, 1939, p. 31–32. Flamura este din trei fâşii de culoare galbenă cusute între ele (3,05 m x 4,780 m). Sus are fixat un dreptunghi roşu, înalt de 1,12 m şi lung de 2 m, împodobit cu 3 stele albe dispuse orizontal. Pe câmpul galben se afla vulturul cruciat şi coronat de culoare albastră. Vezi *Catalogul colecţiilor*, p. 405.

[183] Este vorba de drapelele batalioanelor 1 şi 2 din Regimentul 1 infanterie de linie, ale batalioanelor 3 şi 4 din Regimentul 2 infanterie de linie şi ale batalioanelor 5 şi 6 din Regimentul 3 infanterie de linie.

infanterie de linie, aveau următoarea descriere[184]:

Pânza din mătase, având dispuse orizontal câte trei fâşii egale, de culoare roşie (sus), galbenă (la mijloc) şi albastră (jos). Dimensiunea: 1,60m x 1,50 m.

Pe fâşia galbenă, în centru, se află pictată o acvilă neagră cu zborul jos, cruciată şi coronată princiar din aur, fixând cu gheara dreaptă un buzdugan, iar cu stânga o spadă, ambele din aur.

Acvila este înconjurată de o ghirlandă din frunze de stejar şi frunze de lauri. În dreapta şi în stânga ghirlandei, pe fâşia galbenă, se află câte o stea din aur cu şase raze. În colţuri este câte o acvilă din aur, identică cu cea din mijlocul pânzei, cu sceptru în gheara dreaptă.

Ambele feţe ale drapelului sunt identice. Drapelul are forma pătrată cu latura de 1,44 m.

Hampa este din lemn de esenţă tare, lungă de 3,140 m, având în vârf o acvilă acronocată şi cruciată, înaltă de 0,300 m care ţine în gheare două fulgere.[185]

La 8 noiembrie 1834, a avut loc înmânarea primelor drapele unităţilor militare moldovene în cadrul festivităţilor desfăşurate la Iaşi cu prilejul zilei de naştere a domnitorului Mihail Sturdza.[186] Înaintea pedestrimii şi a călăraşilor adunaţi în careu în faţa bisericii Sf. Spiridon şi în prezenţa domnitorului însoţit de aghiotanţii săi şi de dregătorii ţării, adjutantul regimentului a citit Înalta poruncă de zi nr. 27 din 4 noiembrie 1834, prin care Mihail Sturdza arăta că sultanul a întărit "Miliţiei Noastre dreptul de a avea steag, după modelul de Noi

---

[184] Toate piesele au fost identice.

[185] A. Potocki, A. Velcu, *Modelele drapelelor şi stindardelor oştirii din Ţara Românească*, în "Buletinul Muzeului Militar Naţional", nr. 5-6, 1939-1940, p. 28–30, Bucureşti, 1940.

În "Anuarul Prinţipatului Ţării Româneşti", tipărit la Bucureşti în anul 1842, în timpul domniei lui Alexandru D. Ghica, se află o planşă color în care apare drapelul oştirii muntene. Pornind de la această planşă color, P.V. Năsturel (*op. cit.*, p. 51) face descrierea drapelelor înmânate de domnitorul Al. D. Ghica în 1834, precizând că steagul era tricolor, iar pânza era înconjurată de franjuri din fir de aur. În mijlocul pânzei, pe un scut alb se află o acvilă naturală cu zborul luat, încoronată princiar şi cruciată din aur.

Considerăm că descrierea dată de A. Potocki şi A. Velcu este cea reală deoarece a fost făcută după drapelele care se păstrau la aceea dată în colecţia Muzeului Militar Naţional.

Flamura este din trei fâşii cusute între ele, de culoare galbenă (3,65m × 4,78 m). Sus are fixat un dreptunghi roşu înalt de 1,12 m şi lung de 2 m împodobit cu trei stele albe desprinse orizontal. Pe câmpul galben, se află un vultur cruciat şi coronat de culoare albastră.

[186] "Buletin. Foaie oficială", Iaşi, an. II, nr. 86 din 8 noiembrie 1834, p. 468–469.

propus, după care s-au înfiinţat acel cu nr. 1 pentru Infanterie şi acel cu nr. 2 pentru Cavalerie, carele, pe lângă aceasta trimeţându-le, le afierosesc Miliţiei. Aceste semne astăzi întâia oară sunt înfăţişate înaintea ochilor voştri spre a primi cereasca bună cuvântare, de unde prin bisericească sfinţire, să va revărsa şi asupra voastră harul cel mântuitor întărindu-vă cu vârtute ostăşească şi cu dragoste de patrie".[187] După depunerea jurământului, ostaşii cu dat "întâia oară steagurilor sale cinstea militară, şi apoi în marş ceremonios, au trecut înaintea M. Sale şi l-au urat".[188] Drapelul batalionului de infanterie[189], model 1834, confecţionat din tafta bicoloră, are formă pătrată, cu latura de 1,44 m. Pe fondul general al pânzei de culoare albastră, culoarea roşie formează câte un pătrat în fiecare dintre cele patru colţuri. Dispunerea culorilor este identică pe ambele feţe, celelalte elemente fiind însă diferite. Pe avers, în centrul pânzei, pe fondul albastru, în interiorul unei ghirlande de frunze de măslin, se află capul de bour, având între coarne o stea argintată cu opt raze, iar deasupra o coroană princiară; în mijlocul celor patru pătrate roşii se găseşte câte o stea argintie de forma celei dintre coarnele bourului. Pe revers, în centrul pânzei, este reprezentat Sf. Gheorghe călare pe un cal alb, ucigând o scorpie, în timp ce în colţuri, în pătrate roşii se disting monograma domnitorului Mihail Sturdza – ***M*** – şi câte o stea argintie tot în opt colţuri. Hampa drapelului este din lemn vopsit negru. Vârful nu se mai păstrează.

Stindardul cavaleriei, model 1834, nu se deosebeşte de steagul infanteriei descris mai sus decât prin dimensiuni, latura pânzei fiind de numai 1,15 m.

Aceste drapele, repartizate unităţilor militare moldovene în 1834, au rămas în dotare până în anul 1849, când schimbarea domnitorului a atras după sine şi înlocuirea steagurilor militare cu altele noi.*

---

[187] *Ibidem*, nr. 83 din 28 octombrie 1834, p. 457.

[188] *Ibidem*, nr. 86 din 8 noiembrie 1834, p. 469.

[189] Armata moldoveană, formată în 1830 dintr-un batalion de infanterie şi un escadron de cavalerie, ajunge la începutul anului 1831 să se împartă în două batalioane de infanterie şi două escadroane de cavalerie, din care, spre sfârşitul lunii iulie 1832, se constituie două regimente distincte, unul de infanterie şi altul de cavalerie, fiecare sub comanda unui colonel.

În 1834 oştirea se reduce din nou la un regiment cu un batalion de infanterie şi un escadron de cavalerie.

* Drapelele care au constituit model pentru descriere au numerele de inventar 1643 şi respectiv 14020 şi se află în colecţia Muzeului Militar Naţional.

Stemele districtuale au fost recunoscute oficial şi riguros fixate în 1831, iar mai târziu au fost consfinţite prin decrete domneşti de către Alex. Ghica în Ţara Românească şi Mihail Sturdza în Moldova (adăugate în Regulamentul Organic). Aceste steme au fost aplicate şi pe drapelele dorobanţilor de judeţ până în anul 1921, după cum urmează:

Judeţul Argeş o acvilă; ţinutul Bacău o stâncă (sau mai multe stânci) de sare; ţinutul Botoşani o coasă; judeţul Brăila o corabie cu pânze (între 1859-1863 o ancoră); judeţul Buzău Biserica episcopală flancată de o pasăre; ţinutul Cîrligătura (desfiinţat în 1835) un lup; ţinutul Covurlui o corabie, apoi în 1859 o ancoră; judeţul Dîmboviţa un ţap (din 1874, în paralel şi o căprioară); judeţul Dolj un peşte; judeţul Dorohoi un rac; judeţul Fălciu un bou; judeţul Gorj un cub; ţinutul Herţa (desfiinţat în 1835) o mînă ţinînd o balanţă; ţinutul Hîrlău (desfiinţat în 1835) trei arbori plantaţi într-un peisaj de pădure; judeţul Ialomiţa un peşte, de la 1819 broşînd peste un snop de grîu; ţinutul Iaşi un cal; judeţul Ilfov Biserica mitropoliei bucureştene flancată de Sf. Constantin şi Elena; judeţul Mehedinţi un stup (1722) apoi din 1782 o albină; judeţul Muscel o pasăre – de la 1819 pasăre cîntătoare pe o ramură, iar de la 1864 în paralel şi o acvilă.

De drept, şi de fapt un drept bazat în primul rând pe voinţa poporului, pe suveranitatea lui, afirmată în revoluţia din 1821, iar nu pe aprobarea sultanului otoman, survenită formal, şi la solicitarea şi propunerea factorului politic intern, în 1834 tricolorul roşu-galben-albastru devenise simbol vexilologic naţional, drapel naţional, însemn al suveranităţii naţionale, chiar dacă aceasta nu era completă încă. Rămâneau de înlăturat amestecul puterilor suzerană şi "protectoare" în treburile interne, practici contrare prevederilor tratatelor şi altor acte care garantau autonomia, adică suveranitatea internă. Rămânea de cucerit suveranitatea externă. Este cazul să notăm că de la începutul sec. al XIX-lea Ţara Românească devenise, pentru români, "pivotul" luptei pentru unitate şi independenţă.

"Partida naţională" animată de "spiritul naţional şi patriotic" care "luase o putere mare din revoluţia de la 1821", cum pe drept scria Nicolae Bălcescu, partidă ce urmărea să înlăture "ciocoismul şi fanariotismul" şi să înalţe "românismul la putere[190], a preluat discret tricolorul în programul său politic.

---

[190] N. Bălcescu, *Mersul revoluţiei în istoria românilor*, în vol. N. Bălcescu, *Opere*, II, ed. Gh. şi El. Zane, Bucureşti, Edit. Acad., 1982, p. 106 (s.n.).

Scutul este timbrat de o coroană princiară de sub care ies şi cad lambrechinuri care înconjoară scutul.

La spatele scutului se găsesc încrucişate o sabie şi un buzdugan: leii sunt plasaţi deasupra unei panoplii formate din steaguri, arme, tobe, ţevi de tun, ghiulele.

Pe cealaltă faţă a steagului este zugrăvit un cadru de flori de aur şi Sfântul Gheorghe călare pe un cal alb (de argint), omorând un balaur roşu pe o terasă verde. Prăjina are în vârf un glob poleit cu aur.[193]

Pentru Moldova din vremea domnitorului Mihail Sturdza (1834-1849) s-a păstrat unul din steagurile ostăşeşti. Flamura era din tafta, de formă pătrată; pe un fond roşu se află o cruce albastră în care e înscris capul de bour de aur, având între coarne o stea de argint cu opt raze. O ghirlandă verde de măslin înconjura capul de bour, care avea deasupra o coroană princiară. În colţurile pânzei se află câte o stea de argint cu opt raze.

Pe cealaltă faţă a steagului, Sf. Gheorghe îmbrăcat în veşminte de luptă, călare pe un cal alb, omoară un balaur care se află pe o terasă verde.

În colţurile pânzei se află monograma *M* de aur, având deasupra câte o stea de argint cu opt raze.[194]

Oficializarea tricolorului românesc în contextul revoluţionar paşoptist

Anul revoluţionar 1848 a prilejuit, din nou, exprimarea voinţei suverane a românilor şi pentru cele trei "culori naţionale": roşu-galben-albastru.

Prima dată tricolorul românesc a fost înfăţişat public ca simbol vexilologic naţional în contextul acestui an revoluţionar, după 25 februarie, la Paris (biruind revoluţia, la data menţionată se proclamase a II-a Republică în Franţa), când o delegaţie de tineri români dintre cei mai avântaţi (l-am putea numi printre ei pe

---

[193] *Catalogul colecţiilor*, I p. 11–12.

[194] St. Metzulescu, *Reprezentări şi inscripţii religioase*, p. 919.

I. C. Brătianu), au mers, "în cântări de libertate", la Primăria Parisului să felicite Guvernul provizoriu. Jurnalul "Le Constitutionnel" insera ştirea, iar după acesta o prelua "Gazeta Transilvaniei" (nr. 34/26.IV.1848), care nota că "junimea studioasă moldo-română din Paris încă-şi desfăşura steagul naţional cu culorile albastru, auriu, roşu, ca semn al unirii moldovenilor cu muntenii.[195] George Bariţiu, nedorind să mărească suspiciunile Casei de Habsburg, nu vorbea şi de o unire cu Transilvania, pe care însă o simbolizau cele trei culori. Or, George Bariţiu era în situaţia să cunoască foarte bine că aceste trei culori erau şi ale românilor din Transilvania. Desigur, nu numai el ştia aceasta.

Dovada ne vine chiar de la românii transilvăneni şi chiar din acele zile când apărea şi "Gazeta" la Braşov, dar începeau, la Sibiu, pregătirile pentru a se merge la cea de a doua Adunare Naţională de la Blaj. La 29 aprilie /8 mai revenea la Sibiu Andrei Şaguna. Fusese numit episcop (până atunci era vicar) al românilor ortodocşi, într-o vreme în care Ioan Lemeni, episcopul românilor "uniţi", era considerat trădător al naţiunii, după cum el însuşi constatase (după prima Adunare de la Blaj, 18/30 aprilie, unde nu fusese lăsat de popor să vorbească!). Românii, aşadar, îşi puneau speranţe în recent numitul episcop ortodox. Şaguna (tânăr într-o asemenea funcţie, avea 28 ani) era cunoscut prin energia, spiritul organizatoric şi abilitatea de care dăduse dovadă, ca şi prin cultura sa (avea studii de drept şi filosofie la Pesta şi studii de teologie la Vârşeţ). "Cu scopul de a manifesta mai tare şi mai bine simţămintele şi dorinţele lor – ne relatează George Sion, moldoveanul ajuns la Sibiu după reprimarea mişcării din martie din Moldova – sau cu scop de a atrage pe numitul episcop, prin adulaţiune, românii se deciseră a-i face o serenadă. Timpul se păru favorabil ca, cu ocaziunea aceasta, românii să ridice şi stindardul lor naţional" notează, foarte interesant, autorul. "Se făcu o colectă de bani, la care, cu mulţumire, luarăm şi noi, moldovenii, parte", continuă el. Deci, este vorba, covârşitor, de români ardeleni, din Sibiu. Moldoveni, veniţi aici, erau câţiva! "Se cumpără materialul trebuincios – continuă Sion – şi se improviză un stindard minunat reprezentând cele trei culori (albastru, galben şi roşu) naţionale. După aceasta, un număr ca de o mie de români se adunară pe o piaţă, aprinseră un număr mare de torţe, se puseră în două şiruri şi, cu stindardul înainte, înconjurat de o bandă

[195] *Anul 1848 în Principatele Române*, I, Bucureşti, 1902, p. 140–141.

de muzică, merseră la locuinţa episcopului. La această manifestare luarăm şi noi parte (moldovenii, n.n.). După ce se arătă episcopul în balcon, un june îi recită o odă şi un altul ≪ţinu≫ un discurs prin care îl invoca să binecuvânteze stindardul şi să se puie în capul naţiunei în împrejurările în care se afla. Episcopul mulţumi poporului într-un limbagiu convingător şi elocuent ce fu urmat de strigări entuziastice de bucurie. Torţele se stinseră şi toţi se duseră pe la casele lor"[196]. "Tânărul" care rostise discursul, aflăm din altă sursă, fusese Simion Bărnuţiu[197] (avea 40 de ani). Încă nu ştim cine a recitat oda. Dar aici ne interesează "stindardul lor naţional", al românilor ardeleni, cu care au manifestat în plină stradă şi se pare în prima manifestaţie cu stindard tricolor.

De unde ştia George Sion, atât de exact, că era şi "stindardul lor" şi-i bănuia că au găsit prilejul să-l afişeze în public? Desigur, putea să ştie şi mai dinainte, căci, aşa cum s-a înţeles deja, cele trei culori erau şi ale românilor ardeleni. Dar el avea, atunci, şi un motiv mai special să fi fost informat, să fi aflat pe o cale sau alta, că liderii români din Transilvania deja pregătiseră, aici, la Sibiu, "steagul cel mare", pe care trebuia să-l ducă la cea de a doua Adunare Naţională de la Blaj. La 26 aprilie/5 mai 1848, deci cu trei zile înainte de venirea lui Şaguna de la Vârşeţ, ei, liderii români din Sibiu, ţinuseră o Consfătuire a membrilor Consistoriului ortodox, consacrată pregătirii Adunării de la Blaj. Atunci s-au stabilit şi culorile: roşu, alb, albastru, motivându-se că acestea predomină în portul popular românesc.[198]

Pentru a confecţiona "steagul cel mare" al viitoarei Adunări Naţionale, i-a venit cuiva o idee ingenioasă, din care să rezulte tricolorul românesc, fără a amplifica, în plus, suspiciunile Casei de Habsburg şi ale liderilor maghiari, ale guvernatorului maghiar al Transilvaniei. Culorile propriu-zise ale flamurii, dispuse în benzi orizontale şi aşa s-au menţinut în Transilvania până la Marea Unire, pentru ca românii să nu dea motiv formal că afişează drapelul României

---

[196] George Sion, *Suvenire contemporane*, vol. II, Bucureşti, Ed. Minerva, 1973, p. 87–88. În 1852 Şaguna a fost ridicat la rangul de baron, iar blazonul care i s-a alcătuit avea "culorile naţionale" albastru, galben, roşu; C. Berariu, *Tricolorul românesc*, Cernăuţi, 1901, p. 8.

[197] *Documentele privind revoluţia de la 1848 în Ţările Române. C. Transilvania*, vol. III, Bucureşti, Ed. Academiei, 1982, p. 280.

[198] Aurelia Bunea, *Steagul poporului român din Transilvania în revoluţia din 1848-1849*, în "Anuarul Institutului de Istorie", Cluj, XII, 1969, p. 42.

– erau: roşu, alb şi albastru. Ideea a fost ca pe una din benzi – cu siguranţă, pe banda albă, pentru a se vedea bine! – să se scrie cu litere aurii un text care să umple banda. S-a scris: VIRTUTEA ROMANĂ REÎNVIATĂ (VIRTUS ROMANA REDIVIVA). Astfel, cromatica steagului devenea: roşu-galben-albastru.[199] Acelaşi George Sion, martor ocular la Blaj în zilele Adunării Naţionale, relatează că în piaţa catedralei Blajului, "pe poarta despre biserică", erau aşezate două portrete transparente, unul al lui Traian, celălalt al împăratului Ferdinand de Habsburg, care era şi principe al Transilvaniei. Între aceste două portrete se afla "stindardul naţional al românilor" sau , zice în alt loc, "flamura cea mare naţională" pe care sta inscripţiunea aurie: "Virtutea Romană Reînviată", flamură confecţionată la Sibiu.[200] Erau şi alte flamuri mai mici, cu alte inscripţii, precum: "Libertatea şi independenţa naţională", "Credinţă neînfrântă către naţiune şi tron" sau: "Nici o unire cu ţara ungurească". Poate pe aceeaşi bandă albă, pe roşu şi albastru (vânăt, cum se spunea) distingându-se mai greu; poate cu aceleaşi litere "aurii". Oricum, albul nefiind, de fapt, culoare, contau celelalte trei, două benzi (albastru şi roşu) şi una în literele "aurii". Interesant că Sion, care la Sibiu precizase cele trei culori: roşu, galben, albastru, vorbeşte despre flamura "tricoloră", "vânăt, alb, roşu" şi acum nu face nici o asociere cu literele "aurii", pe care le menţionează. Este interesant de reţinut, după George Sion, că sub flamura naţională era dispusă flamura imperială jumătate neagră, jumătate galbenă (Se recunoştea autoritatea Casei de Habsburg).

Prin urmare, tricolorul românesc a fost consacrat ca steag naţional, pentru prima dată în context revoluţionar, în Transilvania, de cea de a doua Adunare naţională de la Blaj.[201] Asemenea steaguri vor fi fost utilizate şi ulterior. De pildă, o vastă anchetă penală s-a desfăşurat în septembrie 1848 în câteva sate din câmpia Mureşului de Sus în legătură cu "aţâţările" comise de preotul Ioan Pop

---

[199] Victor Cheresteşiu, *Adunarea naţională de la Blaj*, Bucureşti, Ed. Politică, 1966, p. 431–432.

[200] G. Sion, *op. cit.*, p. 99–100 şi 107 (subl. n.); vezi şi C. Berariu, *op. cit.*, p. 13.

[201] Imediat după adunarea de la Blaj din 3/15 mai şi arborarea drapelului tricolor s-a declanşat din partea ungurilor o campanie de denigrare a Adunării Naţionale. Au spus că steagul arborat de români la Blaj ar fi fost steag rusesc adus de episcopul Andrei Şaguna de la Mitropolitul din Karlovitz! – vezi Aurelia Bunea, *Steagul poporului român*, p. 47–50.

din Budiul de Câmpie şi de fiul său, Al. Papiu Ilarian. Cei doi aduseseră de la cea de a doua Adunare Naţională de la Blaj, pe lângă mesajul revoluţionar, şi steagul tricolor, pe care au jurat toţi locuitorii din acel sat. Ancheta a mai descoperit şi un fel de imn, probabil compus de Al. Papiu Ilarian, ce se cânta pe melodia unui celebru cântec al lui Horea:

"Sus, române, strigă timpul,
Părăseşte-ţi amorţeala
Şi-ţi recapătă mărirea.
Sus, române, strigă timpul!

Auzi ora mântuirei!
Cum îţi bate şi răsună:
Libertate, soarte bună?
Auzi glasul omenirei?

Toată lumea apăsată
Azi dă mâna cu virtutea
Şi-şi fărâmă servitutea,
Servitutea blăstămată!

Sus, române, strigă timpul,
Arma-n mână, pofta-n limbă,
Soartea rea-n ferice schimbă
Sus la armă, că e timpul!

Sus, române, strigă timpul,
Sfarmă jugul de te-apasă!
De la oase or să-ţi cază
Sau de loc, ascultă timpul!

Cine n-are bărbăţie
Cerceteze mai nainte
Strămoşeştile morminte
Căci acele - reînvie.

Ah, ce foc simţ eu în mine
O viaţă nouă-mi vine
Şi-mi arde sânge în vine
Şi-mi văd gloria prea bine!

Ce-i mai dulce ca murire
Pentru neam şi libertate,
Pentru limbă şi dreptate,
Pentru sfânta lor mărire?

Arma! Arma!-mi strigă mintea
Moarte celor ce m-apasă!
Moarte celor ce nu-mi lasă
În mărire toată gintea!

Blăstămat acela sânge
Ce român se zice-a fire
Dar nu are-aşa simţire!
Blăstămat e şi să stânge!"

În dosarul anchetă, cântecul era într-o copie alterată după un original românesc rămas neidentificat şi se cânta după acel cântec al lui Horea care începe cu versurile: "Haideţi, feciori, după mine / Tra la la/ Să vă-nvăţ a trăi

bine/ Tra la la".[202]

După cum se ştie, societatea secretă "Frăţia" a fost aceea care a pregătit organizatoric şi ideologic, revoluţia paşoptistă în Ţara Românească, cu implicaţii şi în celelalte ţări româneşti. Fără îndoială că prin ea au fost confecţionate şi steagurile şi cocardele tricolore sub care s-a desfăşurat şi Adunarea populară de la Islaz din 9/21 iunie 1848, sub care a biruit revoluţia în Bucureşti la 11/23 iunie şi au fost apoi purtate la toate manifestaţiile, în Bucureşti cel puţin (în ţară, ulterior, se puteau confecţiona şi după model). Stindarde tricolore au fost distribuite şi în satele din jurul Capitalei, căci în ziua de vineri 11/23 iunie, din aceste sate au venit la Bucureşti "trupe de ţărani" cu "*stindarde naţionale*" şi cu "punturile nouăi Constituţii în mâini", strigând "Dreptate!".[203]

La Bucureşti, în cursul dimineţii zilei de 11/23 iunie, prinţul Gh. Bibescu mersese la cazarma infanteriei să se asigure de "credinţa" ofiţerilor şi a trupei. "Aici, notează prof. Florian Aaron într-o scrisoare către George Bariţiu, nu numai i se declară în termenii cei mai lămuriţi că ei (militarii, n.n.) nu se vor bate cu fraţii lor, ci, arătându-i-se totodată dorinţa generală de îmbunătăţiri radicale, numaidecât *se scoase un stindard naţional tricolor*, declarând că sub steagul acesta sunt juraţi a muri pentru patrie, naţie. Într-aceste împrejurări, prinţul îşi însemnă numaidecât calea care trebuie să apuce, *luă stindardul în mână şi jură* că se va pune în fruntea românilor şi va apăra drepturile lor până la cea mai după urmă picătură de sânge. Aceste vorbe ale prinţului au sancţionat revoluţiunea ţării".[204] În acel moment au început agitaţiile puternice în Bucureşti. Desigur, lui Florian Aaron i se vorbise despre această scenă, iar el, când îi scria "fratelui" de la Braşov, a doua zi, 12/24 iunie, poate era convins că prinţul Bibescu aşa va face. Din păcate, a fugit, ca un laş, din Bucureşti, în noaptea de 13/14 iunie, punându-se "în siguranţă " la Braşov.

După fuga prinţului la Braşov, Guvernul provizoriu, avându-l în frunte acum pe mitropolitul ţării Neofit (acesta era, atunci, al doilea om politic în Stat!), preluând exclusiv frânele puterii, poate nu întâmplător a dat primul decret pentru

---

[202] Ioan Chindriş, *Un imn de la 1848*, în "Manuscriptum", Bucureşti, an XVII, 1986, nr. 4, p. 18–20.

[203] Cornelia Bodea, *1848 la români*, I, p. 544 (subl. n.).

[204] *Ibidem*, (subl. n.).

steagul naţional.

Deci, prin decretul nr. 1 din 14/26 iunie, Guvernul provizoriu întărea că "*Steagul naţional va avea trei culori: albastru, galben, roşu*". Deviza română, care va fi scrisă atât pe steaguri cât şi pe monumentele şi decretele publice, se va compune din aceste două cuvinte: "Dreptate, Frăţie".[205]

Decretul din 14 iunie preciza şi explica de ce s-a adoptat deviza aceasta. "Dreptatea, acea stea strălucitoare care luminează omenirea şi o povăţuieşte în calea binelui (...) ca oamenii să fie mai întâi slobozi şi deopotrivă şi frăţia, acest sentiment străbun românesc, leagă inimile pentru folosul obştesc".[206]

Decretul nu preciza dispunerea culorilor pe steag. Iată de ce, poate sub influenţa ardelenilor, care la Blaj deja arboraseră "steagul naţional" în benzi orizontale, pe primele steaguri culorile vor fi fost şi în Ţara Românească tot în benzi orizontale, aşa cum arată singura imagine păstrată a unui asemenea steag.

Drapelul naţional tricolor, roşu-galben-albastru, astfel decretat la 14/26 iunie, a fost sfinţit a doua zi, 15/27 iunie, în cadrul unei mari Adunări populare, pe "Câmpul Filaretului", numit de aici înainte, prin hotărârea impunătoarei Adunări, "Câmpia Libertăţii" (ulterior, transformându-se în parc şi organizându-se aici, în 1906, expoziţia jubiliară la 40 de ani de domnie ai regelui Carol I, locul s-a numit "Parcul Carol").

Fie nedorindu-se dispunerea culorilor în benzi orizontale, tradiţia în Ţara Românească fiind deja dispunerea verticală a culorilor, fie nedorindu-se a se face greutăţi românilor din Transilvania, care puteau fi învinuiţi cel puţin de asemănarea steagului lor naţional cu cel din Ţara Românească, la 13/25 iulie, prin decretul nr. 252, Guvernul revoluţionar revine şi precizează[207]:

"Văzându-se că nu s-a înţeles cum trebuie făcute stindardele naţionale, decretăm:

Art. 1. Stindardele vor fi tricolore.

---

[205] *Anul 1848 în Principatele Române*, I, p. 67 (subl. n.). Tricolorul se poate observa în acuarela lui Costache Petrescu, "*Grupul de manifestanţi pentru constituţie la 1848*", realizată în timpul evenimentelor amintite dar înaintea decretului din 13/25 iulie. Pictura a redat tricolorul cu benzile tot orizontale.

[206] *Ibidem*, II, 1902, p. 568; vezi şi Maria Dogaru, *Tricolorul şi cocardele în contextul luptei revoluţionarilor paşoptişti*, în "Revista de Istorie", t. 31, 1978, nr. 5, p. 862 (în continuare *Tricolorul şi cocardele*).

[207] *Anul 1848 în Principatele Române*, II, p. 477.

Art. 2. Culorile sunt: albastru închis, galben deschis şi roşu carmin.

Art. 3. Lângă lemn vine albastru, apoi galben şi apoi roşu fâlfâind".

S-au confecţionat drapele tricolore în capitală şi în alte localităţi. Dintre acestea s-au păstrat foarte puţine. Menţionăm steagul gărzii orăşeneşti din Slatina (piesa se află la Muzeul Naţional de Istorie a României) şi pe care s-a scris cu slove chirilice în următoarea dispunere: *Dreptate Frăţie* pe fond albastru; *Judeţul Oltu* pe fond galben; *Oraşul Slatina* pe fond roşu.[208]

La 13 iunie 1848, la Giurgiu, a avut loc ceremonia sfinţirii "steagurilor libertăţii".

Importanţa drapelului a fost sesizată de toţi revoluţionarii, care au folosit, în consecinţă, orice acţiune spre a atrage atenţia că tricolorul este un simbol naţional. Nicolae Bălcescu recomanda intensificarea înscrierilor în garda naţională prin arborarea steagului tricolor şi baterea tobei în pieţe.

Conform indicaţiilor Ministerului din Lăuntru din 28 iunie, pe locul unde avea să se ardă Regulamentul Organic trebuia să se înalţe tricolorul. Ceea ce s-a şi făcut.[209]

Recapitulând, putem considera că tricolorul era deja considerat drapel naţional, el fiind oficializat şi de noul regim revoluţionar, care prin cel de al doilea decret preciza şi dispunerea culorilor.

Regimul domnitorului Mihail Sturza, restabilit în Moldova după reprimarea acţiunii din martie 1848, a oprit trecerea dinspre Ţara Românească a locuitorilor care purtau cocarde şi eşarfe tricolore. Stărostia Putnei, printr-o adresă către administratorul jud. Râmnicul Sărat, arată că "Departamentul" din Iaşi i-a poruncit la rândul lui "după Înalta voinţă" (deci, porunca Domniei!), să nu mai îngăduie trecerea în pământul Moldovei a locuitorilor Ţării Româneşti "purtând asupră-le cocardă şi eşarfe româneşti, ce sunt semne neîncuviinţate de Ocârmuire şi Stărostia roagă pe administratorul judeţului muntean să se conformeze. Administratorul comunică aceasta Ministerului din Lăuntru, precizând că deja "am făcut cunoscut tuturor locuitorilor a nu mai trece cu semnul naţional în partea Moldovei!" şi roagă a i se da ordin de urmare. Rezoluţia Ministerului:

---

[208] Maria Dogaru, *Tricolorul şi cocardele...*, p. 863; vezi şi *Catalogul colecţiilor*, p. 376. Dar benzile sunt tot orizontale. A fost confecţionat probabil înainte de decretul din iulie.

[209] *Ibidem*, p. 866.

"La dosier, fiindcă s-a făcut punere la cale de domnul administrator"[210].

În 1848, la 16/28 iulie, ministrul de externe al Guvernului provizoriu al Ţării Româneşti, Ion Voinescu II, care nu a fost primit nici oficial, nici neoficial de plenipotenţiarul Porţii, Suleyman Paşa, între altele şi pentru că eşarfa tricoloră pe care o purta demnitarul român i-a trezit unele susceptibilităţi, a ţinut totuşi să-i explice în scris demnitarului Porţii că cele trei culori nu reprezintă imitaţie după francezi, cu "duhul" lor revoluţionar[211], ci că "aceste culori sunt ale românilor, din toate timpurile".[212]

Frământările revoluţionare continuaseră în Moldova şi vor continua aproape întregul an 1848. Liderii revoluţionari, trecuţi în Transilvania sau în Bucovina după represiunea din martie, erau entuziasmaţi de victoria revoluţiei în Ţara Românească. În acest context, la 20 iulie/1 august, bătrânul Iordache Mălinescu, mare patriot şi părintele revoluţionarului Vasile Mălinescu, făcându-şi testamentul, scria, ca ultimă dorinţă, între altele: "Precum am trăit creştin şi patriot..., iubind simplitatea, adevărul şi naţia, asemenea doresc să-mi fie şi sfârşitul". Dorea o înmormântare necostisitoare. Preotul, cântăreţul şi diaconul, nota mai departe să fie "români curaţi" şi să facă slujba numai în limba românească, să nu scape un cuvânt în slavonă sau greacă. Dacă o vor face, să li se reducă plata la jumătate. Iar "sicriul, adică lăcaşul cel de pe urmă în care voi fi pus, nu va fi îmbrăcat sau înfrumuseţit cu niscai stofe; el va fi numai zugrăvit cu cele trei culoare naţionale şi anume: scândura de prin prejur albastră, capacul roşu şi marginile galbine. Iar deasupra pe capac vor fi scrise aceste două cuvinte: "Dreptate, Frăţie".[213]

Tricolorul a fost prezent la 1848 în toate acţiunile revoluţionare; a fost arborat la toate adunările publice unde s-au prezentat prevederile "Constituţiei"; pe el s-a depus jurământul faţă de noul regim. A fost arborat în diferite oraşe unde s-a proclamat "Constituţia": la Giurgiu, Focşani, Brăila, Craiova.[214]

---

[210] *Anul 1848 în Principatele Române*, II, p. 55–56.

[211] Poarta nu recunoscuse încă Republica Franceză.

[212] *Anul 1848 în Principatele Române*, II, p. 359.

[213] Cornelia Bodea, *op. cit.*, I, p. 640–642.

[214] *Anul 1848 în Principatele Române*, I, p. 612; vol. II, p. 2, p. 21, p. 48, p. 186. Vezi şi Maria Dogaru, *Tricolorul şi cocardele...*, p. 864.

Prin urmare, revoluţia română din 1848-1849 a consolidat în conştiinţa naţională drapelul tricolor, iar înfrângerea ei în Principate nu a însemnat abandonarea acestui drapel.

Nu numai în Ţara Românească, ci şi în Moldova el continua a fi considerat simbol naţional de altfel ca şi în Transilvania. În casa memorială "Avram Iancu" din comuna transilvană ce poartă numele "Crăişorul munţilor" există un steag tricolor roşu, galben, albastru despre care se susţine că ar fi fost al lui şi al Legiunii lui, "Auraria Gemina" în vremea revoluţiei şi a rezistenţei în munţi.[215]

Insistenţa cu care după 13 septembrie 1848 s-au confiscat steagurile tricolore ori s-au distrus de către ocupanţi (ruşi, turci, austrieci) dovedeşte că aceştia au văzut în stindard mai mult decât un însemn vexilologic.

După înăbuşirea revoluţiei române de la 1848, ca urmare a intervenţiei străine, dezideratele naţionale de unitate, independenţă şi modernizare au continuat să rămână în obiectivul factorilor politici români. În vederea obţinerii acestora, o importanţă deosebită s-a acordat armatei. Din acest punct de vedere, domnia lui Barbu Ştirbei (1849–1853) a constituit un moment important prin organizarea artileriei şi creşterea numărului pompierilor şi constituirea corpului grănicerilor. Unităţile armatei erau reprezentate prin drapele tricolore. Steagul unităţilor de infanterie avea următoarea înfăţişare: pe tricolorul dispus orizontal de sus în jos roşu, galben şi albastru se afla o acvilă cruciată neagră, cu aripile deschise, încoronată cu coroană de aur, ţinând în gheare o spadă şi un buzdugan de asemenea din aur. Acvila este înconjurată de o cunună de frunze de laur şi stejar tot din aur. În dreapta şi în stânga acestei reprezentări se află câte o stea de aur cu şase raze.[216]

La 5 decembrie 1849 domnitorul dădea:

"Poruncă către Oştirea Românească. Trecutele nenorocite întâmplări care au căzut peste această de Dumnezeu păzită ţară, dezorganizând totul, au desfiinţat şi steagurile oştirii; dar înalta providenţă în a căruia mână stă soarta popoarelor, insuflând în inimile Monarhilor Suveran şi Protector de a restabili iarăşi şi ordinea legală a trebuit ca şi oştirea să-şi redobândească semnele care sunt fala

---

[215] C. Berariu, *op. cit.*, p. 14.

[216] P.V. Năsturel, *op. cit.*, p. 58–59; Maria Dogaru, *Aspiraţiile poporului român*, p. 93–94.

unei oştiri. De aceea Domnia Mea poruncind a se prenoi după feţele şi forma de mai înainte încredinţăm batalioanelor de infanterie şi devizioanelor de cavalerie, aceste steaguri, ca un sfânt depozit al cinstei, al credinţei şi al supunerii către legi, şi poruncim a se consfinţi după regulile întocmite, şi tot într-o vreme a se săvârşi de către gradurele ostăşeşti, jurământul de credinţă către Noi şi patrie; însă li se vor citi mai înainte statutele cu care se leagă prin jurământ ca să cunoască toţi mărimea legăturii şi sfinţenia steagului. Acestă poruncă se va citi în auzul tuturor gradelor ostăşeşti la sfinţirea steagurilor şi se va păstra în arhivele regimentelor.

Dată în capitala noastră Bucureşti la anul întâi al domniei mele una mie opt sute patruzeci şi nouă, noiembrie în 15".[217]

În acelaşi Buletin Oficial a fost publicat şi Jurământul militar care s-a depus de către armata românească cu prilejul înmânării drapelelor.[218]

"Eu jur în numele atotputernicului Dumnezeu că voi sluji Preaînălţatului nostru Domn Barbu Dimitrie Ştirbei Voievod şi patriei mele cu credinţă şi desăvârşită jertfire şi că nu mă voi depărta de la steagul căruia sunt părtaş, niciodată, ci să urmez a pururea după dânsul negreşit, cu inimă şi cu credinţă apărându-l şi chiar cu primejdia vieţii mele pînă la împlinirea sorocului slujbei mele şi legiuita slobozenie. Aşa să-mi ajute cel Atotputernic. Şi spre încredinţare că voi păzi toate cele mai sus arătate sărut crucea şi Sfânta Evanghelie a Domnului Nostru Iisus Hristos".

În Moldova, lucrurile s-au desfăşurat asemănător, domnitorul Grigore Alexandru Ghica (1849–1856) acordând armatei române o atenţie deosebită.

Acesta a înmânat oştirii în perioada 1849–1850 "drapelul model 1849". Dispunem de date concrete privitoare numai la înmânarea drapelului Batalionului 2 de infanterie, ceremonie care a avut loc la Iaşi la 22 iunie 1850, când în cadrul sărbătoririi unui an de la urcarea pe tron a domnitorului a fost pusă şi piatra de temelie a noii cazărmi de infanterie de la Copou. Prin Înalta poruncă nr. 36 din 18 iunie 1850, Grigore Alexandru Ghica arăta că, în urma raportului inspectorului general al oştirii "privind trebuinţa ce urmează a se sfinţi steagul pregătit în trecutul an 1849, pentru batalionul al 2-lea, încuviinţăm a să săvârşi

---

[217] "Buletin Oficial", Bucureşti, decembrie 5, nr. 111, 1849, p. 443.

[218] *Ibidem*, p. 444.

o aşa serbare cu regulile precise..., la 22 a curgătoarei, cu prilejul sfinţirii locului hotărât pentru clădirea cazărmii ce din nou urmează a să înfiinţa la Copou"[219].

Oştirea, adunată pe câmpul unde urma să se ridice cazarma, l-a întâmpinat pe domnitor cu muzica şi onorurile militare. Grigore Alexandru Ghica a înmânat atunci steagul Batalionului 2 de infanterie generalului-inspector Nicolae Mavrocordat, iar acesta l-a încredinţat comandantului batalionului, care, escortat de ofiţerii săi, l-a dus în mijlocul ostaşilor unităţii.[220] Pânza drapelului batalionului de infanterie este de formă pătrată cu latura de 125 cm, culorile roşu galben şi albastru, având aceeaşi dispunere ca în anul 1834. Şi celelalte elemente de pe avers şi revers se păstrează întocmai, cu excepţia monogramei domnitorului şi a inscripţiei cu litere chirilice plasată pe culoarea albastră sub Sf. Gheorghe: BATALIONULUI AL II-LEA AL PRINCIPATULUI MOLDOVEI, 1849.

Pe drapelele acestui model păstrate la Muzeul Militar Naţional din Bucureşti (inv. 1560 şi 14021) se află însă monograma domnitorului Alexandru I. Cuza şi nu a domnitorului Grigore Alexandru Ghica.[221]

Problema se elucidează dacă urmărim drumul parcurs de aceste drapele. Ele s-au aflat în dotarea batalioanelor de infanterie în anul 1858, când, după o scurtă păstrare de către Regimentul de jandarmi, trec în posesia celor două batalioane de vânători (infanterie uşoară) înfiinţate în luna aprilie a aceluiaşi an. Drapelele au rămas în serviciul acestor unităţi până în anul 1863, când Alexandru I. Cuza a distribuit noi drapele armatei române.

Tocmai din această perioadă datează înlocuirea monogramei lui Grigore Alexandru Ghica cu cea a lui Alexandru I. Cuza, conform uzanţei ca drapelele militare să poarte cifrul principelui aflat la domnie.

Stindardul escadronului de cavalerie model 1849 are pânza asemănătoare cu drapelele infanteriei, numai dimensiunea diferă, latura pătratului având doar

---

[219] "Buletin Oficial", Iaşi, an. XVIII, nr. 55 din 13 iulie 1850, p. 219–220.

[220] *Ibidem*, nr. 51 din 29 iunie 1850, p. 201–202.

[221] Referindu-se la domnitorul Grigore Al. Ghica, colonelul P.V. Năsturel face o inversiune în numele acestuia, redându-l ca fiind Al. Grigore Ghica (vezi colonel P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 63). Acest fapt îl duce la concluzia că monograma "A" derivând de la Alexandru este a domnitorului Ghica. În realitate Ghica nu putea să aibă decât monograma "G" de la Grigore, cea existentă fiind, fără îndoială a lui Alex. I. Cuza.

65 cm. În partea superioară, hampele de lemn ale tuturor celor trei steaguri se terminau cu un vârf metalic în formă de lance, în interiorul căreia se găsea un cap de bour cu doi delfini şi o coroană.

În 1851, la Paris, românii aflaţi aici în emigraţie, foşti lideri ai revoluţiei paşoptiste din Principate, au ţinut să sărbătorească trei ani de la cea de a doua Adunare Naţională de la Blaj, prilej cu care Nicolae Bălcescu a ţinut un "spici bătăios", cum singur o mărturiseşte într-o corespondenţă. A fost dat un banchet la care un autor, rămas anonim, a consemnat detaliile şi atmosfera. "Împrejurul mesii unde ne aflam, nota acesta, se vedeau şase table pe care erau scrise numele provinciilor române: Transilvania, Banatul, Bucovina, Moldavia, Basarabia şi Ţara Românească. Deasupra tablii Transilvaniei flutura un *stindard cu culorile noastre naţionale (albastru, galben, roşu)*".[222] Obiectivul unităţii naţionale rămăsese de realizat şi se avea în vedere unitatea integrală, simbolizată prin steagul tricolor, steagul naţional.

În 1852 steagul Transilvaniei avea tot aceste culori. Guvernatorul Ardealului, principele Schwarzenberg, a emis o circulară cu ocazia iminentei vizite a Împăratului. Se stabilea că acesta va fi întâmpinat cu "steaguri în culorile Ardealului: roşu, galben, albastru"[223].

În 1857, preşedintele Comisiei europene de informare, baronul Talleyrand de Perigord, trimis de Puterile Garante la Bucureşti pentru a constata, conform Tratatului de la Paris, dacă românii vor sau nu Unirea, scria contelui Walewski, ministrul de externe al Franţei, că în drumul său spre Iaşi a fost întâmpinat, la intrarea în Bacău, de 300 de moldoveni. I-au fost deshămaţi caii de la trăsură şi în loc s-au înhămat oameni care aveau şleahurile hamurilor împletite în tricolorul naţional al unirii. De asemenea, la Iaşi, mitropolitul, episcopii şi cei 90 de preoţi care l-au întâmpinat purtau brâie şi cocărzi tricolore roşu-galben-albastru, culorile acestea fiind considerate de caimacam (Nicolae Conache Vogoride – n.n.) ca "străine" faţă de steagul Moldovei; purtătorii lor dând, după aprecierea acestuia, "o rea pildă în faţa poporului".[224]

În Convenţia de la Paris, din august 1858, a fost inclus un articol special (nr.45), care preciza că oştile Moldovei şi Ţării Româneşti "vor păstra steagurile

---

[222] N. Bălcescu, *Opere*, II, ed. cit., p. 241–242, (subl. n.).

[223] C. Berariu, *op. cit.*

[224] Al. Gonţa, Marcel Sturza Săuceşti, *op. cit.*, p. 72.

lor actuale; dar aceste steaguri vor purta o banderolă de culoare albastră", însemn ce simboliza, în concepţia străinilor, Unirea.

Prin Înalta poruncă de zi nr. 20 din februarie 1858, caimacamul Moldovei Nicolae Conachi Vogoride a hotărât înlocuirea drapelelor vechi ale batalioanelor 1 şi 2 de infanterie cu altele noi, concomitent cu acordarea de drapel şi celui de al treilea batalion, care se crease în acel an.[225]

Vogoride arăta că în urma raportului şefului oştirii care îi făcea cunoscut "că steagurile date la început batalionului 1-iu şi al 2-lea sunt de o construcţie cu totul defectuoasă în comparaţie cu asemenea steaguri a altor armii, greu de purtat, fiind prea mari şi atât coloarele lor, cum şi celelalte semne cu totul nepotrivite, încât neapărat cere trebuinţa a se schimba şi că totodată trebuie a se da steagul şi batalionului al 3-lea din nou înfiinţat..."[226]

Steagurile au fost sfinţite şi înmânate unităţilor la 23 aprilie 1858[227] şi au rămas în serviciu până în 1863, când s-au depus la Arsenalul Armatei.

Pânzele drapelelor[228], de formă dreptunghiulară, cu lungimea de 150 cm şi înălţimea de 126 cm, sunt confecţionate din mătase bicoloră, roşie şi albastră, cu o altă dispunere decât la modelele anterioare. În mijlocul laturilor dreptunghiului pânzei se află colţurile unui patrulater de culoare albastră, care separă în cele patru colţuri câte un triunghi de culoare roşie, în centrul cărora se găseşte o stea aurită în şase colţuri.

Pe fondul albastru se disting urmele unei coroane în interiorul unei ghirlande de frunze. Ambele feţe sunt identice. Hampa de lemn se termină cu un vârf metalic în formă de lance, în interiorul căreia se află o stea. Fiecare steag avea o banderolă albastră în conformitate cu prevederile Convenţiei de la Paris din august 1858.

Unirea Principatelor din 24 ianuarie 1859 a prilejuit afirmarea fără rezerve a culorilor naţionale. Românii toţi le considerau astfel. Erau prezente pe steagurile unităţilor militare şi au fost incluse în stema ţării, în însemnele ceremonialului şi în costumaţia Domnului. Din 1859 datează un steag tricolor foarte interesant prin inscripţia de pe el. I-a fost încredinţat lui Alexandru I. Cuza probabil

---

[225] Regimentul de muşchetari al Moldovei era compus din batalioanele 1, 2 şi 3 de infanterie.

[226] Buletin oficial (adaos la foaia nr. 46), Iaşi nr. 46 şi 47 din 8 iunie 1858, p. 139.

[227] *Ibidem*, nr. 47 din 12 iunie 1858, p. 115.

[228] Drapelele batalioanelor 1, 2 şi 3 infanterie se află în colecţia Muzeului Militar Naţional din Bucureşti şi au numerele de inventar 1553, 1554 şi 14022.

după dubla alegere la Bucureşti. A fost confecţionat după Unirea Principatelor şi întrebuinţat până la 1862. Pânza de mătase este compusă din trei fâşii orizontale: albastru sus, galben la mijloc şi roşu jos. Forma steagului nu este dreptunghiulară, ci partea care flotează este tăiată în unghi având următoarele dimensiuni: lungimea sus şi jos: 1,90 m iar la mijloc 1,60 m, lăţime: 1,50 m.

Pe fâşia galbenă figurează, în dreapta, acvila neagră în zbor, cu crucea în cioc şi cu coroană princiară, ţinând în gheara dreaptă un sceptru de aur, iar în stânga o spadă de argint cu mânerul de aur. În stânga se află capul de bour, culoare naturală, cu o stea de aur între coarne. Deasupra emblemelor, pe fâşia albastră se află o coroană princiară. Dedesubt, pe fâşia roşie, se putea citi încă în 1903 inscripţia cu litere de aur: REPRESINTANŢII ROMÂNIEI V'A ÎNCREDINŢAT STINDARDUL.

În vârful hampei se află, pe o faţă, acvila cruciată cu zborul jos, încoronată, ţinând în gheara dreaptă o spadă, iar în stânga un sceptru; pe faţa cealaltă un cap de bour cu o stea între coarne. Acvila şi bourul sunt sculptate în lemn.[229]

Deşi acest steag nu a putut fi adoptat oficial datorită împotrivirii Austriei, el a fost totuşi în serviciul Principatelor Unite până în 1862, când s-a depus la Arsenalul Armatei din Bucureşti.

În 1860–1861, autorităţile noastre au făcut demersuri pe lângă Marile Puteri în vederea recunoaşterii tricolorului ca pavilion al navelor româneşti. În conformitate cu conţinutul notelor difuzate în străinătate cu această ocazie, drapelul ţării cuprindea tricolorul orizontal, iar în partea superioară avea o eşarfă albastră. În aprilie 1862, ministrul Afacerilor Externe al Principatelor Unite adresa Puterilor Garante o nouă notă legată de steagul naţional. Se solicita Marilor Puteri să intervină la Poartă în vederea reglementării steagului. În urma insistenţelor româneşti şi a schimbării orientării Marilor Puteri faţă de noi, acestea recunosc tricolorul ca steag al românilor şi din august 1862 s-a renunţat la banderola ataşată conform prevederilor Convenţiei din 1858. Culorile vor fi pe orizontală, roşu în partea superioară şi albastru jos. Pe avers se afla inscripţia UNIREA PRINCIPATELOR. FERICIREA ROMÂNILOR, TRĂIASCĂ A. IOAN I.

Mai înainte, Cuza emisese un proiect de lege prin care decreta în 24 mai 1860 să se constituie pentru ostaşii care au luptat în bătălia din 13 septembrie

[229] P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 80–81, fig. 29; *Catalogul colecţiilor*, I, p. 13–14.

1848 o medalie comemorativă, Pro Virtute Militari, ce urma să fie atârnată de "cordea tricoloră".[230]

Cu prilejul aniversării a 15 ani de la luptele din Dealul Spirii, la 1/13 septembrie 1863 s-au distribuit, în prezenţa domnitorului, la 10 unităţi militare noi drapele tricolore. Cu această ocazie, pe platoul de la Cotroceni, Alexandru I Cuza a rostit un impresionant discurs.[231] "Drapelul este România, acest pământ binecuvântat al Patriei, udat cu sângele strămbunilor noştri şi îmbogăţit cu sudoarea muncitorului. El este familia, ogorul fiecăruia, casa în care s-au născut părinţii şi unde se vor naşte copiii noştri. Steagul este încă simbolul devotamentului, credinţei, ordinei şi al disciplinei ce reprezintă oastea. Steagul este totodată trecutul, prezentul şi viitorul Ţării, întreaga istorie a României! (...)

Ziua de azi se va socoti printre cele mai mari în analele noastre (...) Primind noile drapele, reamintiţi-vă pururea că v-am încredinţat onoarea ţării (...) Juraţi de a păstra cu cinste şi fără pată drapelele voastre".

Noile steaguri erau tricolore, culorile dispuse orizontal (roşu sus, galben la mijloc, albastru jos). În câmpul acestora se afla stema ţării redată astfel: acvila cu aripile deschise şi încoronată; pe pieptul acesteia un scut despicat în care se află acvila cruciată (pe albastru şi aur) şi un cap de bour de culoare naturală cu o stea între coarne (pe roşu şi albastru). Scutul este timbrat de o coroană închisă. De însemnul puterii (spada şi buzduganul) pe care le ţine acvila în gheare se află prinsă o eşarfă roşie cu deviza: "HONOR ET PATRIA".

În colţurile pânzei este cusută iniţiala domnului "A".[232]

Steagul domnesc al lui Al. I. Cuza era tot tricolor (1,80m x 2,13 m), în centru se afla stema Ţării Româneşti şi a Moldovei (fără scut şi fără linie despărţitoare).

Acvila ţine în gheare sabia şi buzduganul. În dreapta şi stânga se încrucişează drapelele şi stindardele Moldovei şi Ţării Româneşti cu banderola albastră cu ciucuri de fir, conform prevederilor Convenţiei de la Paris.

Locotenenţa care l-a înlăturat pe domn a înlocuit drapelele ostăşeşti distribuite de Alexandru I. Cuza cu altele noi, tot tricolore, dar, având scrise pe suprafaţa

---

[230] C. Berariu. *op. cit.*, p. 17.

[231] A apărut în "Monitorul Oastei", nr. 5, din 5 sept. 1863, p. 757; vezi şi C.C. Giurescu, *Alexandru Ioan Cuza*, Bucureşti, 1973, p. 31; P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 19.

[232] P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 79.

1867 Legile

lor denumirea şi numărul unităţilor militare cărora le aparţineau.

La 17 aprilie 1866, Locotenenţa domnească a organizat Garda civică pe baza decretului din 17 aprilie 1866.[233] Conform acestui decret, Garda civică era alcătuită din companii, batalioane şi legiuni şi în fiecare oraş se înfiinţa o gardă formată din locuitori în vârstă de 30-40 de ani care nu făceau parte din celelalte componente ale armatei şi care aveau o proprietate urbană de cel puţin 200 lei chirie anuală.

Garda civică avea misiunea să facă serviciul de pază în interiorul comunei, să asigure securitatea personalului şi a proprietarilor şi, în general, să menţină ordinea şi liniştea publică.

În capitală, la chemări speciale, avea şi rolul de gardă de onoare. Pentru a întări raporturile între gardă şi armată şi pentru a ridica prestigiul acestei instituţii, prin articolul 69 al "Legii pentru înfiinţarea gardei cetăţeneşti" s-a hotărât ca la întrunirile publice garda să ţină "pasul înaintea armatei".

După înfiinţarea Gărzii civice s-a hotărât echiparea acesteia cu uniforme, dotarea cu armament şi instituirea drapelelor. Drapelul a fost aprobat la 30 martie 1867 prin *"Legea pentru fixarea şi stabilirea armelor României"*, promulgată la 5/17 mai 1867.[234] Articolul 7 al legii prevedea că: "drapelul gardei orăşeneşti va fi întocmai ca al armatei, păstrând în locul armelor ţării, însemnele oraşului respectiv şi numărul legiunii".

În Bucureşti, festivitatea de înmânare a drapelelor, însoţită şi de concursuri de tragere la semn, a avut loc la 11 septembrie 1867 pe platoul de la Cotroceni, unde au participat, pe lângă 5000 de membri ai gărzilor din cele 5 legiuni ale capitalei, domnitorul Carol I, membrii guvernului, Statul Major General, membrii Curţii de Casaţie şi ai Curţii de Conturi, delegaţii comunelor urbane şi un numeros public.

În discursul său, domnitorul Carol I sublinia semnificaţia patriotică a drapelului: "Acest simbol sacru, care poartă deviza PATRIA ŞI DREPTUL MEU, vă va aduce întotdeauna aminte de datoria de a menţine drepturile câştigate. Am ferma convingere că vă veţi arăta demni de încrederea ce pune patria în voi şi veţi apăra acest depozit în toate împrejurările cu curajul şi

---

[233] *Lege pentru înfiinţarea gardei cetăţeneşti*, Bucureşti, 1866, în "Monitorul Oficial" nr. 73 din 5 aprilie 1866, p. 327.

[234] *Monitorul Oficial*, nr. 100, 5/17 mai 1867.

perseverenţa tradiţională a Românilor".[235]

După înmânarea drapelelor şi depunerea jurământului a urmat defilarea gărzilor. Festivităţi similare celor din Capitală au avut loc şi în alte oraşe: Giurgiu (2 octombrie 1867), Craiova (1 februarie 1868), Galaţi (30 noiembrie 1869).

Instituţia Gărzii civice a funcţionat până la 18 iunie 1886 când, în cadrul măsurilor de reorganizare a organismului militar, aceasta a fost desfiinţată.[236]

Cea mai mare parte din drapele a rămas în custodia primăriilor, iar cele din Bucureşti au fost predate la Arsenalul Armatei. Dintre acestea s-au mai păstrat 10 drapele care au intrat în patrimoniul Muzeului Militar Naţional în anul 1919.

Drapelele gărzilor civice au fost confecţionate pe baza unui model creat în Capitală şi trimis tuturor oraşelor unde urmau să se înfiinţeze gărzi.

Ele erau din mătase, tricolore (culorile erau dispuse pe vertical cu albastru lângă hampă), cu dimensiunea de 114cm x 95cm. Central era pictat un scut de format "francez modern", timbrat cu o coroană murală cu cinci turnuri de aur. Scutul era tripartit în fascie de azur sus, la mijloc galben, iar jos roşu. Pe câmpul scutului era reprezentată emblema oraşului sau a judeţului, iar la bază avea o eşarfă albastră tivită cu auriu şi cu o inscripţie-deviză: "PATRIA ŞI DREPTUL MEU". În colţurile drapelului se afla numărul legiunii înconjurat de lauri. Cu unele excepţii, modelul şi deviza au fost respectate.

Hampa era din lemn de esenţă tare, având în vârf o acvilă sculptată tot în lemn. Acvila era reprezentată cu zborul în jos, în gheara stângă ţinând o sabie de aur, iar în cea dreapta un sceptru. Pe pieptul acvilei se afla un scut tăiat, în primul cartier o acvilă ce reprezenta Ţara Românească, iar în al doilea capul de bour reprezentând Moldova. Sub acvilă se afla inscripţia: HONOR ET PATRIA.[237]

Drapelele gărzilor civice din Bucureşti sunt confecţionate din mătase tricoloră, având, central, pictat un scut încoronat cu o coroană murală de aur. Pe scutul tricolor este reprezentat Sfântul Dumitru Basarabeanul (patronul Bucureştilor). El ţinea în mâna dreaptă o cruce, iar în stânga o suliţă. Este

---

[235] *Treizeci de ani de domnie a regelui Carol I. Cuvântări şi acte*, vol. I, 1866-1880, Bucureşti, 1897, p. 142–143.

[236] "Monitorul Oficial", nr. 73 din 5/17 iulie 1884, p. 1537.

[237] Este vorba de drapelele legiunilor 1 de roşu (inv. 14045), 2 de galben (inv. 1639), 3 de verde (14040) şi 5 de negru (inv. 1764) care se păstrează în colecţia Muzeului Militar Naţional.

îmbrăcat cu o mantie roşie peste o cămaşă cenuşie şi platoşă. La baza scutului se află o eşarfă albastră cu deviza "PATRIA ŞI DREPTUL MEU", iar de jur împrejurul drapelului este pictat un chenar auriu cu un motiv decorativ în colţuri, unde se află pictat şi numărul legiunii. Ambele feţe sunt identice.

Hampele acestor drapele sunt din lemn de esenţă tare (tricolore ale legiunilor 2 şi 3 şi negre ale legiunilor 1 şi 5) şi care se termină cu acvile din lemn sculptat.

Drapelul gărzii civice din oraşul Focşani[238] este confecţionat din mătase tricoloră, cu scut aşezat central, încoronat cu o coroană murală de aur.

Pe scutul tricolor sunt pictate două femei, reprezentând Ţara Românească şi Moldova, care îşi dau mâna stând pe o terasă verde. Cele două femei sunt îmbrăcate cu costume naţionale. La baza scutului se află o eşarfă albastră cu inscripţia UNIREA FACE PUTEREA. Pe marginea drapelului este pictat un chenar auriu, iar în colţuri se afla cifra I, care indică numărul legiunii, înconjurată de frunze de lauri. Ambele feţe sunt identice.Hampa este din lemn de culoare roşie, având în vârf acvila sculptată. Acvila ţine în gheare însemnele puterii, de care se prinde o eşarfă pe care sunt scrise cuvintele: HONOR ET PATRIA.

Drapelul Gărzii civile din oraşul Craiova[239] este confecţionat din mătase tricoloră, cu scut aşezat central, înconjurat de o coroană murală din aur. Pe scut este reprezentat împăratul Ioniţă Asan (patronul oraşului) stând pe o terasă verde, îmbrăcat cu o mantie de culoare vişiniu-închis, având mâinile sprijinite pe o spadă cu gardă dreaptă. La gât are o panglică tricoloră cu cruce. Sub scut are o eşarfă cu inscripţia PATRIA ŞI LIBERTATEA. În colţurile steagului cifra I, reprezentând numărul legiunii, înconjurată de frunze de lauri. De jur împrejurul drapelului este pictat un chenar auriu care se termină în colţurile drapelului cu un motiv decorativ. Ambele feţe sunt identice. Hampa este din lemn de culoare neagră, cu acvila sculptată.

Drapelul Gărzii civile din Piatra Neamţ[240] este confecţionat din mătase tricoloră, cu scut aşezat central, încoronat cu o coroană murală din aur. Pe una

---

[238] Drapelul se păstrează în colecţia Muzeului Militar Naţional şi are nr.inv. 1765.

[239] *Ibidem*, inv. 14043.

[240] *Ibidem*, inv. 14046.

din feţe, pe scut, este pictat Sfântul Gheorghe care ucide balaurul, îmbrăcat cu o tunică roşie, având în mână o suliţă. Sub scut are o eşarfă albastră cu deviza PATRIA ŞI DREPTUL MEU. Pe cealaltă faţă a scutului este pictată o capră neagră alergând pe o terasă verde. Sub scut, se află aceeaşi eşarfă cu deviza mai sus amintită. Nu are nici o cifră în colţuri care să indice legiunea şi nu are hampă.

Drapelul gărzii civice din oraşul Târgovişte[241] este confecţionat din mătase tricoloră, cu un scut aşezat central, încoronat cu o coroană murală de aur. Pe scutul tricolor este pictată o căprioară stând pe o terasă verde. Sub scut se află o eşarfă albastră cu marginea aurie şi inscripţia: PATRIA ŞI DREPTUL MEU. Drapelul are un chenar auriu pe margine, iar în colţuri numărul I al legiunii înconjurat de frunze de lauri. Ambele feţe sunt identice. Hampa este de culoare neagră, având acvila sculptată din lemn.

Drapelul gărzii civice din oraşul Bârlad[242] este confecţionat din mătase tricoloră, cu un scut aşezat central, încoronat cu o coroană murală din aur. Pe scut sunt reprezentaţi trei peşti suprapuşi (cărăuşia cu peşte este considerată îndeletnicirea de bază a bârlădenilor). Sub scut se află o panglică albastră cu inscripţia PATRIA ŞI DREPTUL MEU şi frunze de lauri. De jur împrejurul pânzei se află un chenar care se termină în colţuri cu un motiv decorativ şi cu numărul XII al legiunii. Pe cealaltă faţă, central, este pictată stema ţării înconjurată de frunze de lauri. Hampa este din lemn, cu acvila sculptată conform modelului propus.

În 1866, în prima constituţie a României, cele trei culori roşu, galben, albastru au fost confirmate şi consacrate juridic drept culori naţionale.[243]

Constituţia preciza: "culorile Principatelor Unite urmează a fi albastru, galben, roşu". Apoi, prin Legea din 5/17 mai 1867[244], la art. 6 era prevăzut că "Drapelul domnitorului, ca şi acela al armatei, va avea dispuse culorile naţionale în modul următor: albastru perpendicular şi alături cu hampa (...), galbenul în mijloc, roşul la margine, flotând. În mijloc vor fi armele Ţării". La

---

[241] *Ibidem*, inv. 14042.

[242] *Ibidem*, inv. 14044.

[243] P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 92

[244] *Monitorul Oficial*, nr. 75 din 2/14 aprilie 1867, p. 450–451 şi nr. 100 din 5/17 mai 1867.

art. 7 se stabilea steagul gărzilor orăşeneşti, care "va fi întocmit ca al armatei, păstrând în locul armelor ţării însemnele oraşului respectiv şi No. legiunii". Tot cu această ocazie s-au mai stabilit: art. 8. "Drapelul autorităţilor civile va fi cel al armatei, fără a purta armele ţării în mijloc". Art. 9. "Drapelul marinei de război va fi întocmai ca cel al armatei, cu armele ţării în mijloc. Drapelul marinei de comerţ va fi întocmai ca cel al Marinei de Război, fără însă a purta la mijloc armele ţării".[245]

În şedinţa Adunării Deputaţilor, când s-a dezbătut legea, Mihail Kogălniceanu a ţinut să amintească: "drapelul tricolor, cum este astăzi, nu este (...) drapelul Unirii Principatelor. El este un ce mai mult: el este însuşi drapelul naţionalităţii române din toate ţările locuite de Români".[246]

Legea din 1872, pentru modificarea Stemei României, menţinea tricolorul la fel ca în Legea din 1867.[247]

În perioada 1877-1878, stema ţării de pe drapele era înconjurată de o ghirlandă din frunze de laur argintii, iar în cele patru colţuri ale flamurii era ţesută monograma* principelui Carol I (1866-1916), încoronată şi înconjurată de lauri.

Când s-a confecţionat pavilionul domnesc şi apoi cel regal, s-a dat culorii galben de la mijloc o lăţime dublă în comparaţie cu cea albastră şi cea roşie. Pe culoarea galbenă s-a cusut stema ţării, iar la colţurile culorilor albastră şi roşie s-a cusut câte o coroană regală de argint.[248]

Pentru principele moştenitor s-a stabilit un pavilion identic cu cel regal, dar fără coroanele din colţuri.

Pavilionul regelui, stabilit prin Înaltul Decret din 9 iunie 1898, avea formă

---

[245] *Ibidem*, vezi şi P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 95–96.

[246] Mihail Kogălniceanu, *Opere*, II, *Oratorie*, II (1864/1878), partea I-a (1864-1868), ed. Dan Simonescu (Georgeta Penelea), Ed. Acad., Bucureşti, 1977, p. 327.

[247] *Monitorul Oficial*, nr. 57 din 11 martie 1872.

* Monograma regală sau cifra regală este iniţiala numelui regelui care se întrebuinţează pentru marcarea obiectelor aparţinând suveranului sau Casei Regale, ca en-tête pe scrisorile şi cărţile regelui şi ca semn distinctiv pe drapele şi uniforme. Carol I a avut ca cifră doi C adosaţi şi intercalaţi; regele Ferdinand: doi F adosaţi şi regele Carol II doi C asemănători cu cei ai lui Carol I. De regulă cifrele regale au deasupra o coroană.

După 1834 apar cifrele mai des pe drapele; Mihail Sturdza are un M; Alexandru Ghica un A; Barbu Ştirbei un B; Alex.I. Cuza un A.

[248] *Enciclopedia României*, I, p.84.

pătrată (2,5 m) şi era confecţionat din stofă subţire.

Tricolorul era dispus vertical, albastru, galben, roşu. Pe galben, la mijloc, se afla stema ţării, iar la cele patru colţuri, pe albastru şi roşu, se afla coroana regală a României în culoarea oţelului.

Pavilionul reginei, din stofă subţire, avea forma pătrată (1,5 m). Câmpul pânzei era roşu, în centru se afla o acvilă de culoare galbenă ţinând pe piept un scut compus din 7 părţi, peste care se află un altul cu armele familiei Hohenzollern. Pe margine se afla un cadru lat de 10 cm compus din triunghiuri albastre şi galbene.

Sub regele Ferdinand I (1916–1927), pavilionul regelui şi cel al principelui moştenitor au fost complet modificate. Pavilionul regelui consta dintr-un drapel de culoare roşie vişinie, având pe margine o bordură galbenă cu colţi albaştri. În mijlocul drapelului se afla stema cea mică a ţării, de care atârna Crucea Ordinului "Mihai Viteazul".

Regele Carol al II-lea a aplicat Crucea Ordinului "Mihai Viteazul" pe toată întinderea pavilionului, ca un simbol al regalităţii eroice şi a fixat în centrul crucii stema cea mică a României. Pavilionul principelui moştenitor şi din 1940 rege, Mihai I (1938–1947), era de culoare albastră închisă, cu bordură roşie, cu colţi galbeni, şi avea la mijloc stema cea mică a ţării. Pavilionul reginei era identic cu al regelui, dar fără Crucea Ordinului "Mihai Viteazul"; cel al principilor regali era la fel cu al principelui moştenitor, dar fără bordură.

Afirmarea drapelului tricolor al României independente

Pentru a fi recunoscut în dreptul internaţional, ca simbol al independenţei şi al unităţii depline a naţiunii, tricolorul românesc mai avea de parcurs două etape decisive: participarea României la războiul ruso-turc din 1877-1878, în urma căruia Congresul de pace de la Berlin a recunoscut independenţa de Stat şi unirea Dobrogei, străvechi pământ românesc, cu patria mamă precum şi înfăptuirea Marii Uniri din 1918, care a însemnat desăvârşirea unităţii politice a naţiunii române.

Până la războiul de Independenţă, armata română a avut drapele model 1872.

La 6 aprilie 1877, armata română a fost mobilizată prin Înaltul Decret

nr.787, în vederea participării la războiul pentru independenţa de stat.[249]

La data mobilizării, efectivele se ridicau la cca 100000 de oameni, din care 58700 reprezentau armata operativă, organizată pe 2 corpuri de armată, având următoarele unităţi: 8 regimente de infanterie de linie, 4 batalioane de vânători, 16 regimente de dorobanţi, 2 regimente de roşiori, 8 regimente de călăraşi, 4 regimente de artilerie, 1 batalion de geniu, 1 escadron de tun, 1 companie sanitară, 2 companii de jandarmi pedeştri şi 2 escadroane de jandarmi călări, flotilă, pompieri.[250]

O parte din aceste unităţi au fost constituite în perioada premergătoare războiului, aşa cum s-a întâmplat cu regimentele de dorobanţi şi de artilerie.

Până la această dublare a efectivelor, regimentele de linie, de roşiori, de artilerie, batalioanele de vânători, unităţile de dorobanţi şi călăraşi aveau drapele şi stindarde model 1872,[251] primite la 14 octombrie 1874, în timpul manevrelor, pe platoul de la Băneasa.[252]

Cu această ocazie, principele Carol I se adresa ostaşilor cu următoarele cuvinte: "(...) Astăzi veţi primi steagurile cele noi, simboluri unei noi organizări a armatei. (...) Steagurile cele noi înfăţişează toate elementele puterii militare, întreaga Ţară sub arme".

Măsura înfiinţării de noi unităţi a izvorât atât din necesitatea măririi efectivelor, cât şi din dorinţa de a se înlătura o serie de inconveniente observate până atunci la recrutarea şi mobilizarea armatei.

Astfel, la 26 noiembrie 1876 numărul regimentelor de dorobanţi a fost dublat, ridicându-se acum la 16, o parte din ele păstrându-şi vechile numere şi denumiri, cu drapelele respective, restul urmând să primească numere, denumiri şi drapele noi.[253]

Primele două regimente, 1 dorobanţi – Dolj şi 2 dorobanţi – Râmnicu

---

[249] "Monitorul Oastei", 1877, nr. 9, 19 aprilie, p. 261.

[250] Radu Rosetti, *Partea luată de armata română în războiul din 1877-1878*, Bucureşti, 1926, p. 17–18.

[251] Unităţile de infanterie, artilerie, vânători, geniu şi de dorobanţi erau dotate cu drapele, iar regimentele de roşiori şi călăraşi cu stindarde. Drapelele şi stindardele aveau acelaşi model. Stindardele se deosebeau de drapele prin dimensiunea lor mai mică şi prin faptul că erau brodate iar drapelele erau pictate.

[252] "Monitorul Oastei", 1874, nr. 26, 24 octombrie, p. 945.

[253] *Ibidem*, 1876, nr. 35, 9 decembrie, p. 810–822.

Vâlcea şi-au păstrat vechile denumiri şi drapele, celelalte suferind schimbări, astfel[254]:

Regimentul 3 dorobanţi – Bucureşti se transformă în Regimentul 6 dorobanţi – Bucureşti;

Regimentul 4 dorobanţi – Ploieşti se transformă în Regimentul 7 dorobanţi – Ploieşti;

Regimentul 5 dorobanţi – Galaţi se transformă în Regimentul 11 dorobanţi – Galaţi;

Regimentul 6 dorobanţi – Focşani se transformă în Regimentul 10 dorobanţi – Focşani;

Regimentul 7 dorobanţi – Iaşi se transformă în Regimentul 13 dorobanţi – Iaşi;

Regimentul 8 dorobanţi – Roman se transformă în Regimentul 14 dorobanţi – Roman.

Aceste regimente au păstrat vechea administraţie, o parte din ofiţeri şi drapelele primite în anul 1874.

Cele 8 regimente de dorobanţi nou-create, care trebuiau să primească şi drapele noi, au fost: Regimentul 4 dorobanţi – Piteşti; Regimentul 5 dorobanţi – Giurgiu; Regimentul 8 dorobanţi – Buzău; Regimentul 9 dorobanţi – Brăila; Regimentul 12 dorobanţi – Bârlad; Regimentul 15 dorobanţi – Piatra Neamţ şi Regimentul 16 dorobanţi – Botoşani.

La 5 februarie 1877, prin Înaltul decret nr. 211 artileria şi-a mărit şi ea efectivele prin crearea a două noi regimente, pe lângă cele două existente.

Astfel, Regimentul 2 artilerie s-a "desdoit" şi a format Regimentul 1 şi Regimentul 2 de artilerie, iar din Regimentul 1 artilerie s-au format regimentele 3 şi 4 de artilerie.

Regimentele 1 şi 2 de artilerie păstrau drapelele din anul 1874, iar regimentele 3 şi 4 de artilerie urmau să primească drapele noi.[255]

Pentru aceste 10 regimente, 8 de dorobanţi şi 2 de artilerie, au fost comandate drapele model 1872, cu mici modificări, la Casa Collani din Berlin[256], drapele care au sosit în ţară la 25 iunie 1877.

În timpul războiului pentru Independenţa de stat, 44 de drapele şi stindarde

---

[254] *Ibidem*, 1877, nr. 1, 12 ianuarie, p. 10–13.

[255] *Ibidem*, 1877, nr. 6, 18 martie, p. 145.

[256] P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 117.

de unităţi au fost decorate şi citate prin ordin de zi pe armată pentru faptele de arme săvârşite pe câmpul de luptă[257]. Astăzi se mai păstrează în colecţia Muzeului Militar Naţional un număr de 95 de drapele model 1872, din care numai 18 sunt complete, având pânză, hampă, acvila şi decoraţii, restul având doar hampa, acvila şi panglicile decoraţiilor primite.

Drapelul model 1872, distribuit în anul 1874, avea următoarele componente: hampa din lemn, acvila din bronz, pânza din mătase, cravata şi decoraţiile (adăugate după război).

Pânza este confecţionată din mătase naturală, din trei fâşii: roşu, galben şi albastru, formând un pătrat cu latura de 1,55 m.

Culorile sunt dispuse vertical, având albastru lângă hampă, iar roşu fluturând liber.

În mijlocul pânzei se află pictată stema ţării, pe un fond de culoare grena (marginile ei cuprinzând şi părţi din culorile roşu şi albastru), înconjurată de o ghirlandă din frunze de laur aurii şi din frunze de stejar argintii.

Scutul este împărţit în patru. În primul cartier, care reprezintă Ţara Românească, este pictată, pe fond albastru, o acvilă neagră cu zborul în jos, membrată, cruciată, de argint (ciocul, ghearele şi crucea sunt albe), cu o coroană de aur, ţinând în gheara dreaptă o spadă de argint, iar în cea stângă un sceptru din acelaşi metal, privind un soare de aur.

În cel de-al doilea cartier, care reprezintă Moldova, este pictat, pe fond roşu, un cap de bour (negru), cu coarnele de argint şi cu o stea de aur între coarne.

În cel de-al treilea cartier, care reprezintă Banatul Craiovei, este pictat, pe fond roşu, un leu de aur ieşind dintr-o coroană antică, coronat cu o coroană de mare Ban, privind o stea de aur cu şase raze. În cel de-al patrulea cartier sunt pictaţi, pe fond albastru, doi delfini de argint afrontaţi, cu cozile în sus, reprezentând ţărmurile Mării Negre.

Peste tot se află scutul scartelat, argint şi negru, care reprezintă Casa de Hohenzollern. Scutul este timbrat de o coroană regală.

Suporţii scutului sunt doi lei de aur, cu cozile între picioare, cu limbile roşii, aşezaţi pe diferite ornamente. Peste ornamente, o eşarfă albă, cu deviza Casei

---

[257] *Istoricul războiului din 1877-1878. Participarea României la acest război*. Lucrare făcută de mai mulţi ofiţeri.

de Hohenzollern, NIHIL SINE DEO, scrisă cu litere de aur.

În cele patru colţuri este pictată cifra lui Carol I (din aur), înconjurată de două ramuri de laur (din argint). Deasupra monogramei se află o coroană regală heraldică.

Hampa este confecţionată dintr-un lemn de esenţă tare, având 3 m lungime, iar în vârf o acvilă napoleoniană cruciată, care stă pe un cartel cu inscripţiile: pe avers – "Onoare şi Patria", pe revers – numărul şi numele corpului. Pe hampă, sub pânză, se află un inel metalic cu numele şi numărul regimentului. Tot pe hampă este prinsă şi cravata tricoloră a drapelului care se termină cu doi ciucuri din fir aurit.

Stindardul de cavalerie model 1872 distribuit în anul 1874 avea pânza din mătase naturală, dublă, tricoloră, formată din benzi verticale, albastru, galben şi roşu, cusute între ele, având dimensiunile de 15,5cm x 46,5cm, formând un pătrat cu latura de 46,50 cm. De jur împrejurul pânzei, pe trei laturi, are aplicat un galon cu franjuri din fir aurit.

Stindardul este brodat pe ambele feţe cu mătase colorată şi cu fir de aur şi argint.

În cele patru colţuri se află monograma domnitorului Carol, având deasupra coroana regală, brodată cu fir aurit. Sub iniţiale se află două ramuri de lauri, din fir de argint.

Stema ţării este aşezată în mijlocul pânzei, acoperind culoarea galbenă şi părţi din benzile laterale (roşu şi albastru), brodată pe un fond de mătase de culoare vişinie, înconjurată de o ghirlandă din frunze de laur (fir de aur) şi de stejar (fir de argint).

Scutul este împărţit în patru. În primul cartier, reprezentând Ţara Românească, se află o acvilă neagră pe fond albastru. În cel de-al doilea cartier, reprezentând Moldova, se află un cap de bour negru, pe fond roşu. În cel de-al treilea cartier, reprezentând Banatul Craiovei, se află un leu, pe fond roşu. În cel de-al patrulea cartier, reprezentând ţărmurile Mării Negre, se află doi delfini, pe fond albastru.

În centru, se află un scut scartelat (primul şi al patrulea cartier argint, al doilea şi al treilea cartier negru) reprezentând Casa de Hohenzollern.
Scutul este timbrat de o coroană regală. Suporţii sunt doi lei cu cozile între picioare, cu limbile roşii, brodaţi cu fir de aur. Eşarfa are aceeaşi inscripţie ca la drapel.

Hampa stindardului este confecţionată din lemn şi are dimensiunea de 3 m, cu o acvilă de bronz în vârf. Sub pânză, de-a lungul ei, pe o lungime de 50 cm, se află 6 caneluri. Tot sub pânză există o articulaţie la o distanţă de 93 cm, iar mai jos, la o distanţă de 36 cm, se află o a doua articulaţie prin care se trece o curea, care, la mijloc, are o formă cilindrică, folosită în timpul manevrelor şi exerciţiilor pentru a putea fi purtată pe umărul drept.

Alături de aceste şănţuleţe se află fixată, prin două şuruburi, o vergea pe care se mişcă liber un inel. Portstindardul este o eşarfă tricoloră, lată de 15-20 cm, care se purta la paradă, peste umărul stâng, iar stindardul era ţinut cu mâna dreaptă, având extremitatea hampei fixată în tocul de la scară.

Imediat sub pânză se mai află o brăţară metalică cu numărul şi numele regimentului, iar sub acvilă este prinsă cravata tricoloră a stindardului.

Solemnitatea înmânării noilor drapele celor 8 regimente de dorobanţi şi celor 2 regimente de artilerie a avut loc la Poiana, unde se afla sediul Marelui Cartier General, la 17 iulie 1877.[258]

Aceste drapele, model 1872, aveau mici modificări. Astfel, benzile celor trei culori aveau lăţimea de 50 cm, formând un pătrat cu latura de 1,50 m. În primul cartier, ce reprezenta Ţara Românească, acvila ţine în gheara dreaptă o spadă de argint, iar în gheara stângă un sceptru din aur. Moldova este reprezentată tot prin capul de bour cu coarnele de argint, dar nu mai are steaua de aur. Leul din cartierul trei, reprezentând Banatul Craiovei, nu mai iese dintr-o coroană antică, ci stă pe o coroană, iar scutul este în întregime înconjurat de o dungă de aur.

Importanţa acordării drapelelor unităţilor nou-înfiinţate a fost subliniată de Carol I în Ordinul de zi nr. 29:

"Către Regimentele de dorobanţi şi de artilerie: Dându-vă drapelul corpului, vă încredinţez onoarea României, pe care o pun astfel sub scutul curajului, devotamentului şi abnegaţiunii voastre.

Pentru prima oară se prezintă solemna ocaziune de a primi drapelul în preziua mergerii pe câmpul de onoare, căutaţi a-l încununa de o nemuritoare glorie.

Nu uitaţi niciodată că drapelul este simbolul patriei; cea mai mare onoare

[258] T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în războiul din 1877-1878*, Bucureşti, 1877, p. 128.

pentru voi este de a vă da viaţa pentru a-l apăra şi a-l păstra în mâinile voastre, făcându-l pururea să fâlfâie peste toate obstacolele ce va învinge vitejia voastră"[259].

În anul 1902, cu prilejul aniversării a 25 de ani de la războiul neatârnării, aceste drapele au fost depuse în sala tronului de la Palatul regal, ulterior intrând în patrimoniul Muzeului Militar Naţional.[260]

În teritoriile româneşti încă neunite cu Ţara, Transilvania, Bucovina, Banat, culorile naţionale continuau să fie prezente în portul popular al românilor, în diverse ţesături şi cusături, în costumaţia de sărbătoare – după tradiţii străvechi – dar şi cu diverse ocazii culturale.

Mai ales, după 1867, după realizarea dualismului austro-ungar, românii din imperiu au arborat intens steaguri, eşarfe, cocarde în culorile albastru, galben şi roşu, culorile steagurilor românilor din România. Era o formă de protest împotriva dualismului, dar şi un mijloc de a-şi afirma dorinţa de unire.[261]

Cum cele trei culori ale statului român erau şi ale Transilvaniei încă din anul 1765, prin diploma Mariei Tereza, românii au profitat, în sensul cel mai bun al cuvântului, de această consecinţă.

În anul 1866, când în România cele trei culori erau decretate culori naţionale, românii din Transilvania şi Ungaria ceruseră şi ei acelaşi lucru prin deputaţii lor aleşi în Parlamentul Ungariei pentru sesiunea 1865-1866: "Naţiunea română să aibă în marca Ardealului însemnele sale, un vultur stând pe o stâncă de piatră cu crucea în gură şi să-şi aibă culorile sale, vânăt, roşu şi galben, sigiliul şi steagul său".[262]

Aceeaşi propunere a fost prezentă şi în proiectul de lege din 1866 "pentru regularea şi asigurarea naţionalităţilor şi a limbilor în Ungaria", redactat de Vincenţiu Babeş şi Iosif Hodoş, împreună cu doi deputaţi sârbi. Se preconiza recunoaşterea în Ungaria a 6 naţionalităţi, printre care şi cea română, fiecare

---

[259] "Monitorul Oastei", 1877, nr. 20, p. 688.

[260] N. D. Popescu, *Istoria războiului Româno-Ruso-Turc şi al neatârnării României, 1875-1878*, Bucureşti, 1902, p. 395–407.

[261] Aurelia Bunea, *Steagul României simbol mobilizator în lupta pentru Unirea Transilvaniei cu România (1850-1918)*, în "Anuarul Instit. Istorie şi Arheologie", Cluj, XVI, 1971, p. 311 (în continuare *Steagul României*).

[262] Apud Aurelia Bunea, *Steagul României*... p. 300.

urmând să poarte "stindardul naţional, culorile naţionale şi portul naţional ca expresie exterioară a naţionalităţii".[263]

Legea naţionalităţilor promulgată în 1868 nu a reţinut nimic din propunerea românilor. George Bariţiu, citând izvoare documentare, a demonstrat caracterul legal al purtării celor trei culori de către românii din Transilvania, arătând că aceasta e o practică imprescriptibilă deoarece românii le-au adoptat din vremuri trecute şi ele predomină în portul românesc, în pictura bisericilor şi a icoanelor.[264]

Culorile au fost purtate totuşi de români, dar cu prudenţă, autorităţile maghiare interzicându-le şi urmărind pe purtătorii lor.

În septembrie 1872, cu ocazia funerariilor naţionale ce i s-au făcut lui Avram Iancu, la casa în care fusese depus sicriul cu corpul neînsufleţit al eroului "a fost arborat steagul român" – raporta superiorilor pretorul din Baia de Criş.[265]

Informaţia ajunge la Ministerul de Interne maghiar, care trimite comitelui suprem al Zarandului, la 9 octombrie, un ordin în care se arată: "Arborarea în orice ocazie a steagului român, ca simbol al unei naţiuni vecine independente, se consideră ca o demonstraţie împotriva apartenenţei la cetăţenia maghiară, dar folosirea acestui steag este cu atât mai potrivnică legilor noastre precum şi simţământului cetăţenesc maghiar, cu cât interzicerea lui este cerută de prestigiul Statului, cât şi de demnitatea naţională". Drept urmare, i se ordonă comitelui suprem ca, "pe baza scrisorii mele confidenţiale emisă la 9 septembrie anul curent sub nr. 4346 prez. referitoare la îndepărtarea culorilor şi simbolurilor străine... să ia deja măsuri, hotărând ca pentru viitor folosirea cu indiferent ce prilej a *steagului român* să fie evitată"[266].

După Războiul de Independenţă şi după recunoaşterea pe plan internaţional a tricolorului ca stindard naţional, cele trei culori revin cu insistenţă, în cele mai diferite ocazii, la românii din Imperiul austro-ungar: la nunţi, botezuri, la dansuri, serbări şcolare, ca podoabă vestimentară etc.[267]

---

[263] *Ibidem.*

[264] *Ibidem*, p. 301.

[265] *De la Pronunciamentum la Memorandum, 1868-1892*, coordonator Corneliu Mihail Lungu, Bucureşti, 1993, p. 124–127, (subl. n.).

[266] *Ibidem*, p. 127–129, (subl. n.).

[267] Aurelia Bunea, *Steagul României*... p. 302.

După 1877

Din acel moment "chemarea" lui a îngrijorat imperiile vecine care aveau în componenţa lor pământuri româneşti. Purtarea "culorilor României" de fetele transilvane a fost remarcată în 1894 la Bucureşti, în Senat, de către D.A. Sturza şi în 1896, în Camera Deputaţilor, de principele Grigore Sturza.[268]

Elevii de la şcolile române din Blaj, Teiuş, Braşov purtau cocarde şi arborau drapele tricolore. Studenţii români din Ardeal, Banat, Crişana, Maramureş, aflaţi la studiu la Viena, purtau la rever tricolorul: roşu, auriu şi albastru.[269]

Una dintre cele mai semnificative manifestări privind năzuinţa de unitate a tuturor românilor şi având drept simbol tricolorul a constituit-o Conferinţa Naţională a Partidului Naţional Român din 23-25 iulie 1895 de la Sibiu. Printre alte acţiuni s-a hotărât să aibă loc şi solemnitatea predării steagului sub auspiciile Ligii Culturale, în prima duminică după încheierea Conferinţei (în ziua de 30 iulie).[270] Studenţii din imperiu veneau cu steagul auriu, cei din Bucureşti cu unul albastru, iar cei din Iaşi cu unul roşu. Şi se întregea acolo "unde unitatea celor 3 culori se împlineşte" (la Predeal), după cum spunea istoricul V. A. Urechia, unul din cei care a condus acţiunea.

Ingenioşi, românii găseau cele mai neaşteptate metode de purtare a tricolorului. Când s-a aniversat la 3/15 mai 1898 împlinirea a 50 de ani de la Adunarea Naţională de pe Câmpia Libertăţii de la Blaj, tinerii din Şcheii Braşovului şi-au pus la pălării panglici: unii albastre, alţii roşii, alţii galbene. Şcolarilor li s-au distribuit flori: roşii, galbene şi albastre. Apoi s-au aşezat în aşa fel încât peste tot să apară culorile tricolorului.[271]

Cu aceeaşi ocazie la Sălişte, pe două coline, a fluturat tricolorul. Cei şase tineri care le-au pus au fost condamnaţi.

Numărul festiv al "Tribunei" din mai 1898, dedicat acestei aniversări, a avut prima pagină în culorile naţionale.[272]

"Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor" a fost înfiinţată la Bucureşti în 17/29 decembrie 1890 şi şi-a început activitatea la 24 ianuarie 1891.

---

[268] *Ibidem.*

[269] G. Sbiera, *O pagină din istoria Bucovinei din 1848-1850*, Cernăuţi, 1899, p. 4.

[270] Aurelia Bunea, *Steagul României*... p. 306.

[271] *Ibidem*, p. 303.

[272] *Ibidem*, p. 304.

A fost una din instituţiile care au desfăşurat o intensă activitate politică şi culturală în vederea realizării statului naţional unitar român. Nu întîmplător steagul desemnat să o reprezinte a fost unul tricolor: roşu, galben, albastru. Piesa pe care o descriem datează, după afirmaţia specialiştilor de la Muzeul Naţional de Istorie al României, din perioada 1891-1918.

Steagul, din mătase cu broderie în fir de aur, are dimensiunea 0,90m x 1,15m. "Culorile steagului sunt dispuse vertical, albastrul lângă hampă, galbenul la mijloc şi roşul liber. Galbenul şi franjurile steagului sunt lucrate din fire de aur. Pe o parte a steagului este brodată cu fir de aur şi cu majuscule, inscripţia: LIGA. Pe cealaltă faţă este stema ţării brodată pe catifea galbenă şi roşie şi aşezată pe culoarea galbenă; pe scutul scartelat, în primul cartier, pe aur, se afla o acvilă de aur cruciată şi încoronată, purtând în gheara dextră spada şi în senestră sceptrul, de asemenea din acelaşi metal, flancată în cantonul superior dextru de un soare tot de aur; în cartierul doi, pe roşu este un cap de zimbru de aur cu o stea cu şaşe raze din acelaşi metal, flancat în canton superior senestru de o lună crai nou, din acelaşi metal; în cartierul trei (simbolizând Oltenia), pe roşu, se află un leu de aur încoronat, ieşind dintr-o coroană antică din acelaşi metal, flancat la dreapta de o stea cu şase raze de asemenea de aur; în cartierul patru, pe azur, doi delfini afrontaţi de aur (simbolul ţărmurilor Mării Negre); ecusonul central, brosând peste cele patru cartiere, conţine stema familiei domnitoare pe scut scartelat argintiu şi negru. Scutul este timbrat de coroana regală de oţel şi susţinut de doi lei; cu litere de aur, pe o eşarfă albastră este deviza: NIHIL SINE DEO.[273]

Pânza steagului este pătată, la culoarea roşie şi albastră lipsesc franjuri, mătasea galbenă are mici rupturi. A intrat în patrimoniul Muzeului de Istorie a României de la Arhivele Statului.

Noul statut al Ligii prevedea pentru steagul organizaţiei şi al secţiunilor ei culorile roşu, galben, albastru, având imprimat sigiliul Ligii şi două inscripţii cu un conţinut semnificativ: UNIREA FACE TĂRIA şi IN HOC SIGNO VINCES.

După înfiinţarea la Bucureşti în anul 1890 a "Ligii pentru unitatea culturală

---

[273] *Catalog. Steaguri din epoca modernă aflate în patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie al României*, ms. dactilo, piesa nr. 14. Această *piesă* precum şi posibilitatea fotografierii celorlalte două ne-a fost oferită de d-na Apostol Cornelia, şefa secţiei de istorie modernă, precum şi de conducerea muzeului. Le mulţumim şi pe această cale.

a tuturor românilor" s-au creat filiale în provincie. Una dintre acestea a fost înfiinţată în 1892 la Bacău, remarcându-se printr-o susţinută activitate în lupta pentru unitatea naţională a românilor. Steagul pe care l-am avut la îndemână face parte din Patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie a României; este din mătase, brodat cu fir de aur, dimensiunea 1,18 m x 1,53 m. Provine tot de la Arhivele Statului.

"Steagul, confecţionat din mătase, are culorile dispuse pe vertical, albastrul fiind lângă hampă, galbenul la mijloc şi roşul liber. Steagul are galon din fir de aur şi are două feţe; pe prima faţă, pe galben, sînt brodate cu fir de aur două cercuri concentrice; în mijloc, un scut heraldic care în interior, pe mătase gri, are brodat cu fir de argint munţi, iar deasupra însemnarea BACĂU. În exergă este brodată cu fir de aur însemnarea: LIGA CULTURALĂ A ROMÂNILOR SECŢIA BACĂU. Pe culoarea roşie cu fir de aur este brodată inscripţia: IN HOC SIGNO VINCES, înconjurată sus şi jos de motive florale executate din fir de aur. Pe culoarea albastră a steagului se află deviza: UNIREA FACE TĂRIE delimitată de motive florale aurii.

Pe faţa a doua a steagului, pe culoarea galbenă, este brodată stema României încadrată de un cerc din fir de aur. Pe scutul scarletat al stemei, în primul cartier, pe azur, se află o acvilă de aur cruciată şi încoronată, purtând în gheara dreaptă spada şi în gheara stîngă sceptrul, de asemenea din acelaşi metal, flancată în cantonul superior dextru de un soare tot de aur; în cartierul doi, pe roşu, este un cap de zimbru de aur cu o stea cu şase raze din acelaşi metal, flancat în cantonul superior senestru de o lună crai nou tot din aur; în cartierul trei, pe roşu, se afla un leu de aur, încoronat şi ieşind dintr-o coroană antică din acelaşi metal şi flancat la dreapta de o stea cu şase raze, de asemenea, din aur; în cartierul patru, pe azur, doi delfini afrontaţi de aur; ecusonul central, broşând peste cele patru cartiere, conţine stema familiei domnitoare; scartelat, de argint şi negru; scutul este timbrat de coroana regală de oţel şi susţinut de doi lei; cu litere de aur, pe o eşarfă albastră este scrisă deviza NIHIL SINE DEO.

Acvila hampei este cruciată, încoronată, contunată dreapta şi stă pe un câmp care are pe avers însemnarea: LIGA CULTURALĂ şi pe revers: A ROMÂNILOR". Culorile sunt pătate.

Membrii Ligii purtau ca semn distinctiv o insignă tricoloră cu inscripţia: *Liga Românilor*.

În Bucovina, răpită de habsburgi în 1775, tricolorul, deşi a fost şi aici mereu

prigonit, deoarece reprezenta culorile regatului român, era prezent în portul popular, în ţesături şi cusături, în pictura celebrelor sale mănăstiri, iar după revoluţia paşoptistă au apărut şi eşarfele tricolore. Nu uităm că la cea de a doua Adunare Naţională de la Blaj din 1848 a fost prezent şi Petrache Cazimir din Bucovina, iar românii din cele două provincii aveau strânse legături, în ciuda efortului autorităţilor habsburgice de a le menţine, administrativ şi confesional, mereu despărţite. Aici, scurta existenţă a Societăţii studenţeşti "Arboroasa", în frunte cu Ciprian Porumbescu, concentrează dramatic "povestea" tricolorului românesc, *care ajunge în sfârşit, şi imn naţional (Trei culori).*[274] Abia înfiinţată la 13 februarie 1876, Societatea " Arboroasa " este desfiinţată la 15 noiembrie 1877 şi i se intentează un proces sub acuzaţia de "înaltă trădare", pe motiv că beneficia de o subvenţie votată de Parlamentul României. Mitropolitul Teoctist i-a apărat pe studenţi, dar a trebuit să interzică funcţionarea Societăţii în incinta Institutului teologic. Numeroase alte societăţi româneşti din Transilvania şi Bucovina au protestat faţă de înscenarea judiciară, iar la Bucureşti s-a protestat îndelung în presă. Avocaţii apărării, Iosif Roth, Iacob Atlas şi Alexandru Tabora au pledat excelent la proces, astfel că acuzaţii Ciprian Porumbescu, Constantin Morariu, Zaharie Voronca, Orest Popescu şi Eugen Siretean au fost achitaţi de juriu în unanimitate. La comunicarea hotărârii de achitare sala a izbucnit în urale şi s-a cântat *Deşteaptă-te române!*[275] Un imn românesc îl omagia pe celălalt!

"Arboroasa" a rămas însă desfiinţată. Dar o altă societate studenţească i-a luat locul: "Junimea", avându-l ca preşedinte pe Dimitre Onciul. Membrii ei aveau ca semn distinctiv o panglică tricoloră pe piept, admisă de autorităţi, ca şi pentru alte societăţi similare; de pildă, Societatea "Austria" a studenţilor evrei avea ca semn distinctiv o panglică negru-galben (culorile Casei de Habsburg), dar alta avea un însemn al vechiului Israel.

La sfârşitul secolului al XIX-lea, tricolorul a fost adoptat ca stindard şi de către bresle, adăugându-se numele şi, uneori, însemnele activităţii meşteşugăreşti

---

[274] Ciprian Porumbescu a scris melodia cântecelor: "Pe al nostru steag e scris Unire" şi "Trei culori". Mulţi români au făcut ani grei de temniţă pentru că au cântat cântecele sale. Aceasta şi în perioada 1947-1964 (!). Relatare furnizată de la conf. dr. Gh. D. Iscru.

[275] Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 229–245.

respective.

Dintre aceste steaguri îl remarcăm pe acela al Societăţii "ARCUL" a plăpumarilor şi tapiţerilor români din Bucureşti, din 1885. Acesta este un steag tricolor, din mătase pictată, având dimensiunea 1,45 m x 1,65 m. Se află în prezent în patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie a României.

Pânza dreptunghiulară, din mătase tricoloră, are culorile dispuse orizontal cu albastrul în partea de sus, galbenul la mijloc şi roşul în partea de jos. Pe marginea pânzei apare un chenar din trei linii aurite cu ornamente florale la colţuri.

Pe una din feţe apare stema mare a României: un scut dreptunghiular scarletat; în primul cartier o acvilă cu zbor căzut, broşând pe albastru; în cel de-al doilea un cap de bour broşând pe alb; în cel de-al treilea un leu profil dreapta broşând pe galben; în cel de-al patrulea cartier doi delfini afrontaţi broşând pe roşu. În centru, în culorile familiei de Hohenzollern scutul e susţinut de doi tenanţi privind spre interior şi timbrat de coroana regală. Talpa scutului şi leii se sprijină pe două ramuri aurii de care atârnă o eşarfă albastră cu deviza: NIHIL SINE DEO, totul sub baldachin de purpură brodat cu aur şi căptuşit cu hermină, prins într-o coroană regală.

Deasupra stemei apare pe cinci registre o inscripţie cu majuscule aurii împodobită cu elemente florale: ARCUL / SOCIETATEA INDUSTRIALĂ ŞI COMERCIALĂ / A / PLĂPUMARILOR ŞI TAPIŢERILOR ROMÂNI DIN / BUCUREŞTI.

Pe cealaltă faţă, în centru, este pictat un medalion unde apar patronii Societăţii "Arcul", sfinţii ierarhi Grigore, Vasile şi Ioan, sub care sunt reprezentate câteva unelte specifice meseriilor de plăpumar şi tapiţer: compas, cleşte, ac şi foarfecă. Deasupra medalionului pe trei registre apare inscripţia semicirculară, cu majuscule aurii şi iniţiale împodobite cu elemente florale – SOCIETATEA ARCUL A PLĂPUMARILOR / ŞI / TAPIŢERILOR.

Sub medalion, pe două registre, apare inscripţia cu majuscule aurii DATA LA 5 SEPTEMBRIE / 1885.

După 1900, prigoana împotriva arborării tricolorului a continuat în teritoriile locuite de români, aflate în graniţele imperiilor vecine.

Un eveniment care a iritat autorităţile ungureşti din Transilvania, dar care a lăsat în memoria românilor din comuna Scorei (Făgăraş) o amintire de neşters, s-a petrecut în iunie 1911, când în această localitate trebuiau să vină deputaţii români din Parlamentul de la Budapesta, Şerban de Voila şi Alexandru Vaida Voevod. Cu o zi înainte de sosire, desigur, în noaptea care a precedat-o, la îndemnul lui Toma Murărescu, al preotului Ioan David, al primarului Dionisie Marcu şi al notarului Ioan Comşa, patru tineri din Scorei, Ioan Vulcu, Ioan şi Năcuţă Ciungu şi Ioan Hampu au înălţat tricolorul românesc, confecţionat în casa lui Simion David, în vârful celui mai înalt brad din mijlocul localităţii. La coborâre, au tăiat toate crengile bradului, astfel că tulpina acestuia a devenit un catarg pe care fâlfâia tricolorul naţional. Dimineaţa, la vederea tricolorului ce fâlfâia în bătaia vântului, mulţi locuitori din Scorei şi din satele vecine s-au strâns la faţa locului. Când jandarmii ("jăndarii"!) au încercat să urce în brad pentru a coborî tricolorul, au fost atacaţi din toate părţile cu pietre de către femei, copii şi tineret. Fiind alertate autorităţile ungureşti superioare, venirea deputaţilor români în localitate a fost interzisă, iar pentru reprimarea acţiunii, ca şi pentru evitarea altor "surprize", a fost adus de la Turnu Roşu un escadron de husari, care a staţionat în Scorei trei săptămâni, timp în care tineri, bătrâni, femei şi copii au fost bătuţi şi schingiuiţi pentru a denunţa pe făptaşi. Pentru a scăpa de pedeapsă, dar şi pe consăteni de chinuri în continuare, trei din cei patru tineri implicaţi direct în înălţarea tricolorului au trecut Carpaţii, în România. La fel procedează şi primarul, iar notarul a fost mutat disciplinar într-o comună îndepărtată. Comunica această întâmplare profesorul Gavril Popa din Scorei la Sesiunea ştiinţifică anuală (iulie 1986) din comuna Stroeşti - Argeş, care adăuga: tânărul de atunci, Ioan Ciungu, rămas în Scorei, a trăit până în 1979; Ioan Hampu s-a reîntors în sat şi în 1986 încă trăia în Azuga; Ioan Vulcu a emigrat din România în America, iar în Scorei încă mai trăia în 1986 fiica sa, Ludovica, născută în 1901; primarul Dionisie Marcu revenise în Scorei în 1918, după destrămarea monarhiei austro-ungare.

La 7 mai 1914, printr-o ordonanţă ministerială, s-a recunoscut dreptul cetăţenilor de sub autoritatea guvernului ungar "să facă uz de acele culori care s-au format ca expresie a caracterului lor etnografic pe baza tradiţiunilor şi

datinilor lor poporale".[276]

Deşi purtarea tricolorului devenea astfel legală, ordonanţa a fost încălcată prin abuzul autorităţilor.

Acest moment a fost sesizat de marele istoric N. Iorga într-unul din articolele sale în ziarul "Neamul Românesc" din 31 august 1914: "Românii din Monarhie (monarhia austro-ungară – n.n.) au dus totdeauna dorul steagului. Căci ce e acest steag decât forma materială, care flutură în aerul liber şi îndeamnă la luptă, a tuturor avânturilor către neatârnare, către războiul neamului? (...) Acuma li s-a dat, îl au. (...) N-aud comandele străine, nu văd chipurile din faţă ale apăsătorilor, uită şi de uniforma care-i face una cu ungurii; un singur lucru văd bine deplin, în proporţii uriaşe: *steagul lor* (subl.n.) care pare că tot cerul îl acoperă. Şi un steag nu e ce credeţi d-voastră, momeală pentru Valahul care, în folosul vostru, trebuie să turbe, ci *ideal, dorinţă de neatârnat şi sete de luptă*".[277] (subl. n.)

În marile confruntări ale Războiului de reîntregire a neamului, din 1916–1919, la trecătorile Carpaţilor, pe pământul Dobrogei, la Cerna şi la Jiu, pe Neajlov şi Argeş, apoi la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz, românii au luptat sub drapelele tricolore[278] încredinţate lor de regele Ferdinand I. La 10 mai 1915, acesta a încredinţat primele drapele următoarelor corpuri: Regimentul 2 Grăniceri, 8 Călăraşi, 1 Artilerie de asediu, Divizionului de artilerie de munte, Divizionului de obuziere grele al artileriei uşoare.[279] Cu acest prilej a avut loc ceremonia ţintuirii drapelelor. "M. S. Ferdinand a bătut prima ţintă la fiecare Drapel, celelalte ţinte fiind bătute de către M.S. Regina, principele Carol, principesa Elisabeta, principele Nicolae şi alţii".[280]

Drapelul era tricolor din pânză de mătase. Benzile – cusute între ele şi dispuse vertical în următoarea ordine: albastru la hampă, galben la mijloc, roşu, fluturând la margine. Acest stindard era acelaşi pentru toate armele, variind doar

---

[276] Aurelia Bunea, *Steagul României*... p. 309.

[277] N. Iorga, *Voinţa obştii româneşti*, Bucureşti, Ed. Militară, 1983, p. 16–17.

[278] C. Berariu, *op. cit.*, p. 21; Al. Vasile, *op. cit.*, p. 28.

[279] Tiberiu Stănciulescu, *Drapelul armatei sub domnia M. S. Regelui Ferdinand*, Bucureşti, 1916, p. 21.

[280] *Ibidem*, p. 22.

în dimensiuni.[281]

Toate inscripţiile şi ornamentele au fost pictate pe ambele feţe în acelaşi fel.

În centrul drapelului, pe banda galbenă, se aflau pictate armele ţării, aşezate pe un scut roman, susţinut de doi lei, sub pavilion, încoronat cu Coroana Regală. În partea inferioară, pavilionul era decorat cu Steaua României de război. Totul este înconjurat cu o ghirlandă pictată din frunze de stejar (argint) şi lauri (verde), ramurile fiind prinse jos cu o fundă albastră.

În cele patru colţuri se aflau câte doi F de aur, aşezaţi spate în spate şi înconjuraţi cu câte o ghirlandă de foi de laur şi de stejar, totul coronat cu Coroana regală de aur. Hampa era confecţionată din lemn de mesteacăn sau de frasin.

În vederea înfăptuirii Marii Uniri, la 20 august 1914 s-a constituit de către un grup de transilvăneni din România asociaţia "Legiunea ardeleană". Steagul acesteia era tricolor, din trei fâşii egale şi orizontale: albastru sus, galben la mijloc şi roşu jos (0,80 m x 1,30 m). În colţul liber de sus are un ciucure de fir.

Pe fâşia galbenă, în lungul ei, sunt aşezate trei medalioane având capetele îndreptate spre lance; medalioanele îi reprezintă pe Horia, Mihai Viteazul şi Avram Iancu. Pe fâşia albastră se află portretele lui Crişan şi Cloşca.

Deasupra celor cinci medalioane, este brodată cu fir de aur, peste toate cele trei fâşii, inscripţia: LEGIUNEA ARDELEANĂ FONDATĂ LA 20 AUGUST 1914.

Lancea de lemn are în vârful ei un vultur de bronz. De lance este legată o panglică de mătase tricoloră. Steagul se află la Muzeul Militar Naţional.[282]

De asemenea, mai menţionăm tricolorul Legiunii române din Siberia. Este alcătuit din trei fâşii verticale: albastră, galbenă, roşie, de formă pătrată (0,90cm). De jur împrejur are cusut un galon de fir şi ciucuri de fir la fiecare colţ liber. În câmpul pânzei, peste cele trei culori, are pictată stema României. Pe celelalte feţe ale steagului se află inscripţia cu litere de culoare albă: PENTRU ROMÂNIA MARE 1918 - 1920. VOLUNTARII ROMÂNI DIN SIBERIA. La cele patru colţuri se află pictată din nou stema României. De lance

---

[281] *Ibidem*, p. 24. Drapelul artileriei: 0,60 x 0,65; drapelul infanteriei: 1,10 x 0,80; drapelul Marinei de Război: 1,50 x 0,80.

[282] *Catalogul colecţiilor*, p. 387–389.

este legată o panglică tricoloră, pe care se află brodată cu fir galben inscripţia: BUCOVINA, TRANSILVANIA, BANAT.

Deviza lansată de generalul Eremia Grigorescu, în toamna anului 1916: "Pe aici nu se trece" a devenit în anul următor deviză naţională arborată chiar pe unele drapele militare. Pe steagul Regimentului 38 infanterie, care are în centru stema României şi în cele patru colţuri monograma regelui Ferdinand înconjurată de o ghirlandă de frunze de stejar şi încoronată, în partea inferioară, se află inscripţia: PE AICI NU SE TRECE.

Aceleaşi dorinţe de unitate şi independenţă se află imprimate prin simboluri şi pe steagul Asociaţiei Foştilor Voluntari Români, creată în anul 1924. Acest steag are brodate pe el inscripţiile: MURIM MAI BINE-N LUPTA CU GLORIE DEPLINĂ / DECÂT SĂ FIM SCLAVI IARĂŞI ÎN VECHIUL NOST PĂMÂNT. În cele patru colţuri ale flamurii tricolore sunt scrise cuvintele: TISA/CARPAŢI/SIBERIA/ASIAGO".

Drapelul tricolor a simbolizat întotdeauna idealul de unitate naţională. El a fluturat biruitor la 27 martie / 9 aprilie, 14 / 28 noiembrie şi la 18 noiembrie / 1 decembrie 1918, la toate aceste Adunări Naţionale unde s-a reconstituit piesă cu piesă România Mare. De la 1 decembrie 1918, tricolorul a devenit, în sfârşit, şi simbolul unităţii şi independenţei tuturor românilor.[283]

Aceste drapele, "pentru vitejia şi avântul extraordinar cu care au luptat ofiţerii, subofiţerii şi soldaţii" sub flamurile lor, au fost decorate cu ordine şi medalii.

Pentru bravură şi devotamentul remarcabil cu care au luptat ofiţerii şi subofiţerii şi soldaţii "diferitelor regimente în cursul primului război mondial la Mărăşeşti, Mărăşti, Caşin, Muncelul, Nămoloasa etc., numeroase drapele au fost decorate cu Ordinul "Steaua României", cu spada în grad de cavaler şi panglică de "Virtutea Militară".[284]

Spre exemplu, drapelul Regimentului 17 obuziere a fost decorat prin Înaltul Decret nr. 5218 din 13 XII 1919: "Pentru bravura şi îndârjirea cu care au luptat ofiţerii, subofiţerii şi soldaţii regimentului în toate luptele ofensive şi retrageri din Transilvania, precum şi în acelea de pe Văile Slănicului, Leşnuţului şi Caşin, în 1916. Bateriile regimentului au dat un preţios concurs infanteriei în ofensiva

---

[283] C. Berariu, *op. cit.*, p. 22.

[284] Arhiva Marelui Stat Major, Min. de Război, Serviciul Istoric, dosar 250/1928, f. 68-72.

de la Mărăşeşti şi Ireşti. Prin tirul precis şi eficace, sfărâmând avânturile de asalt, a silit pe inamic să renunţe la orice fel de atac şi de a mai rezista pe poziţiuni bine întărite. De asemenea, a pregătit în perfecte condiţiuni ocuparea Plaiului Măgurei, în 1917".

În ziua de 13 ianuarie 1918, Divizia a 11-a română, sub comanda generalului Broşteanu, a intrat în Chişinău şi a fost primită de populaţie cu un entuziasm de nedescris. Istoricul Ion Nistor în lucrarea sa *Istoria Bucovinei* ne relatează că: "Plângea lumea de bucurie la privirea ostaşului român care sub steagurile biruitoare de la Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti îşi făcea intrarea triumfală în capitala Basarabiei care nu mai văzuse fâlfâind steagurile româneşti din zilele lui Vasile Vodă Lupu şi Istratie Dabija, întemeietorul oraşului Chişinău".[285]

Un moment deosebit l-a constituit Adunarea de la 1 Decembrie 1918.

Alba Iulia era într-o atmosferă de sărbătoare. Martorii oculari pomenesc de nenumăratele drapele tricolore care erau arborate la ferestre, oraşul devenise o mare de steaguri. Fiecare comună a venit cu steagul tricolor, iar oamenii erau îmbrăcaţi în haine de sărbătoare şi împodobiţi cu cocarde tricolore.[286]

Deasupra porţii de intrare în cetate, acolo pe unde intrase triumfal Mihai Viteazul şi unde fusese întemniţat Horea, flutura un drapel imens. Aşa cum remarca ziarul parizian "Le Matin" "steagul românesc flutura pe toate clădirile publice".

Lucrările Marii Adunări Naţionale s-au deschis la ora 10. Fundalul sălii era decorat cu "un falnic drapel naţional" şi cu cetină de brad.

"Adunarea Naţională de la Alba Iulia şi-a avut martirii ei." Spicuim din relatările lui Vasile Goldiş despre acest tragic eveniment. "În preziua învierii naţionale, din toate părţile Ardealului grăbeau trenurile tixite de români spre Alba Iulia. Sosise un tren lung dinspre Cluj la Teiuş. În uşa unui vagon, flăcăul Ioan Arion, înalt, voinic, ca Făt-Frumos din poveşti, fâlfâia cu mândrie tricolorul românesc. Trenul se opri. În acel moment ploaie de gloanţe izbi în vagoane. O ceată de bandiţi înarmaţi se furişase pe acoperişul şi în podul clădirilor din staţiune. Ioan Arion fu lovit drept în inimă. Căzu mort în braţele camarazilor. Trupul lui neînsufleţit a fost adus la Alba Iulia şi aşezat în biserica

---

[285] Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1991, p. 284.

[286] Ioan Scurtu, *Alba Iulia, 1 Decembrie 1918*, Bucureşti, Ed. Sport Turism, 1988, p.83–85.

ortodoxă de unde i s-a făcut înmormântarea în ziua de 2 decembrie"[287].

Cu toate acestea, patimile românilor datorate iubirii de tricolor nu se sfârşiseră. În ziua de 14 februarie 1919, părintele Mihai Dănilă din judeţul Bihor a fost întors din drum de o patru'ă de cinci soldaţi şi un ofiţer. Dus la primărie, a fost învinuit că a făcut rugăciuni pentru România Mare şi că a sfinţit tricolorul românesc în prima duminică după 1 Decembrie, că a deşteptat sentimentul naţional în sufletul păstoriţilor. Noaptea târziu a fost împuşcat şi aruncat într-un şanţ.[288]

În aceeaşi zi, alt preot, Isidor Silaghi din Bicău (jud. Satu Mare), a fost ucis noaptea, după ce a fost bătut şi batjocorit "pentru că a colectat bani pentru un steag românesc"[289].

În perioada ce a urmat primului război mondial şi după recunoaşterea Marii Uniri, înfăptuită în anul 1918, de către Conferinţa de pace de la Paris, a fost elaborată noua stemă a României, prin Legea din 1921. Totodată, s-a pus şi problema înzestrării unităţilor militare cu drapele noi.[290]

Prin Înaltul Decret (nr. 845) din 24 aprilie / 5 mai 1922[291], regele Ferdinand a stabilit că stindardul regal "este format din un pavilion pătrat de culoare vişinie a panglicii Crucea Mihai Viteazul, înconjurat de un chenar compus din triunghiuri albastre şi galbene. În mijlocul pavilionului, pe toată întinderea lui, se găseşte aşezată Crucea Ordinului Mihai Viteazul, având deasupra ei stema regatului României fără scutul mare. Stindardul M. S. Regina este format dintr-un pavilion pătrat la fel cu cel al stindardului regal, dar fără Crucea Ordinului Mihai Viteazul".

Stindardul A.S.R. Principele moştenitor este format dintr-un pavilion pătrat de culoarea albastrului pavilionului naţional, având, de jur împrejur, un chenar format din triunghiuri roşii şi galbene, iar în mijloc stema Regatului României, fără scutul mare. (...) Stindardele regale şi princiare se arborează pe vasele de

---

[287] *Ibidem*, p. 132–133.

[288] Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar faţă de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1818)*, Sibiu, 1986, p. 206.

[289] *Ibidem*, p. 207.

[290] Arhiva Ministerului de Război, fondul Marelui Stat Major, Direcţia 7 Intendenţă, Secţia III, dosar 1/B/1923, f. 56-57.

[291] "Monitorul Oficial", nr. 24 din 5 mai 1922, p. 1041–1042.

1923

război la reşedinţele regale şi princiare, precum şi la edificiile publice în care s-ar găsi Majestăţile lor sau membrii Familiei Regale.

Pavilionul bastimentelor de război este format dintr-un pavilion dreptunghiular în culorile naţionale având pe galben stema Regatului României.

Constituţia din 1923 stabiliea la art. 124: "Culorile drapelului României sunt: albastru, galben şi roşu aşezate pe vertical".[292]

În iunie 1923 Ministerul Apărării Naţionale a hotărât ca "Stema să fie ţesută nu pictată şi nici brodată pe drapel". În consecinţă, urma ca ministerul să se adreseze atât industriei naţionale de ţesături precum şi unor fabrici din Franţa de la Lyon.

Cu toate demersurile făcute de către Ministerul Apărării Naţionale, acţiunea de confecţionare a steagurilor mergea greu cu toate că de această chestiune se interesa chiar regele Ferdinand.[293]

Tot în acel an s-au stabilit şi sumele de la bugetul de stat pe anul 1924, precum şi numărul drapelelor.[294]

S-a instituit şi o Comisie de către Marele Stat Major al Armatei care să fixeze modelele şi toate celelalte aspecte tehnice.

Foarte mult s-a întârziat şi cu realizarea desenelor pentru modele, operaţie care a intrat în sarcina pictorului Costin Petrescu (membru al comisiei numită de Marele Stat Major al Armatei) în perioada 1924-1925.[295]

În anul 1924 s-au comandat Casei Tassinary et Chatel din Lyon, 110 drapele de infanterie şi 61 de drapele de artilerie.[296] S-au confectionat 33 de stindarde de cavalerie la azilul "Elena Doamna" din Bucureşti, la atelierele Ligii Culturale din Bucureşti şi din ţară şi la atelierul "Regina Maria".[297]

În ianuarie 1926 s-au expediat în Franţa toate modelele şi au fost înmânate armatei la serbările din mai 1926.

---

[292] *Constituţia din 1923 în dezbaterea contemporanilor*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1990, p.633.

[293] Arhiva Ministerului Apărării Naţionale, fondul Marelui Stat Major, Direcţia 7 Intendenţă, secţia III, dosar 1/B/1923, f. 68.

[294] *Ibidem*, f. 74.

[295] *Ibidem*, secţia echipament, dosar 1B/1926, f. 106-110; 120-121.

[296] *Ibidem*, secţia II, dosar 1B/1928, f. 48-49; 78, 89.

[297] *Ibidem*, dosar 1B/1926, f. 49.

La moartea regelui Ferdinand I s-au schimbat numai cifrele sale regale şi s-au pus cele ale regelui Mihai.[298]

În august 1936, regele Carol al II-lea a dat Înaltul Decret privitor la aprobarea înscrierii pe drapele a localităţilor. Serviciul Istoric al Ministerului Apărării Naţionale a fost însărcinat cu studierea problemei.[299]

În ianuarie 1937, Serviciul Istoric a propus adaptarea sistemului cravatelor de cordoane ale diferitelor ordine, modelele urmând să se discute ulterior.

În 1938, la 16 iunie, s-au încheiat lucrările comisiei ordonată de Ministerul Apărării Naţionale şi prezidată de generalul A. Costandache, pentru a stabili un model de drapele pentru armata română.

S-au hotărât următoarele: "Culorile în drapel să fie ţesute iar nu cusute între ele; (...) să aibă forma pătrată cu dimensiunile: 1,100 m x 1,100 m. (...) să fie alcătuit din două foi (pânze) lipite, cu ornamentele stema şi cifra regală ţesute, nicidecum brodată. Stema Ţării, stabilită prin Legea din 29 iulie 1921, să fie aşezată în centrul drapelului, broşând atât pe roşu cât şi pe albastru. Stema să fie simplă, fără ghirlandă; cifrele regale urmează să fie aşezate conform tradiţiei, adică cu coroana regală înspre stema ţării.

Cravata drapelului urma să fie confecţionată dintr-un galon de fir galben cu câte o dungă albastră şi roşie de mătase (lăţimea 5 cm, lungimea să fie de două ori înălţimea pânzei drapelului, rând cu ciucure de fiecare capăt).

Drapelul urma să aibă panglici comemorative din războiul de la 1877-1878 şi 1916-1918. Panglica comemorativă pentru aceste două războaie urma să fie făcută din mătase naturală în culorile panglicii "Crucea Trecerea Dunării de la 1877-1878" şi a "Crucii Comemorative a Războiului 1916-1919" (lăţimea 10 cm şi lungimea 1,1 m).

În partea superioară a panglicii se va broda cifra regelui Carol al II-lea.

Pe panglică se vor broda cu litere de aur localităţile în care au luptat regimentele respective.

Hampa era de 2,5 m fără ornamente, fără acvilă, iar în partea superioară urma să aibă un cartel şi o acvilă.

---

[298] *Ibidem*, dosar 1B/1929, f. 53.

[299] Arhiva Ministerului Apărării Naţionale, fondul Marelui Stat Major, *Chestiunea referitoare la confecţionarea drapelelor şi literelor ce se aplică pe modele şi drapele 1937-1940*, dosar 320/1937, f. 1-2, 5-6, 19-20, 22.

Cartelul, de dimensiunile unei prisme paralelipipedice, avea pe avers gravat cu litere roşii inscripţia "Onoare şi Patrie" iar pe revers, cu litere albastre, denumirea regimentului. Acvila era încoronată şi avea aripile deschise.

În anul următor, 1939, s-a alcătuit un Proiect de Lege[300] relativ la Arborarea Steagului Naţional ce a fost sancţionat în acelaşi an. Conform acestui Proiect de Lege "Steagul Naţional reprezenta simbolul ţării şi al suveranităţii. (...) Culorile simbolice ale Regatului României şi ale steagului naţional sunt: albastru, galben şi roşu. Steagul se compune din trei fâşii egale: albastru (la hampă), galben la mijloc şi roşu fîlfâind liber în aer".

Steagurile Naţionale, cele ale Rezidenţiilor Regale şi ale prefecturilor de judeţe aveau pictate sau aplicate stema ţării, a regiunilor sau a judeţelor.

Dimensiunea steagului era de 1,50 m x 1,00 m, dar varia în funcţie de locul unde era arborat şi de etajul clădirii.

Un capitol separat era consacrat "modului de păstrare": "Steagurile naţionale se păstrează în perfecte condiţiuni. Este interzis a se arbora steaguri cu pânza mototolită (necălcată) sau cu culori alterate, pătate, decolorate sau alte nuanţe decât cele descrise la art. 2."

La 23 August 1939, în urma tratativelor sovieto-germane de la Moscova a fost semnat "Tratatul de neagresiune dintre U.R.S.S. şi Germania", cunoscut şi sub numele de pactul Molotov-Ribbentrop. Acest pact care a decis împărţirea zonelor de influenţă în centrul şi estul Europei a avut repercusiuni negative asupra unităţii naţional-statale a României.

Prin notele ultimative din 26 şi 27 iunie 1940, guvernul sovietic a cerut guvernului român să cedeze imediat Basarabia (teritoriul Moldovei dintre Prut şi Nistru) şi nordul Bucovinei.

România nu a avut alternativă la agresiunea Moscovei. În dimineaţa zilei de 28 iunie 1940, prin noul ministru de externe al României, Argetoianu, s-a transmis Moscovei răspunsul de acceptare a "condiţiilor de evacuare" a teritoriilor Basarabiei şi nordului Bucovinei.

Evacuarea armatei şi administraţiei româneşti s-a făcut în condiţii

---

[300] Arhiva Muzeului Militar Naţional, fond Pers. Servic. Contabilitate cu Materiale, dosar 2/1939, f. 89–94.

dramatice,[301] soldate cu incidente sângeroase.

În acest context desigur că a fost atacat tricolorul românesc. În Chişinău, Bălţi, Ismail, Soroca tricolorul a fost lăsat jos de pe clădirile instituţiilor de stat şi arborat steagul roşu.[302] La Cernăuţi, comuniştii "s-au dedat la manifestaţiuni antiromâneşti, rupând şi scuipând tricolorul şi suindu-se pe monumentul Unirii au arborat steagul roşu".[303]

Astfel de acţiuni s-au petrecut aproape în toate localităţile din Basarabia şi nordul Bucovinei, deoarece Moscova a avut grijă să infiltreze din timp agenţi comunişti şi provocatori, iar armata, jandarmii şi poliţia română nu au intervenit deoarece respectau ordinul de a nu se lăsa provocate.

România a suferit al doilea rapt teritorial în urma dictatului de la Viena, de la 30 august 1940, când a fost rupt din trupul României un teritoriu de 43492km^2 cu o populaţie de 2667000 locuitori din care 50,2 % erau români, 37,1% erau maghiari, 2,7% germani, 3,7% evrei ş.a.

La teritoriul încorporat Ungariei se aflau oraşele Satu-Mare, Baia-Mare, Oradea, Cluj, Târgu-Mureş. Sentinţa pronunţată la Viena de miniştrii de externe ai Germaniei şi Italiei a reprezentat o gravă violare a dreptului imprescriptibil şi inalienabil al poporului român la unitatea sa naţională.

În noaptea premergătoare dictatului, 29 spre 30 august 1940, Consiliul de Coroană convocat de regele Carol al II-lea a dezbătut cererea ultimativă de la Viena. Votul acestuia a fost motivat de faptul că a fost nevoit "să aleagă între salvarea fiinţei politice a statului nostru şi posibilitatea dispariţiei lui".[304]

Din 30 august 1940, a început pentru populaţia românească din acele teritorii "calvarul Golgotei", concretizat în exterminarea şi eliminarea populaţiei româneşti de aici prin orice mijloace. În acele zile dureroase, etnia, limba română, credinţa străbună şi tricolorul erau delicte capitale.

În numărul 39 din 22 septembrie 1940, ziarul "Telegraful român" relata " La

---

[301] Pentru aceste probleme a se consulta lucrarea d-lor Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut şi Nistru*, Bucureşti, Ed. Acad., Înalte Studii Militare, 1992.

[302] *Ibidem*, p. 56.

[303] *Ibidem*.

[304] *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României, septembrie 1940 - octombrie 1944*, Bucureşti. 1985, p. 16–17.

Cluj, bandiţii, perchiziţionând pe un funcţionar român şi găsindu-i cocarda tricoloră românească, l-au spintecat cu cuţitele... Unui ţăran român din Beiuş, jud. Bihor, la care s-a găsit un drapel românesc, i s-au bătut cuie în corp.[305] I-au bătut drapelul în spate cu cuie, omorându-l."

În seara de 11 septembrie, trupele de ocupaţie horthiste au intrat în satul Cojocna (18 km de Cluj), iar doi ofiţeri şi 20-30 soldaţi au terorizat şi maltratat populaţia. Aici "ei au rupt steagurile româneşti de la şcoli şi le-au călcat în picioare".[306]

Tot aici au distrus drapelul românesc de pe frontispiciul episcopiei din Sighet.[307]

În comuna Mesteacăn, jud. Cluj, în 1942, jandarmii horthişti au intrat în casa sătencei Sano Anica, au percheziţionat totul şi au găsit "într-o ladă patru bucăţi de panglici tricolore" pe care le descususe de pe costumul naţional al fetei. Au legat-o, au bătut-o, "i-au pus banii şi panglicile în mână şi au purtat-o de-a lungul satului, forţând-o să strige: "cine are bani româneşti sau panglici româneşti, va păţi la fel ca mine".[308]

"În satul Chiuzăplac, un ţăran a fost obligat să înghită drapelul tricolor tăiat în fâşii".[309]

Rapturile teritoriale impuse statului român au agravat criza regimului politic al regelui Carol al II-lea. Regele a fost nevoit să treacă cea mai mare parte a prerogativelor regale în mâinile generalului Ion Antonescu, numindu-l, la 5 septembrie, preşedinte al Consiliului de Miniştri cu "depline puteri pentru conducerea statului român", iar a doua zi a semnat actul de abdicare în favoarea fiului său Mihai şi a părăsit ţara.

La 22 iunie 1941, generalul Antonescu, alăturându-se puterilor Axei, începe războiul împotriva U.R.S.S. pentru readucerea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord la patria mamă.

Drapelul militar suferă mici modificări, în sensul că cifra regelui Carol

---

[305] "Telegraful român", nr. 39/22 IX, 1940, p. 2.

[306] *Teroarea horthysto-fascistă*, p. 72.

[307] *Ibidem*, p. 79.

[308] *Ibidem*, p. 91–92.

[309] *Ibidem*, p. 93.

al II-lea este schimbată cu cea a regelui Mihai I.

La 7 noiembrie 1941 a fost instituit stindardul Ordinului militar "Mihai Viteazul" ce urma să se acorde, odată cu însemnele Ordinului, diviziilor şi brigăzilor mixte citate de trei ori prin ordin de zi pe armată pentru fapte de arme excepţionale săvârşite pe câmpul de luptă. Stindardul simboliza faptele glorioase de arme realizate de ofiţerii, subofiţerii şi soldaţii din unităţile în subordine ale marilor unităţi sus amintite.

Stindardul ordinului avea forma şi dimensiunile stindardului de cavalerie.

Pânza stindardului, de culoarea panglicii Ordinului, era încadrată de o bandă de fir de aur, lată de 3 cm şi cu o terminaţie de franjuri de culoarea pânzei. La mijloc se afla brodată crucea ordinului în diametru de 16 cm, în culoarea albastră heraldică, purtând pe una din feţe, în centru, cifra regelui Ferdinand I, având deasupra coroana regală, iar pe braţul coborâtor al crucii, între ramurile orizontale ale treflei, anul "1916". Pe cealaltă faţă, în centru, cifra suveranului care a conferit ordinul, având deasupra coroana regală, iar pe braţul coborâtor al crucii, între ramurile orizontale ale treflei, anul în care s-au petrecut evenimentele care au determinat conferirea stindardului. În colţuri, stindardul avea laolaltă cifra regală înconjurată de câte o coroană de frunze de laur. Hampa stindardului avea lungimea obişnuită a lemnului (hampei) stindardului de cavalerie, având în vârf o pajură, sub care se afla un dreptunghi pe care era scris, pe o parte denumirea unităţii, iar pe cealaltă parte "Onoare şi Patrie". Sub dreptunghi era fixată o brăţară de argint, pe care se afla gravat numele localităţii unde au avut loc luptele pentru care s-a conferit înalta distincţie.

Stindardul era purtat de o gardă de onoare la toate solemnităţile la care participa marea unitate decorată.

La 23 august 1944, România s-a alăturat coaliţiei Naţiunilor Unite şi armata română a început operaţiunile militare pentru eliberarea nord-vestului Transilvaniei; după eliberarea acesteia, trupele române au continuat lupta pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei pentru înfrângerea definitivă a Germaniei.

În aceste bătălii, drapelele de luptă ale unităţilor şi marilor unităţi ale armatei române au însoţit trupele noastre atât pe teritoriul românesc, cât şi în afara lui la Debreţin, Budapesta, Banska-Bystrica, Munţii Tatra-Javorina, la Hohenruppersdorf, Zisterdorf (în apropierea Vienei).

La 30 decembrie 1947, a fost instaurată Republica Populară Română. România a fost abandonată, cu bună ştiinţă, de către democraţiile occidentale, Uniunii Sovietice.

Influenţa sovietică avea să se facă simţită şi în heraldica tradiţională românească.

A fost creată o stemă naţională cu totul nouă, de sorginte comunistă, iar acvilele drapelelor au fost înlocuite, conform modelului sovietic, cu ogive.

Prin articolul 99 din Constituţia R.P.R., promulgată în 1948, se preciza aspectul stemei ţării[310]: munţi împăduriţi, deasupra cărora se ridică soarele; la mijloc se află o sondă, iar în jur o coroană de spice de grâu.

Constituţia din 1952[311] a adus un element nou, steaua în cinci colţuri plasată în partea de sus a stemei.

Prin Constituţia din 1965 statul a fost proclamat Republică Socialistă.[312]

Noua titulatură: "Republica Socialistă România" a fost scrisă pe eşarfa tricoloră a stemei. Stema aceasta a fost imprimată pe steagul ţării, compus din cele trei culori, cu albastru la hampă, şi gravată pe sigiliu.

Prin Decretul nr. 972 din 1968 s-au stabilit însemnele Republicii Socialiste România.[313] Capitolul IV se referă la Drapelul Republicii Socialiste România. Conform art. 10, "Drapelul Republicii Socialiste România are culorile roşu, galben şi albastru, aşezate vertical cu albastru lângă lance. În mijloc este aşezată stema Republicii Socialiste România". Alte articole precizează arborarea acestuia. "În mod permanent: pe edificiile unde îşi au sediul Marea Adunare Naţională, Consiliul de Stat şi Consiliul de Miniştri; pe edificiile punctelor de control pentru trecerea frontierei de stat şi pe edificiile posturilor de vamă de frontieră; ca pavilion – la pupa – indicând naţionalitatea navelor, pe navele şi ambarcaţiunile comerciale care au naţionalitatea Republicii Socialiste România, conform dispoziţiilor legale în vigoare; pe aeronavele aviaţiei civile ale Republicii Socialiste România; pe navele militare, în afară de pavilioanele speciale militare. (...) În mod temporar: pe edificiile unde au loc şedinţele Marii

---

[310] *Constituţia R.P.R.*, 1948, cap. VIII, art. 992.

[311] *Constituţia R.P.R.*, 1952, cap. IX, art. 1023.

[312] *Constituţia R.S.R.*, 1965, cap. VIII, art. 1104.

[313] " Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România ", nr. 141 din 5 XI, 1968, p. 1273–1274.

Adunări Naţionale, atunci când acestea se desfăşoară în afara sediului Marii Adunări Naţionale; pe edificiile unde îşi au sediile organele centrale şi locale ale administraţiei de stat, instituţiile, întreprinderile şi organizaţiile economice de stat, cooperatiste şi celelalte organizaţii obşteşti, cu prilejul sărbătorilor de 1 Mai, 23 August, 30 Decembrie; la catargul din prova al navelor comerciale maritime şi fluviale, precum şi pe alte mijloace de transport pe care se află, în calitate de persoane oficiale, preşedintele Consiliului de Miniştri, Preşedintele Marii Adunări Naţionale sau alte persoane care reprezintă aceste organe; pe stadioane, hipodromuri şi alte baze sportive cu ocazia desfăşurării campionatelor naţionale şi a competiţiilor sportive cu caracter internaţional; la aeroporturi, gări, porturi şi pe străzi, cu ocazia vizitelor întreprinse în Republica Socialistă România de şefi de state şi guverne, precum şi de alte personalităţi oficiale, în condiţiuni de reciprocitate, cu aprobarea Consiliului de Miniştri.

Drapelul Republicii Socialiste România se va putea arbora pe edificiile misiunilor diplomatice şi oficiilor consulare ale Republicii Socialiste România din străinătate şi la reşedinţa şefilor de misiuni diplomatice şi oficii consulare, iar pe mijloacele de transport ale acestora, sub formă de fanion, potrivit normelor stabilite de Ministerul Afacerilor Externe în conformitate cu uzanţele diplomatice internaţionale, legile şi uzanţele ţărilor de reşedinţă. În caz de deces al unor persoane oficiale se va arbora în bernă, la jumătatea lancei. Se arborează în bernă pe edificiul Consiliului de Stat în caz de deces al unui şef de stat cu care Republica Socialistâ România are relaţii diplomatice. (...) Se înfăşoară în drapel sicriul cu corpul neînsufleţit al persoanelor pentru care se organizează funeralii naţionale. În acest caz, culoarea albastră a drapelului va fi aşezată spre capul corpului neînsufleţit, în aşa fel încât stema Republicii Socialiste România de pe drapel să apară la mijlocul şi deasupra sicriului. (...) Drapelul Republicii Socialiste România va ocupa întotdeauna locul de onoare, având precădere asupra celorlalte drapele de stat, în cazul în care pe teritoriul Republicii Socialiste România se arborează o dată cu drapelul Republicii Socialiste România şi unul sau mai multe drapele de stat străine.

Când drapelul Republicii Socialiste România se arborează alături de un singur drapel de stat străin, drapelul R.S.R. va fi aşezat în stânga, iar drapelul de stat străin în dreapta, privind drapelul din faţă".

La elaborarea şi adaptarea drapelului de stat al R.A.S.S. Moldoveneşti în

Rep. Moldova

1924, 1938 şi al R.S.S. Moldoveneşti în 1941, 1952 nu s-a avut în vedere tradiţia istorică. Problemele politice au constituit singurul criteriu care a stat la baza realizării drapelului care în final a fost străin de spiritul naţional.

Revenirea la cromatica naţională a steagului, roşu, galben şi albastru, precum şi la stema şi imnul care să aibă în vedere tradiţia istorică a Moldovei a constituit un imperativ al renaşterii Republicii Moldova. În acest sens, Constituţia din 2-9 iulie 1994, la articolul 12 menţionează:

"Simbolica statului:

1) Republica Moldova are drapel, stemă şi imn.

2) Drapelul de stat al Republicii Moldova este tricolor; culorile sunt dispuse vertical în ordinea următoare, începând de la lance: albastru, galben, roşu.

În centru, pe fâşia de culoare galbenă este imprimată Stema de Stat a Republicii Moldova.

3) Stema de Stat a Republicii Moldova reprezintă un scut tăiat pe orizontală având în partea centrală cromatică roşie, în cea inferioară – albastră, încărcat cu capul de bour având între coarne o stea cu opt raze. Capul de bour este flancat în dreapta de o roză cu cinci petale iar în stânga o semilună conturată. Toate elementele reprezentate în scut sunt de aur (galbene). Scutul este plasat pe pieptul unei acvile naturale purtând în cioc o cruce de aur (acvila cruciată) şi ţinând în gheara dreaptă o ramură verde de măslin iar în cea stângă un sceptru de aur".

Conform aceleiaşi Constituţii, "Drapelul de Stat al Republicii Moldova - tricolorul – reprezintă o pânză dreptunghiulară formată din trei fâşii de dimensiuni egale, dispuse vertical în următoarea succesiune de la hampă: albastru (azuriu), galben, roşu. În centru, pe fâşia de culoare galbenă este imprimată Stema de Stat a Republicii Moldova. Proporţia dintre lungimea stemei şi lăţimea drapelului este de 1:5 iar proporţia dintre lăţimea şi lungimea drapelului este de 1:2".

În evenimentele din decembrie 1989 de pe drapel a fost scoasă stema de stat a Republicii Socialiste România, fiind socotită, pe bună dreptate, o creaţie a regimului comunist. Steagul a fost arborat, multă vreme cu un loc gol în centru.

Constituţia României[314] din noiembrie 1991 precizează la art. 12: "simboluri naţionale: 1. Drapelul României este tricolor; culorile sunt aşezate vertical, în ordinea următoare începând de la lance: albastru, galben, roşu".

În prezent drapelul naţional nu are încă stema de Stat aplicată pe suprafaţa lui.

Ultima reglementare privind arborarea drapelului ţării o constituie Legea nr. 75/1994[315]. Potrivit acesteia, "Drapelul României are formă dreptunghiulară. Lăţimea drapelului este egală cu 2/3 din lungimea acestuia iar dimensiunile fâşiilor culorilor sunt egale". El se arborează în mod permanent pe: "edificiile şi sediile autorităţilor şi instituţiilor publice, la sediul partidelor politice, al sindicatelor, al instituţiilor de învăţământ şi cultură, la punctele pentru trecerea frontierei precum şi la aeroporturile cu trafic internaţional, ca pavilion pentru navele de orice fel şi alte ambarcaţiuni ce navighează sub pavilion românesc".

Drapelul României se arborează temporar "cu prilejul Zilei Naţionale a României şi al altor sărbători naţionale, în locurile publice stabilite de autorităţile locale, cu ocazia festivităţilor şi ceremoniilor oficiale cu caracter local, naţional şi internaţional în locurile unde acestea se desfăşoară, cu prilejul vizitelor oficiale întreprinse în România de şefi de stat şi de guvern, precum şi de înalte personalităţi politice reprezentând principalele organisme internaţionale interguvernamentale, la aeroporturi, gări, porturi şi pe diferite trasee,în cadrul ceremoniilor militare, conform regulamentelor militare, cu ocazia desfăşurării competiţiilor sportive, în timpul campaniilor electorale, la sediul birourilor, comisiilor electorale şi al secţiilor de votare".

Conform aceleiaşi legi art.5 prevede că "Drapelul României se arborează la sediul misiunilor diplomatice şi oficiilor consulare ale statului român din străinătate, precum şi la reşedinţa şefilor misiunilor diplomatice şi oficiilor consulare, potrivit uzanţelor de protocol". Sub formă de fanion se arborează "pe mijloacele de transport ale şefilor de misiuni diplomatice şi oficii consulare

---

[314] "Monitorul Oficial", nr. 230 din 21 XI, 1991; *Constituţia României*, Bucureşti, 1992, p. 5.

[315] "Monitorul Oficial", nr. 237 din 26 august 1994, Lege privind arborarea drapelului României, intonarea imnului naţional şi folosirea sigiliilor cu stema României către autorităţile şi instituţiile publice.

române, în deplasările oficiale ale acestora".

În zilele de doliu naţional stabilite de Guvern, Drapelul României se arborează în bernă.

Un articol separat (art.7) este acordat drapelelor altor state care "se pot arbora pe teritoriul României numai împreună cu drapelul naţional şi numai cu prilejul vizitelor cu caracter oficial de stat, al unor festivităţi şi reuniuni internaţionale, pe clădiri oficiale şi în locuri publice stabilite, cu respectarea prevederilor prezentei legi. Arborarea drapelului României la manifestările care se desfăşoară sub egida organizaţiilor internaţionale se face potrivit reglementărilor şi uzanţelor internaţionale. În locurile în care se arborează drapelul României poate fi arborat şi drapelul Consiliului Europei".

În situaţia în care, o dată cu drapelul României se arborează şi unul sau mai multe drapele de stat străine, drapelul României se arborează astfel: când drapelul României se arborează alături de un singur drapel de stat străin, drapelul României se va aşeza în stânga, privind drapelele din faţă; când drapelul României se arborează alături de mai multe drapele de stat străine şi numărul drapelelor este impar, drapelul României se va aşeza la mijloc. Dacă numărul drapelelor este par, drapelul României va fi aşezat în stânga drapelului împreună cu care ocupă centrul, privind drapelele din faţă.

Toate drapelele de stat care se arborează vor avea dimensiuni egale şi vor fi amplasate la acelaşi nivel". Conform dispoziţiilor finale din Legea 75/1994 "cetăţenii sunt datori să manifeste respect faţă de drapelul şi imnul naţional al României şi să nu comită nici un act prin care s-ar aduce ofensă acestora. La ceremoniile de arborare a drapelului precum şi la intonarea imnului naţional, cu prilejul solemnităţilor, asistenţa va sta în picioare, bărbaţii se vor descoperi, iar militarii de toate gradele vor da onorul conform regulamentelor militare". În acest sens, art. 236 din Codul Penal prevede o pedeapsă cu închisoarea de la 6 luni la 3 ani pentru orice manifestare de dispreţ faţă de însemnele de stat ale României (drapel, imn, sigiliu, stemă).

A arbora un drapel străin fără o aprobare prealabilă şi conform legii, fără a o face împreună cu drapelul României şi numai cu anumite ocazii prevăzute de lege, constituie conform art. 30 din Constituţia ţării o încălcare a legii.

*

* *

Atribut şi simbol al patriei, drapelul tricolor a fost onorat permanent, în el fiecare generaţie identificându-şi trecutul, prezentul şi viitorul neamului. Este acel simbol care le-a dat românilor tăria florii de piatră, tăria de a fi ei înşişi şi înţelepciunea de a nu se teme de ploi şi furtuni ci de a căuta mereu să meargă înainte în întâmpinarea vremurilor bune.

Tricolorul românesc – roşu, galben şi albastru – se constituie astfel într-un arc peste timp, într-un curcubeu al unităţii şi sufletului românesc.

Drapelul a fost, este şi nu va înceta să fie simbolul românismului şi al României Mari. El reprezintă Unitatea, Independenţa şi Tăria românilor alături de istoria, limba şi credinţa lor. Pentru toate acestea tricolorului trebuie să i se acorde onorul permanent şi să fie păstrat cu sfinţenie.

LISTA ILUSTRAŢIILOR

1. Legendarul rege Arthur ridică dragonul în onoarea tatălui său. Reproducere din lucrarea lui W. Smith, *Les drapeaux à travers les âges et dans le monde entier*, "Fayard", 1976, p. 61.

2. Steag de luptă din vremea domniei lui Ştefan cel Mare (1457-1504). Muzeul Militar Naţional (copie).

3. Steag de luptă din vremea domniei lui Ştefan cel Mare (1457-1504). Muzeul Militar Naţional (copie).

4. *1511 august 17.* Hrisovul prin care Vlăduţ, domnul Ţării Româneşti, făgăduieşte sprijin braşovenilor împotriva otomanilor. Se observă şnurul tricolor al unuia dintre sigilii. Arhivele Statului Braşov, colecţia Privilegii, 742.

5. Stema fraţilor Buzeşti. Reproducere din articolul lui Marcel Sturdza-Săuceşti, Alexandru Gonţa, *Tricolorul românesc, simbol al unităţii naţionale sub Mihai Viteazul*, în "Revista Arhivelor", 1968, nr. 2.

6. *1600.* Diploma de la Mihai Viteazul dată pentru înnobilarea lui Gheorghe, castelan al cetăţii Jdioara (Sidovar) şi fraţilor săi Nicolae, Ioan şi Petru. Originalul diplomei se află la Biblioteca Academiei Române, sub cota 1/CCCI.

7. Drapelul ostăşesc din vremea domniei lui Şerban Cantacuzino (1679-1688), Muzeul Militar Naţional (copie).

8a. Reproducere din lucrarea lui Emil Hagi-Mosco, *Steme boiereşti din România*, Bucureşti, 1918. De remarcat stema domnitorului Constantin Brâncoveanu (1688-1714).

8b. *1688.* Stema domnului Ţării Româneşti Constantin Brâncoveanu. Reproducere din lucrarea *Le compte Amedée de Foras. Notice historique généalogique sur les princes Bassaraba de Brancovan*, Geneva, 1889, p. 1–2.

9. *1715 iulie 20.* Aşezământul întocmit de Antim Ivireanu, mitropolitul Ţării Româneşti, în care sunt stabilite regulile de conducere a mănăstirii Antim din Bucureşti, fondată de el. Se observă prezenţa celor trei culori: roşu, galben(aur), albastru. Arhivele Statului Bucureşti, colecţia Suluri, 13.

10. Reproducere din lucrarea lui Emil Hagi-Mosco, *op. cit.* Se observă prezenţa celor trei culori, roşu, galben şi albastru în componenţa unor steme. Atragem atenţia asupra stemei familiei Ghica.

11. *1803 octombrie 29.* Hrisov prin care Alexandru Constantin Moruzi, domnul Moldovei, întăreşte bisericii Sf. Dimitrie din Ţarigrad, ca metoh, biserica Herţa (jud. Dorohoi), cu toate moşiile şi veniturile ei. În partea inferioară a documentului, într-un cartuş format dintr-o eşarfă ondulată, plasată pe o panoplie de steaguri şi arme, semnătura autografă a domnitorului. Arhivele Statului Iaşi, fond Epitropia Sfântului Spiridon, Pergamente, 13.

12. *1821.* Steagul lui Tudor Vladimirescu. Reproducere din lucrarea lui P. V. Năsturel *Steagul. Stema română. Însemnele Domneşti. Trofee*, Bucureşti, 1903, p. 52.

13. Ciucurii tricolori ai steagului lui Tudor Vladimirescu. Muzeul Militar Naţional.

14. Steag domnesc din vremea lui Gheorghe Bibescu (1842-1848). Revers. Reproducere din lucrarea lui P. V. Năsturel, *op. cit*, p. 52.

15. Medalia "Norma", bătută la Bucureşti de Societatea Filarmonică. Reproducere din lucrarea d-nei M. Dogaru *Aspiraţia poporului român spre unitate şi independenţă*, Bucureşti 1981, p. 82.
16. Steag ostăşesc din vremea domnului Mihai Sturdza (1834-1849). Reproducere din lucrarea lui P. V. Năsturel, *op. cit*, p. 52.
17. Revoluţionari români din Bucureşti la 11 iunie 1848. Reproducere după o stampă contemporană realizată de Costache Petrescu înaintea decretului din 13/25 iulie privind dispunerea culorilor. Muzeul Naţional de Istorie a României.
18. *1848*. Steagul gărzii orăşeneşti din Slatina. Muzeul Naţional de Istorie a României.
19. Cocarda oferită lui Ioan Maiorescu de d-na Alexandrina G. Magheru la Craiova în iunie 1848. Muzeul Naţional de Istorie a României.
20. Reproducere din albumul *Uniformele armatei române, 1830-1930*, Bucureşti, 1930. Se remarcă portdrapelul model 1872.
21. *1849*. Drapelul Batalionului 2 al Principatului Moldovei. Muzeul Militar Naţional.
22. Stindardul cavaleriei oştirii Principatului Munteniei din vremea domniei lui Barbu Ştirbei (1849-1856). Muzeul Militar Naţional (copie).
23. Drapelul infanteriei oştirii Ţării Româneşti din vremea domniei lui Barbu Ştirbei (1849–1856). Muzeul Militar Naţional (copie).
24. Steag domnesc din vremea lui Alexandru I. Cuza, model 1863. Reproducere din lucrarea lui P.V. Năsturel, *op. cit*, p. 78.
25. Drapelul oştirii române, model 1863. Reproducere din lucrarea lui P.V. Năsturel, *op. cit*, p. 76.
26. Drapelul trupelor de pompieri, model 1866. Muzeul Militar Naţional.
27. Drapelul Gărzii Civice, model 1867. Muzeul Militar Naţional.
28. Drapelul de infanterie, model 1872, confecţionat în 1882. Reproducere din lucrarea lui P.V. Năsturel, *op. cit*, p. 124.
29. Stindardul de cavalerie, model 1872, confecţionat în 1873. Reproducere din lucrarea lui P.V. Năsturel, *op. cit*, p. 114.
30. Acvilă, model 1872. Muzeul Militar Naţional.
31. Stema României, model 1872.
32. Drapelul Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor. Sfârşitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. Muzeul Naţional de Istorie a României.
33. Drapelul secţiunii „Ligii Culturale" din Bacău. Sfârşitul secolului al XIX–lea – începutul secolului al XX-lea. Muzeul Naţional de Istorie a României.
34. Drapelul de luptă, model 1915. Muzeul Militar Naţional.
35. Drapelul de luptă, model 1915 având brodate inscripţiile: Ardeal, Mărăşti, Mărăşeşti. Muzeul Militar Naţional.
36. Stindardul de cavalerie, model 1915. Muzeul Militar Naţional.
37. Acvilă pentru drapelul şi stindardul model 1915. Muzeul Militar Naţional.
38. Drapelul voluntarilor basarabeni „Republica Moldova". Muzeul Militar Naţional.
39. Drapelul Asociaţiei Voluntarilor din Armata Română în Războiul pentru Întregirea Neamului. Muzeul Militar Naţional.
40. Drapelul Societăţii Subofiţerilor Pensionari, filiala Sibiu. Muzeul Militar Naţional.

41. Stema mare a României, model 1923.
42. Drapelul Asociaţiei Făuritorii României Mari, regionala Piatra Neamţ. Muzeul Militar Naţional.
43. Stema mijlocie a României, model 1923.
44. Stema mică a României, model 1923.
45. Pavilionul regelui României.
46. Pavilionul reginei României.
47. Pavilionul prinţului moştenitor al României.
48. Pavilionul principilor regali.
49. Drapelul Asociaţiei „Pregătirea Premilitară" din Humor. Muzeul Militar Naţional.
50. Drapelul Societăţii „Avram Iancu" din comuna Oprişeni, judeţul Rădăuţi. Muzeul Militar Naţional.
51. Pavilioanele marinei militare şi comerciale a statului.
52. Drapelul de luptă, model 1938. Muzeul Militar Naţional.
53. Stindardul de cavalerie, model 1938. Muzeul Militar Naţional.
54. Drapelul de luptă, model 1940.
55. Stindardul de cavalerie, model 1940.
56. Stindardul ordinului militar „Mihai Viteazul" (avers).
57. Stindardul ordinului militar „Mihai Viteazul" (revers).
58. Drapelul de luptă, model 1952.
59. Drapelul de luptă, model 1965.
60. Steagul Republicii Socialiste România, model 1965.
61. Ogive pentru drapelul de luptă, model 1952 şi 1965.
62. Steagul României, model 1991.
63. Steagul Republicii Moldova, model 1994.

BIBLIOGRAFIE

ALMAŞ, DUMITRU, *Tricolorul, simbol al libertăţii şi unităţii poporului român*, Bucureşti, Editura Ion Creangă, 1984.

ANTONIU, AL., *Drapelul de luptă*, Bucureşti, Editura Militară, 1957.

BARNEA, ION, *Stindardul dacilor pe Arcul de Triumf al lui Galerius*. În: "Magazin istoric", XII, Bucureşti, 1978, nr. 1, p. 12–13.

BEJANCU, GH., MOCANU VASILE, *Chemarea din tricolor*, Bucureşti, Editura Militară, 1983, p. 142.

BERARIU, CONSTANTIN, *Tricolorul românesc*, Cernăuţi, 1901.

BOGDAN, I., *Două steaguri ale lui Ştefan cel Mare din Muntele Athos*. În "Anal. Acad. Rom.", Dezbateri, seria II, t. XXIV, p. 90–95.

BUNEA, AURELIA, *Steagul poporului român din Transilvania în revoluţia din anii 1848-1849*. În: "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie", Cluj, XII, 1969, p. 37–52.

BUNEA, AURELIA, *Steagul României, simbol mobilizator în lupta pentru Unirea Transilvaniei cu România (1850-1918)*. În: "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie", Cluj, XIV, 1971, p. 299–311.

Catalogul colecţiilor. I. *Steaguri, stindarde, fanioane,* întocmit de asistenţii tehnici col. rez. A. Potocki şi A. Velcu. Cu o introducere de gen. R. Rosetti, Muzeul Militar Naţional, Bucureşti, 1931. Ms. dactilo.

CĂZĂNIŞTEANU, CONSTANTIN, *În legătură cu drapelele instituite în timpul revoluţiei muntene de la 1848*. În: "Materiale de Istorie şi Muzeografie", Bucureşti, vol. IV, p.175–182.

CÂNDEA, VIRGIL, *Mărturii româneşti peste hotare. Mică enciclopedie de creaţii româneşti şi de izvoare despre români în colecţii din străinătate*, vol. I (Albania - Grecia), Bucureşti, 1991, p. 361, 546, p. XII, p. XVIII.

Codul general al României (1856-1920), red. C. Hamangiu, vol. I, ed. a III-a, Bucureşti, 1921.

COSTANDACHE, GRIGORE, *Steagul lui Şerban Cantacuzino*. În: "Universul", I, 1937, nr.27.

COSTESCU, ELEONORA, *Steaguri de breaslă (pictate) în veacurile XVIII - XIX*. În: "Ziridava", Arad, XI, 1979, p. 817–822.

CULICI, AL., *Din vechea noastră organizare militară. "Steagul" în trecutul nostru ostăşesc*. În "România militară", LXXXII, 1945, nr. 6, p. 65 şi urm..

DĂNILĂ, PETRE, *Vexilologie, Bibliografie*. În "Caietul seminarului special de ştiinţe auxiliare ale istoriei", Bucureşti IV, Editura Universităţii, 1993, p. 79–84.

DIACONESCU, TEODORA SPERANŢA, *Steaguri de breaslă bucureştene de la mijlocul secolului al XIX-lea*. În: "Revista muzeelor şi Monumentelor istorice", seria Muzee, Bucureşti, 1989, nr. 5, p. 51–55.

DOGARU, MARIA, *Tricolorul şi cocardele în contextul luptei revoluţionare paşoptiste.* În "Revista de Istorie", Bucureşti, t. XXXI, 1978, nr. 5, p. 861–869.

DOGARU, MARIA, *Aspiraţia poporului român spre unitate şi independenţă oglindită în simbol. Album Heraldic,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 161–163 şi 172–175.

DRĂGHICEANU, VIRGIL, *Constantin Brâncoveanu, Conte al regatului ungar şi Principe al Sacrului Imperiu Roman,* Bucureşti, în "Convorbiri Literare", 1915.

FALĂ, PORFIRIE, *Steagul sau drapelul. Naţia sau neamul.* Bălţi, 1919.

FELEA, I., *Steagul roş,* Bucureşti, Editura P. Soc. Democrat, 1947.

GHIBU, ONISIFOR, *Contribuţii la istoria revoluţiei din 1821. Legăturile dintre Gheorghe Lazăr şi Tudor Vladimirescu.* În: "Repere sibiene", Sibiu, II, 1980, p. 2.

HAGI-MOSCO, EM. *Steme boereşti din România,* Bucureşti, 1918.

IOAN, CĂTĂLIN, *Onor la drapel,* Bucureşti, Editura Militară, 1984.

IORDACHE, MARIN, *Noi consideraţii în legătură cu steagul revoluţiei din 1821.* În: "Oltenia. Studii şi comunicări", Craiova, III, 1981, p. 147–152.

IORGA, NICOLAE, *Steagul lui Mihnea Vodă Radul în Muzeul istoric din Belgrad,* Bucureşti, Socec, 1914. În: "Anal. Acad. Rom.", Mem. Secţ. Ist., seria II, t. XXXVI, 1914, p.529–540.

IORGA, NICOLAE, *Steagul lui Ştefan cel Mare.* În: "Calendarul Regina Maria", Bucureşti,1918, p. 117–119.

IORGA, NICOLAE, *Istoria armatei române,* vol. I, Vălenii de munte, 1910, p. 78.

IORGA, NICOLAE, *Les arts mineurs en Roumanie,* II, Bucureşti, 1936, p. 22.

ISCRU, G. D., *Contribuţii documentare privind steagul revoluţiei din 1821.* În: "Mitropolia Olteniei", Craiova,1981, nr. 7-9, p. 381–389.

ISCRU, G. D., *Steagul revoluţiei din 1821.* În: "Revista arhivelor", Bucureşti, 1981, nr. 2,p.204–212.

ISCRU, G. D., *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu,* Bucureşti, Editura Albatros, 1982, p. 101–109.

ISCRU, G. D., *Tricolorul, simbol al unităţii româneşti.* În: vol. *Pagini de istorie românească şi universală,* Bucureşti, 1983, p. 21–37.

ISCRU, G. D., *Revoluţia română din 1848,* Bucureşti, Editura Albatros, 1988, p. 119–120.

ISCRU, G. D., *Cuvânt despre tricolor.* În: "Academica", Bucureşti, 1992, nr. 10.

ISCRU, G. D., *Cuvânt despre tricolor.* În: "Revista Academiei Tehnice Militare, Bucureşti, 1992, nr. 1, p. 3–8; nr. 2, p. 7–11.

KARADJA, CONSTANTIN I., *Un steag poate românesc în Suedia.* În: "Revista istorică", XV, 1929, nr. 4-6, p. 145–148.

KARADJA, CONSTANTIN I., *Steagurile cucerite de Mihai Viteazul în lupta de la Guruslău din 3 august 1601.* În: "Anal. Acad. Rom.", Mem. Secţ. Ist., seria III, t. XIV, 1933.

KARADJA, CONSTANTIN I., *Steagul românesc al lui Istratie Dabija Voievod (pierdut în anul 1664, redobândit în anul 1937).* În: "Anal. Acad. Rom.", Mem. Sec., Ist., seria III, t. XIX, 1937, p. 75–87.

KARADJA, CONSTANTIN I., *Tot despre steagul lui Istratie Dabija, răscumpărat de guvernul român în 1937*, Vălenii de Munte, 1938, p. 6. În: "Revista istorică", XXIV, 1938, nr.4-6, p. 119–122.

METZULESCU, AUREL, *Steagul lui Tudor Vladimirescu*. În: "Oltenia", Craiova, II, 1941, nr.9, p. 134–138.

METZULESCU, AUREL, *Ciucurele steagului Domnului Tudor Vladimirescu – originea steagului tricolor român*. În: "Buletinul Uniune a ofiţerilor de rezervă", an. XV, 1938, nr. 1-2, p. 33–40.

METZULESCU, STELIAN, *Reprezentări şi inscripţii religioase aflate pe steagurile din trecutul ţărilor româneşti (1500-1856)*. În: "Glasul Bisericii", Bucureşti, XXI, 1962, nr. 9-10, p. 917–941.

MIKA S. WEISS MIHALY, *Contrafaktur der Reuter und Landsknecht - fahren welche in der siebenbürgische Schlacht... seid errobert worden und der Rom. Kay. Maut. durch ... Michael Waida ung George Basta seind zugesschickt* Budapest, 1893.

MINEA, ILIE, *Informaţiile româneşti ale cronicii lui Jan Dlugosz*, Iaşi, 1926.

MISCHEVCA, VLADIMIR; NEGREI, ION, *Materiale de vexilologie heraldică (Menţiuni şi descrieri de steaguri şi drapele moldoveneşti din sec. XV - mijlocul sec. XIX)*. În: "Revista de istorie" a Moldovei, Chişinău, nr. 2, 1990.

MISCHEVCA, VLADIMIR; NEGREI, ION; NICHITICI, AL., *Simbolurile Ţării Moldovei (Din istoria vexilologiei şi sigilografiei heraldice moldoveneşti din sec. XIV-XIX)*, Chişinău "Editura Ştiinţa", 1994.

NĂSTUREL, P.S., *Melanges roumano-athonites (IV). La Bannière d'Etiene de Grand*. În: "Anuarul Institutului de Istorie "≪A.D. Xenopol≫", XXVII, Iaşi, 1990, p. 12–16.

NĂSTUREL, PETRE V., *Steagul. Stema română. Însemnele domneşti. Trofee, Cercetare critică pe terenul istoriei*, Bucureşti, 1903.

NICOLAESCU, STOICA, *Steagul bisericesc al lui Ştefan cel Mare de la Muzeul Militar Naţional*, Bucureşti, 1938.

OPROIU, MIHAI, *A existat steagul Târgovişteî?*. În: "Valahica", Târgovişte, 1977, nr. 9, p.529.

PĂLĂNCEANU, ELENA, *Steaguri din colecţia Muzeului de istorie al R.S.R.* În: "Muzeul Naţional", Bucureşti, I, 1974, p. 135–155.

POPA-LISSEANU, TRAIAN, *Steag orăşenesc moldovenesc din vremea lui Ştefan cel Mare*. În: "Buletinul Muzeului Militar Naţional", I, 1937, p. 22–27.

POPESCU, ELENA, *Drapelele înmânate oştirii din Moldova în perioada 1834-1858, existente în Muzeul Militar Central*. În: "Studii şi Materiale de Istorie Modernă", Bucureşti, nr.2–3, 1970, p. 296–302.

POPESCU, ELENA; CĂZĂNIŞTEANU, CONSTANTIN, *Piese din colecţia de drapele a Muzeului Militar Central*. În: "Revista Muzeelor", III, 1966, nr. 2, p. 136–141.

POPESCU, N. D., *Istoria războiului Româno-Ruso-Turc şi al neatârnării României*, 1875-1878, Bucureşti, 1902, p. 395–407.

POPOVICI, I., *Organizarea Armatei Române*, Roman, vol. I, 1900, p. 95.

POPOVSKI, V., *Tricolorul Basarabiei în 1917.* În: "Vocea poporului", Chişinău, 1930, 3 aprilie.

PRUNOIU, ION, *Sub fald de tricolor*, Craiova, Scrisul românesc, 1984.

Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare, Bucureşti, 1950, p. 302–303, p. 301.

RADOVICI, MARIA, *Drapelele gărzilor civice din patrimoniul Muzeului Militar Naţional.* În: "Revista Muzeului Militar Naţional", nr. 1/1991, p. 142–149.

REZACHEVICI, CONSTANTIN, *Steagurile militare ale Ţării Româneşti şi Moldovei în veacul al XVII-lea.* În: "Revista de istorie", t. XXIX, 1976, nr. 8, p.1199–1213.

ROMANESCU, GHEORGHE, *Oastea română de-a lungul veacurilor*, Bucureşti, Editura Militară, 1976.

ROMANESCU, GHEORGHE, *Marile bătălii ale românilor*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1982.

ROMANESCU, MARCEL, *Despre steagul lui Mihail Radu.* În: "Arhivele Olteniei", Craiova, XX, 1941, nr. 113-118, p. 58–60.

ROMANESCU, MARCEL, *Despre schiptru.* În: "Revista Istorică Română", Bucureşti, vol.XVI, fasc. III, Bucureşti, 1947, p. 288–294.

ROSETTI, RADU, *Partea luată de armata română în războiul din 1877-1878*, Bucureşti, 1926, p. 17–18.

ROSETTI, RADU, *Când s-a adoptat steagul tricolor la noi.* În: "Anal. Acad. Rom.", Mem. Secţ. Ist., t. XI, seria III, 1930, p. 30–33.

ROSETTI, RADU R., *Ştiri mărunte şi note relative la istoria armamentului la noi. Când s-a adoptat steagul tricolor la noi.* În: "Anal. Acad. Rom.", an II, seria III, t. XI, 1929, p. 22–23.

ROSETTI, RADU R., *Steaguri, prapure polemici*, Bucureşti, 1939. În: "Buletinul Muzeului Naţional", Bucureşti, II, 1939, nr. 3-4, p. 23–34.

ROSETTI, RADU R., *Memorialul steagurilor.* În: "Buletinul Muzeului Militar Naţional", an II, 1938-1939, nr. 3-4, p. 19–22.

ROSETTI, RADU R., *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, Bucureşti, 1947, p. 321–323.

SBIERA, IOAN, G, *Ceva despre tricolorul românesc*, Cernăuţi, 1899. În: "Calendarul Minerva", 1905, p. 218–227.

Serbările încoronării M.M.L.L. Regelui şi Reginei României, Bucureşti 1922.

SMITH, WHITNEY, *Les drapeaux à travers les âges et dans le monde entier*, Paris, 1976, p.61–66.

SPERANŢIA, TH. D., *Mioriţa şi căluşarii. Urme de la daci*, Bucureşti, 1914.

STĂNCIULESCU, TIBERIU, *Drapelul armatei sub domnia lui M. S. Regelui Ferdinand*, Bucureşti, 1916.

STĂNCIULESCU, TIBERIU, *Cultul drapelului*, Bucureşti, f.a.

Steagul lui Tudor Vladimirescu. În: "Buletinul Muzeului Militar Naţional", Bucureşti, I, 1937, nr. 2, p. 18.

STEPHANESCU, MIHAIL G., *Étandards princierrs Roumains de l'époque phanariote*, Wien, Verlag Akademie, 1972.

STOICESCU, NICOLAE, *Un nou steag românesc*. În: "Revista de istorie", t., XXXI, 1978,nr.8, p. 1470.

STRACHINĂ, OLIVIA; STRACHINĂ ALEXANDRU, *Reconstituirea steagului revoluţiei din 1821*. În: "Manuscriptum", Bucureşti, 1981, nr. 2, p. 213–216.

STRACHINĂ, OLIVIA; STRACHINĂ ALEXANDRU, *Tricolorul Românesc*. Tradiţie şi permanenţe. În: "Manuscriptum", Bucureşti, 1986, nr. 2, p. 148–152.

STURDZA, DIMITRIE A., *Steagul lui Şerban Vodă Cantacuzino*. În: "Anal. Acad. Rom.", seria II, Mem. Secţ. Ist. II, t. IX, 1887, p. 266–267.

STURDZA, DIMITRIE A., *O scrisoare autografă de la Mihaiu Viteazul. Stegul lui Şerban-Vodă Cantacuzino*, Bucureşti, 1888. Extras.

STURDZA-SĂUCEŞTI, MARCEL; GONŢA ALEXANDRU, *Tricolorul românesc, simbol al unităţii naţionale sub Mihai Viteazul*. În: "Revista Arhivelor", 1968, nr. 2, p. 69–78.

STEPHANESCU, MIHAIL G., *Drapeaux militaires roumains du XIX-eme siècle aux armoiries des districts et des villes*. În: *Recuert du 11-e Congres International des sciences généalogiques et héraldique*, Liège 1972, p. 467–475.

TEODORU, ŞTEFAN GHEORGHE, *A Wallachian Flag*, New York, Author's Publication, 1977, p. 18.

Treizeci de ani de domnie a regelui Carol I. Cuvântări şi acte, vol. I, 1866-1880, Bucureşti, 1897, p. 142–143.

UCRAIN, CONSTANTIN, *Steagul ostăşesc în trecutul de luptă al poporului român*, Bucureşti, Editura Militară, 1965.

Uniformele armatei române (1830-1930). Album. Bucureşti, 1930.

VASILE, ALEXANDRU, *Drapelul este istoria întreagă a României*. În: "Lupta întregului popor", Revistă de istorie şi teorie militară, Bucureşti, nr. 1, 1985, p. 10–12; 28.

VĂCĂRESCU, T. C., *Luptele românilor în războiul din 1877-1878*, Bucureşti, 1887, p. 128.

VELCU, ANTON D., *Memorialul drapelelor oştirii române. Steag ostăşesc din vremea lui Şerban Cantacuzino* (Prefaţă), Bucureşti, 1937. În: "Buletinul Muzeului Militar Naţional", I, 1937, nr. 1.

VELCU, ANTON D., *Steagul lui Constantin Vodă Ipsilanti*. În vol.: *În amintirea lui Constantin Giurescu la douăzeci şi cinci de ani de la moartea lui*, Bucureşti, 1944, p. 547–550.

VELCU, ANTON D., *Steagul lui Ştefan cel Mare de la Muzeul Militar este ostăşesc sau bisericesc?*, Bucureşti, f.a.

VELCU, ANTON D., *Steagurile României*. În: Enciclopedia României, I, p. 77.

ZAHARIADE, MIHAIL, *Însemnul tricolor în Dacia Romană*. În: "Lupta întregului popor", Bucureşti, 1988, nr. 3, p. 43–44.

PRESA:

"Anuarul ofiţerilor şi drapelelor armatei române cărora li s-a conferit ordinul "Mihai Viteazul", Bucureşti, 1927.

"Drapelul", Lugoj, an XIV, 1914, nr. 122.

"Monitorul Oastei", Bucureşti anii 1916-1919.

"Monitorul Oficial", Bucureşti anii 1916-1919.

"Observatorul", Sibiu, V, 1882, nr. 52, din 28 iulie / 9 august, p. 234 şi nr. 62 din august 1882.

"Pruncul român", Bucureşti an I, nr. 2, din 17 iunie 1848, p. 16.

"Războiul", 1877.

"Tribuna Poporului" XV, 1898, nr. 46 din 28 februarie/martie, p. 181, nr. 52 din 1898, nr. 97 din 1898, p. 390, nr. 115 din 1898, nr. 206 din 19 octombrie 1898.

Résumé

En guise de conclusion

Le drapeau constitue, tout comme l'emblème, le sceau et l'hymne, un insigne national par lequel on représente l'individualité et la souveraineté d'une nation. C'est le symbole le plus constant de l'histoire d'un peuple, c'est le symbole de son être historique et politique, de la grandeur nationale.

L'histoire du drapeau sur le territoire roumain commence à l'époque géto-dace. Les Géto-Daces ont utilisé des drapeaux et des étendards. Le drapeau consistait d'une étoffe carrée, différemment coloriée avec des franges en marge et attachée à une hampe. L'étendard était un dragon à tête de loup, la bouche ouverte, le cou fixé sur une perche.

Même si l'on n'a aucun témoignage qui puisse démontrer que les Roumains ont utilisé à l'époque de l'ethnogenèse et plus tard un insigne, la logique historique nous conseille de croire que celui-ci a existé.

Les documents existents prouvent que c'est vers la fin du XIV-ème siècle que les armées des princes roumains ont lutté sous des drapeaux contre les ennemi.

Les documents attestent la présence, sur les champs de bataille des drapeaux historiques, mais sans chromatique tricolore.

Sur les drapeaux médievaux de la Valachie et de la Moldavie on représentait généralement les emblèmes de ces provinces: l'aigle avec la croix et la tête d'aurochs, les cornes recourbées et entre elles, une étoile. D'autres avaient des images hagiographiques: Jésus Christ, la Sainte-Vierge, le Saint George.

Une autre catégorie des drapeaux présents dans les provinces roumaines au XVIII-ème siècle, était représentée par ceux des corporations. Ils avaient dans leur champ l'image du Grand-Seigneur et des défférentes scènes à caractère religieux. Ultérieurement, on a introduit une image plus réduite, placée du côté inférieur, représentant une scène caractéristique pour la catégorie sociale respective.

Dans de nombreux cas, l'origine du drapeau national se trouve dans les traditions du peuple respectif; le drapeau a parcouru plusieurs étapes jusqu'à devenir insigne national. C'est ce qui s'est passé au cas du tricolore roumain, qui jusqu'au moment de son affirmation comme symbole vexillologique national a parcouru plusieurs périodes la première étant celle de l'option. Pendant cette étape, les trois couleurs sont présentes dans les ornements des manuscrits, dans les diplômes nobiliaires et seigneuriaux, dans les documents émis par les chancelleries des provinces roumaines, dans la composition de l'emblème de Transylvanie, comme Grande Province en 1765. La deuxième étape de l'histoire du tricolore commence par la présence des couleurs nationales sur le premier drapeau proprement-dit, de la première représentation nationale de l'histoire moderne de la Roumanie qui a été l'Assemblée du Peuple, pendant la révolution de 1821 dirigée par Tudor Vladimirescu.

L'année révolutionnaire 1848 a été pour les Romains l'occasion d'exprimer encore une fois la volonté souveraine pour les trois couleurs nationales: le rouge, le jaune, le bleu.

A l'Assemblée de Blaj du 3/15 mai, on a hissé le drapeau tricolore (aux bandes horizontales) et le 14/26 juin on a décrété en Valachie "le drapeau national" qui allait avoir trois couleurs: le rouge, le jaune, le bleu, disposées verticalement, le bleu à l'hampe.

L'Union des Provinces roumaines le 24 janvier 1859 a été l'occasion de l'affirmation sans réserves des couleurs nationales. Elles étaient présentes sur les drapeaux des unités militaires et ont été inclues dans l'emblème du pays, dans les insignes du cérémonial et dans le costume du prince Alexandru Ioan Cuza. Les nouveaux drapeaux étaient tricolores, les couleurs disposées horizontalement et dans leur champ il y avait l'emblème du pays.

En 1867, le drapeau du prince Carol I^{-er} de Hohenzollern était identique à celui de l'armée et avait les couleurs disposées verticalement, le bleu à la hampe, au centre, l'emblème du pays.

Pendant le XIX$^{-ème}$ siècle, dans les provinces roumaines de l'Empire austro-hongrois, la Transylvanie, la Bucovine, le Banat, les couleurs nationales continuent à être présentes dans le costume populaire, dans des divers tissus et broderies, dans les costumes de fête et aux diverses occasions culturelles.

Surtout après la réalisation du dualisme austro-hongrois, après 1867, les Roumains de l'Empire ont hissé intensément des drapeaux, des écharpes et des cocardes tricolores. C'est une forme de protestation contre le dualisme, mais aussi un moyen pour manifester le désir d'union.

Après la guerre d'indépendance (1877-1878) le tricolore roumain a été reconnu sur le plan international comme étendard national. Dans l'histoire du tricolore, un moment important est constitué par l'Assemblée du 1^{-er} Décembre 1918 à Alba Iulia qui a consacré la constitution de la Grande Roumanie quand le tricolore rouge, jaune et bleu devenaint le drapeau de tous les Roumains.

La Constitution de 1923 gardait les couleurs du drapeau de la Roumanie rouge, jaune et bleu, disposées verticalemet le bleu à la hampe; au centre l'emblème de la Roumanie, tissu sur le drapeau. Après le 30 décembre 1947, on a placé sur le tricolore le nouvel emblème de la Roumanie, d'origine communiste, qui n'avait rien en commun avec l'emblème antérieur.

Pendant les événements de décembre 1989 et longtemps après, on a renoncé à cet emblème. On a hissé le drapeau qui avait un trou au centre.

La Constitution de 1991 précise que "Le Drapeau de la Roumanie est tricolore, les couleurs sont disposées verticalement, dans l'ordre suivant, commençant par l'hampe: le bleu, le jaune, le rouge"; il représente un symbole national. Le tricolore roumain se constitue comme un arc sur le temps, une permanence de l'esprit de l'âme roumaine. Il a été, est et sera le symbole des Roumains et de la Roumanie entière.

Summary

The flag, together with the arms, the seal and the anthem makes up a national insignia which represents the individuality and sovereignty of a nation; it is the steadiest symbol of a people's history; it is the symbol of its historic and politic existence of the national greatness.

The history of the flag on the Romanian territory goes back to the geto-dacian era. Geto-Dacians used banners and standards. The banner consisted in a square, fringed piece of cloth, fixed on a wooden stick or spear. The standard was a dragon, with a wolf head and open mouth, the neck being fixed on a pole.

Although there is no evidence to prove that during the ethnogenesis era and after Romanians used any insignia, historical logic makes us believe that these existed.

Documents show that Romanian prince's armies used flags during the battles against their enemies. Only after the end of the 14-th century, historic sources attest the presence of the flags on the battle fields but not a tricolour appearance.

Middle Age flags of Wallachia and Moldavia showed their arms: the eagle and the Aurochs head with curved horns and a star between them. Others showed hagiographic images: Jesus Christ, Saint Mary, Saint George.

Another category of Wallachian flags from the 18-th century are those of guilds. They displayed the image of Saint-Master and different religious scenes.

Later, a smaller picture was placed in the lower part of the flag, showing a characteristic scene from the activity of that specific social class.

In many cases the origin of the national banner lies in that people's traditions, crosses many steps till it becomes a national symbol. The same happened with the Romanian tricolour banner, which went through many stages till it was distinguished as a vexillologic national symbol. The first stage was that of the colour option, when the three colours are present in manuscript's ornaments, in boyars' and nobilities' diplomas, in documents issued by chancelleries of the Romanian counties, in the composition of the arms of the Transylvania as a "Mare Principat" in 1765. The second stage in the history of the tricolour starts with the presence of the national colours on the first proper banner of the first national representation from the modern history of the Romania which was People's Assembly during the Revolution led by Tudor Vladimirescu in 1821.

The revolutionary 1848 occasioned again the expression of the Romanian's will for the three national colours: red, yellow and blue.

At the Blaj assembly on 3/15 May the tricolour banner (with horizontal bands) was hoisted and on 14/16 June in Wallachia was decreed the " national flag " with three colours, red, yellow and blue vertically disposed with the blue next to the pole.

The Union of 24-th January 1859 occasioned the assertion without reservation of national colours. There were displayed on the military unit's flag and were included in the country's arms, ceremonial insignia and the costume of the prince Alexandru Ioan Cuza. The new flags were tricolour, with horizontal disposition of colours and the country's arms.

In 1867 Carol I de Hohenzollern's flag was the same as the army's and had the colours vertically disposed, the blue next to pole, and the arms in the centre.

In the 19-th century, in the Romanian counties that belonged to the Austro-Hungarian Empire, Transylvania, Bucovina; Banat, the national colours kept on being present in the folk costumes, in different textures, seams, festive costumes and different cultural events.

Especially after the installation of Austro-Hungarian dualism, after 1867, the Romanians from the Empire intensively hoisted tricolour flags, scarves, rosettes. It was a form of protest against the government but also a way to express the will of union.

After the Independence War (1877-1878), the Romanian tricolour was world wide recognized as the national banner.

An important event in the history of the tricolour was the Assembly from Alba Iulia on the 1st of December 1918 which established the formation of Big Romania and when the red, fellow and blue tricolour became the flag of all Romanians.

The Constitution of 1923 mentioned the colours of the Romanian banner: red, yellow and blue, vertically disposed, with the blue next to the pole and the Big Romania's arms embroidered in the centre.

After 30-th December 1947, on the national tricolour flag, was placed the new arms of Romania, of communist origin, which has nothing in common with the former one.

During the events of December 1989 and a long time after, this arms was removed from the flag and the banner was hoisted with a hole in the centre.

The Constitution of 1991 specifies that "The Banner of Romania is tricolour; the colours are disposed vertically in the following order, starting from the pole: blue, yellow, red" and represents a national symbol.

Therefore, the Romanian tricolour is an arch over time, a permanence of the Romanian spirit and soul. It was, is and will be the symbol of whole Romania.

1. Legendarul rege Arthur ridică dragonul în onoarea tatălui său. Reproducere din lucrarea lui W. Smith, *Les drapeux à travers les âges et dans le monde entier*, "Fayard", 1976, p. 61.

2. Steag de luptă din vremea domniei lui Ştefan cel Mare (1457-1504). Muzeul Militar Naţional (copie).

3. Steag de luptă din vremea domniei lui Ştefan cel Mare (1457–1504). Muzeul Militar Naţional (copie).

4. *1511 august 17.* Hrisovul prin care Vlăduţ, domnul Ţării Româneşti, făgăduieşte sprijin braşovenilor împotriva otomanilor. Se observă şnurul tricolor al unuia dintre sigilii. Arhivele Statului Braşov, colecţia Privilegii, 742.

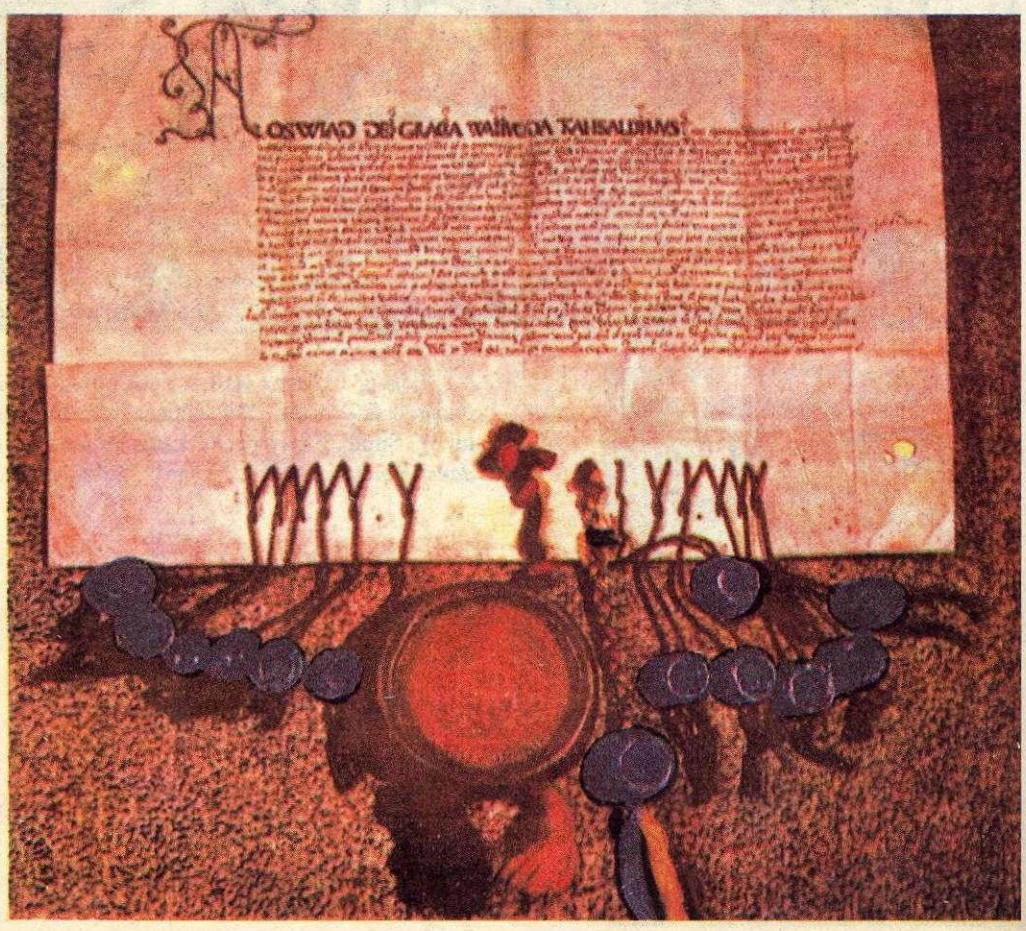

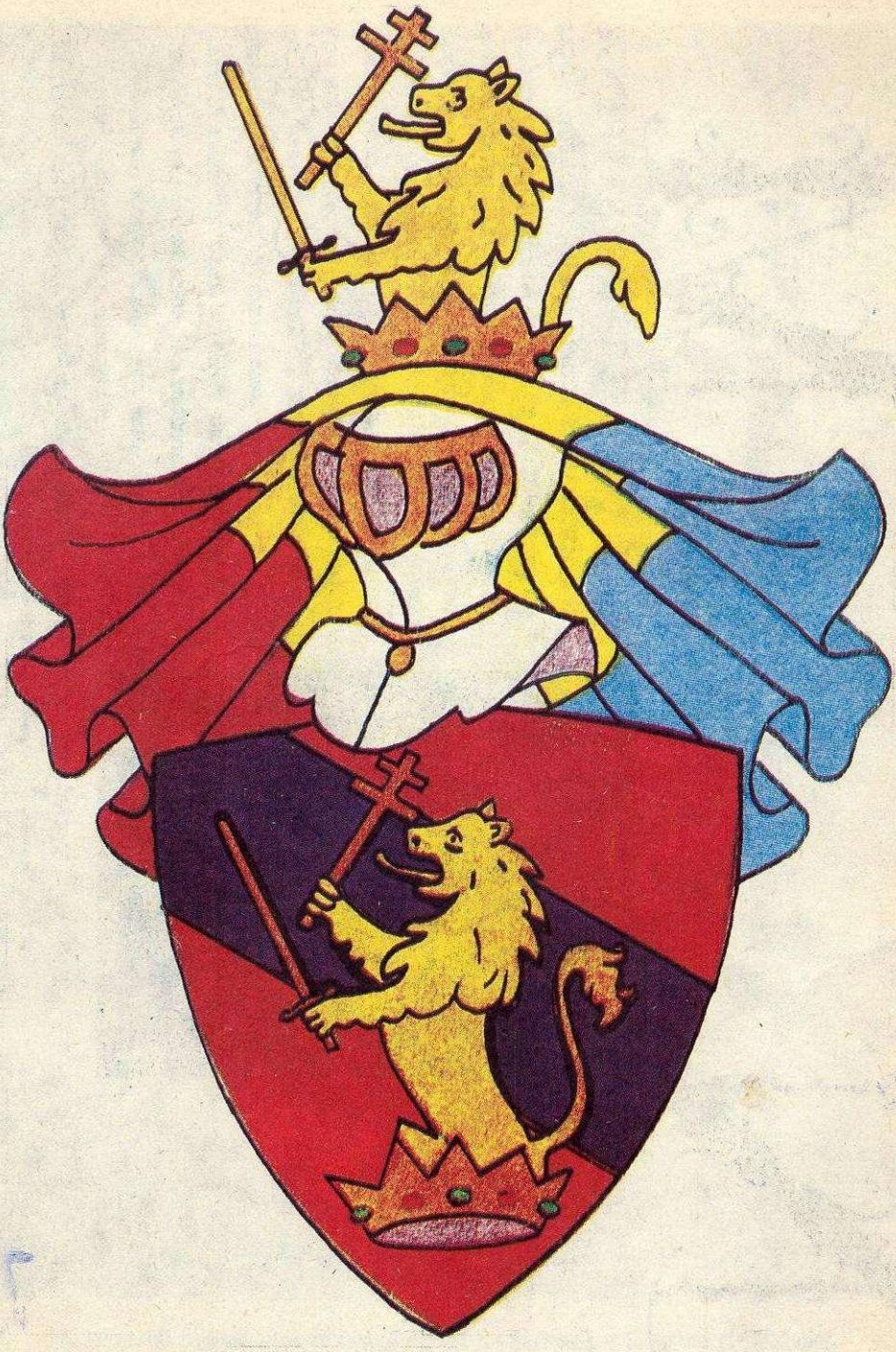

5. Stema fraţilor Buzeşti. Reproducere din articolul lui Marcel Sturdza-Săuceşti, Alexandru Gonţa, *Tricolorul românesc, simbol al unităţii naţionale sub Mihai Viteazul*, în "Revista Arhivelor", 1968, nr. 2.

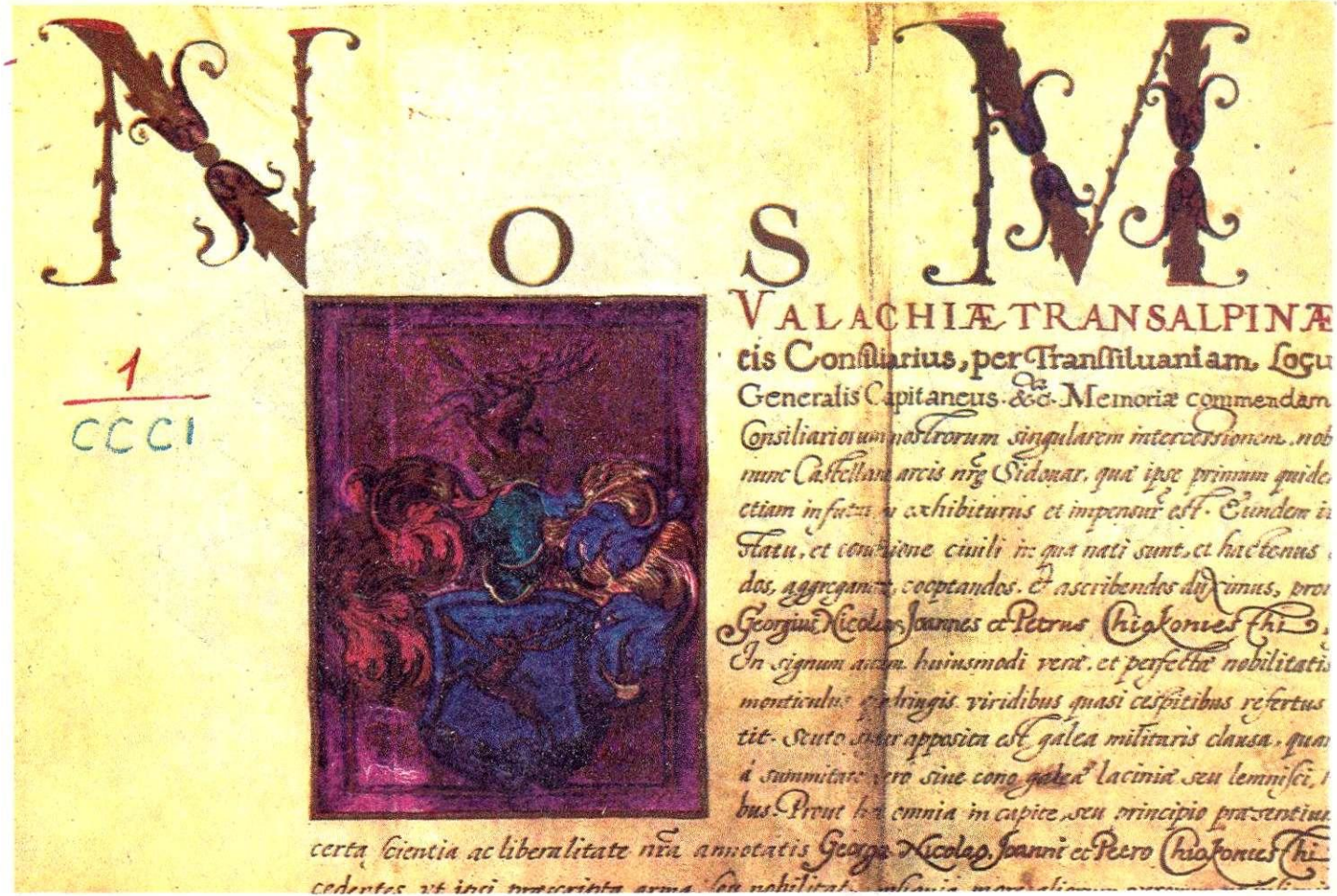

6. *1600.* Diploma de la Mihai Viteazul dată pentru înnobilarea lui Gheorghe, castelan al cetăţii Jdioara (Sidovar) şi fraţilor săi Nicolae, Ioan şi Petru. Originalul diplomei se află la Biblioteca Academiei Române, sub cota 1/CCCI.

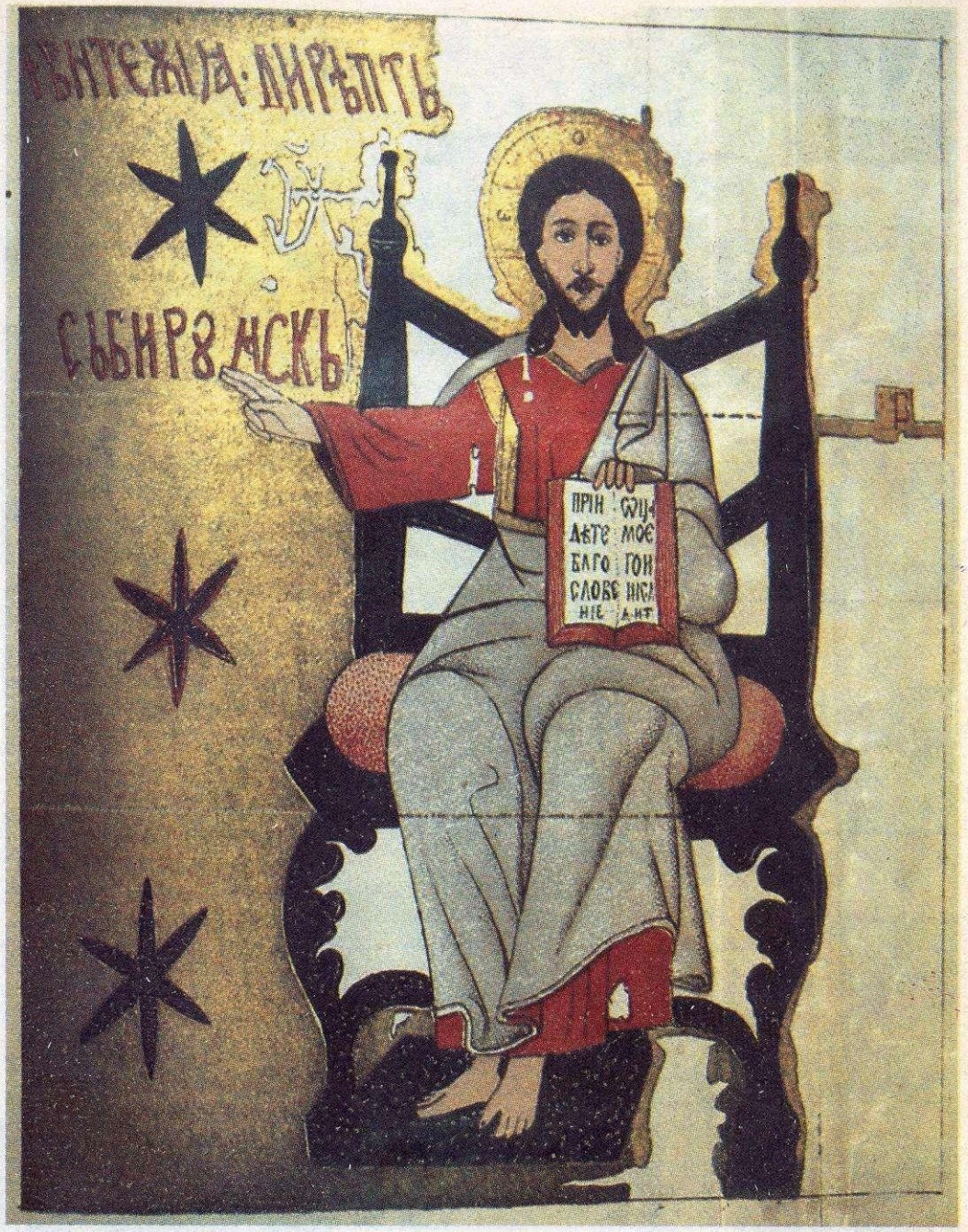

7. Drapelul ostăşesc din vremea domniei lui Şerban Cantacuzino (1679-1688). Muzeul Militar Naţional (copie).

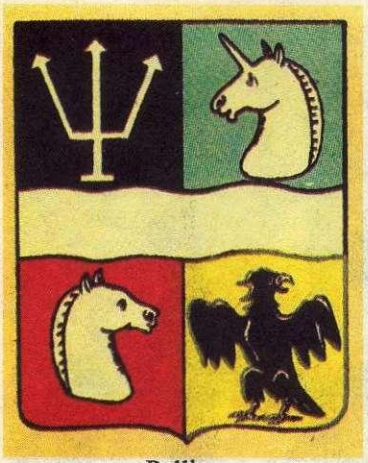

Bellio

Bogdan

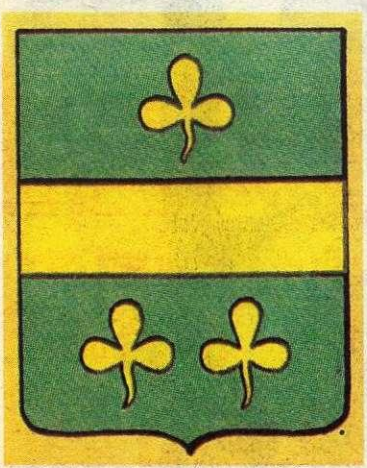

Blaremberg (Moret de)

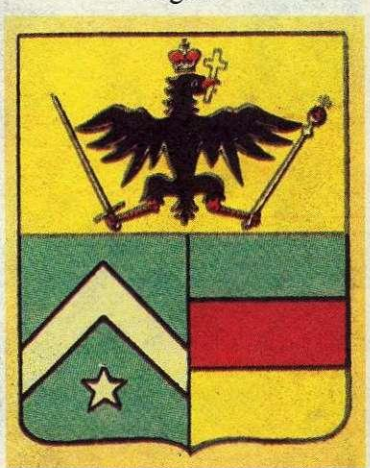

Bibescu

Brăiloiu

8a. Reproducere din lucrarea lui Emil Hagi Mosco, *Steme boiereşti din România*, Bucureşti, 1918. De remarcat stema domnitorului Constantin Brâncoveanu (1688–1714).

Brâncoveanu

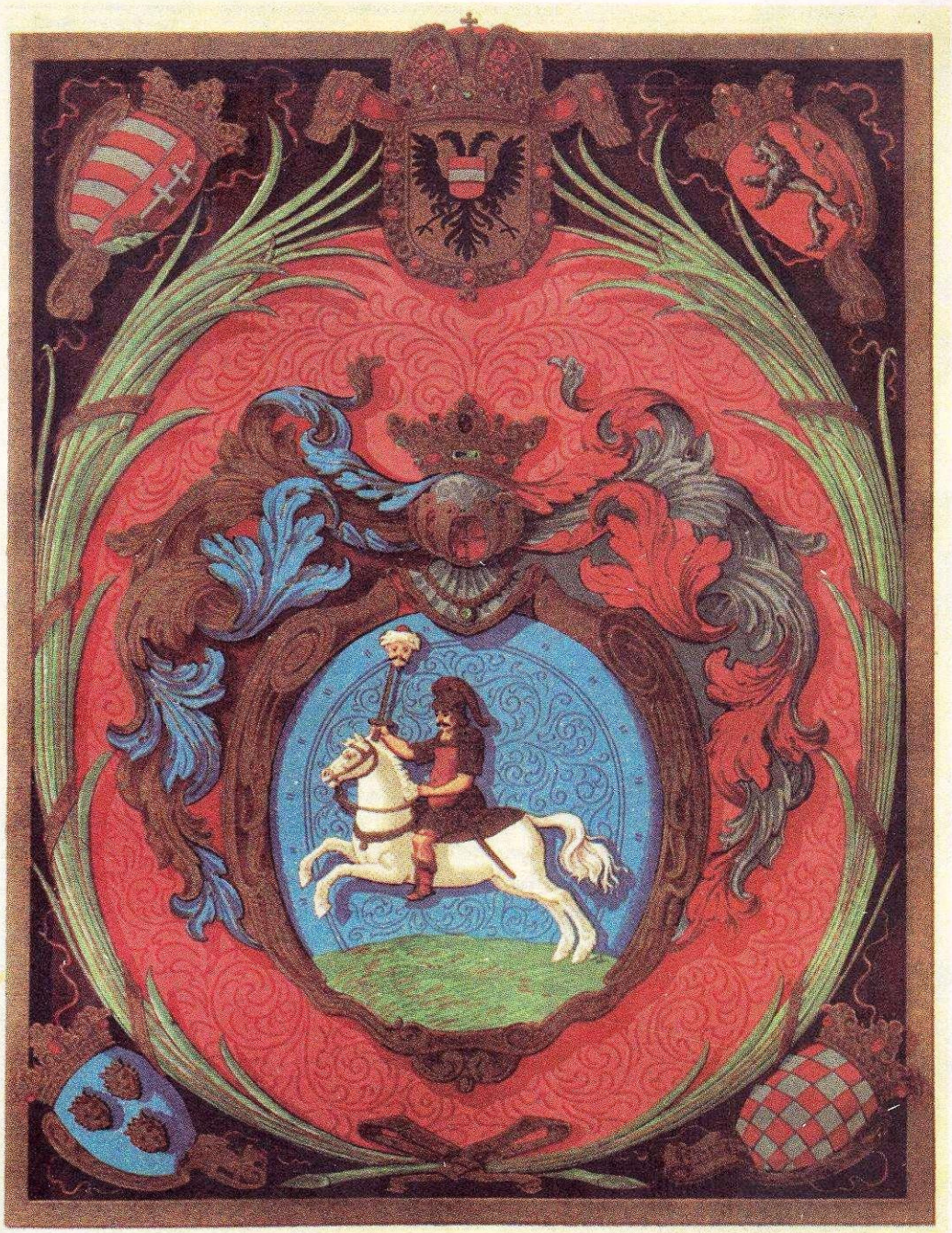

8b. *1688.* Stema domnului Ţării Româneşti Constantin Brâncoveanu. Reproducere din lucrarea *Le compte Amedée de Foras. Notice historique généalogique sur les princes Bassaraba de Brancovan*, Geneva, 1889, p. 1–2.

9. *1715 iulie 20.* Aşezământul întocmit de Antim Ivireanu, mitropolitul Ţării Româneşti, în care sunt stabilite regulile de conducere a mănăstirii Antim din Bucureşti, fondată de el. Se observă prezenţa celor trei culori: roşu, galben (aur), albastru. Arhivele Statului Bucureşti, colecţia Suluri, 13.

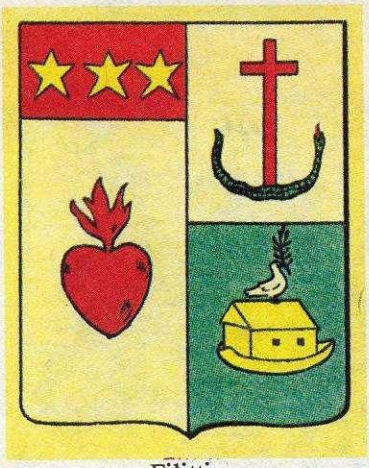

Filitti

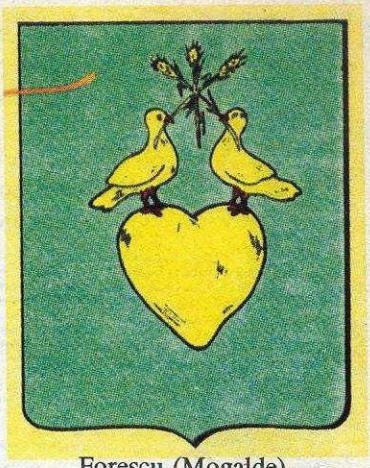

Forescu (Mogalde)

Filipescu

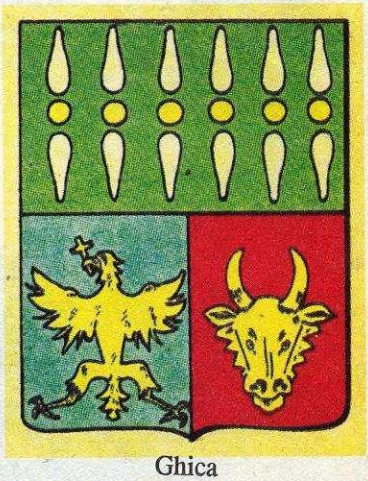

Ghica

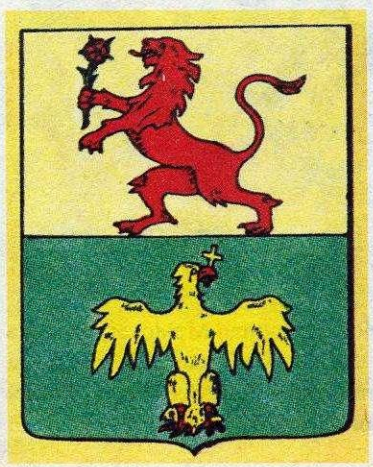

Florescu

10. Reproducere din lucrarea lui Emil Hagi-Mosco, *op. cit.* Se observă prezenţa celor trei culori, roşu, galben şi albastru în componenţa unor steme. Atragem atenţia asupra stemei familiei Ghica.

Golescu

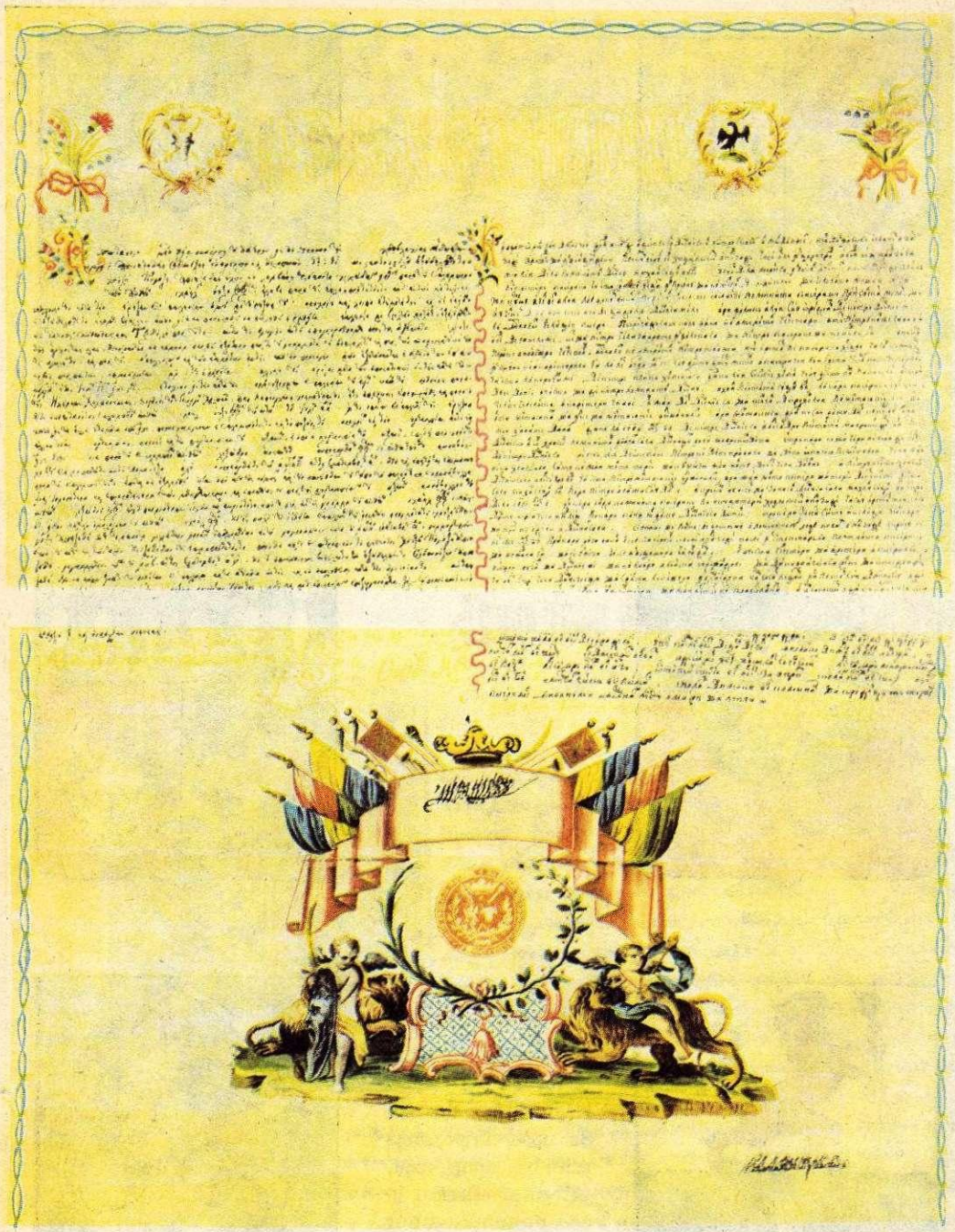

11. *1803 octombrie 29.* Hrisov prin care Alexandru Constantin Moruzi, domnul Moldovei, întăreşte bisericii Sf. Dimitrie din Ţarigrad, ca metoh, biserica Herţa (jud. Dorohoi), cu toate moşiile şi veniturile ei. În partea inferioară a documentului, într-un cartuş format dintr-o eşarfă ondulată, plasată pe o panoplie de steaguri şi arme, semnătura autografă a domnitorului. Arhivele Statului Iaşi, fond Epitropia Sfântului Spiridon, Pergamente, 13.

12. *1821*, Steagul lui Tudor Vladimirescu. Reproducere din lucrarea lui P. V. Năsturel *Steagul. Stema română. Însemnele Domneşti. Trofee*, Bucureşti 1903, p. 52.

13. Ciucurii tricolori ai steagului lui Tudor Vladimirescu. Muzeul Militar Naţional.

14. Steag domnesc din vremea lui Gheorghe Bibescu (1842-1848). Revers. Reproducere din lucrarea lui P. V. Năsturel, *op. cit*, p.52.

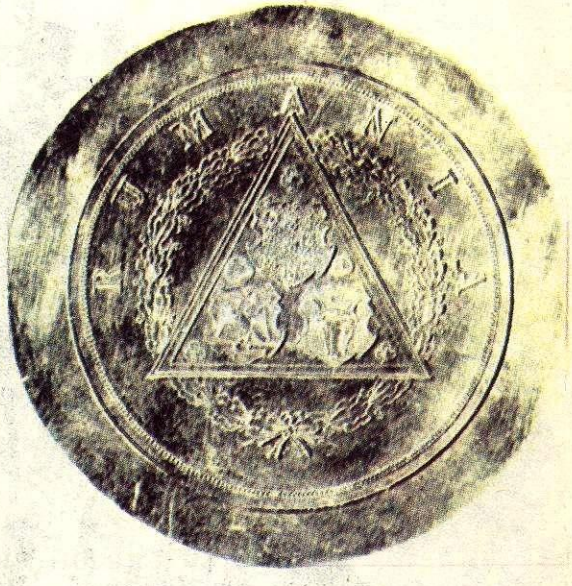

15. Medalia "Norma", bătută la Bucureşti de Societatea Filarmonică. Reproducere din lucrarea d-nei M. Dogaru *Aspiraţia poporului român spre unitate şi independenţă*, Bucureşti 1981, p. 82.

16. Steag ostăşesc din vremea domnului Mihai Sturdza (1834-1849). Reproducere din lucrarea lui P. V. Năsturel, *op. cit*, p. 52.

17. Revoluţionari români din Bucureşti la 11 iunie 1848. Reproducere după o stampă contemporană realizată de Costache Petrescu înaintea decretului din 13/25 iulie privind dispunerea culorilor. Muzeul Naţional de Istorie a României.

18. *1848.* Steagul gărzii orăşeneşti din Slatina. Muzeul Naţional de Istorie a României.

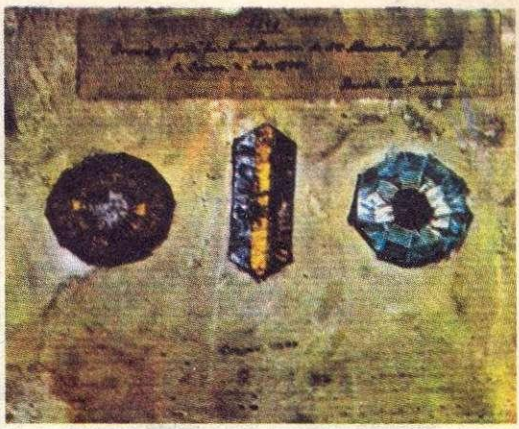

19. Cocarda oferită lui Ioan Maiorescu de dna Alexandrina G. Magheru la Craiova în iunie 1848. Muzeul Naţional de Istorie a României.

20. Reproducere din albumul *Uniformele armatei române, 1830-1930*, Bucureşti, 1930. Se remarcă portdrapelul model 1872.

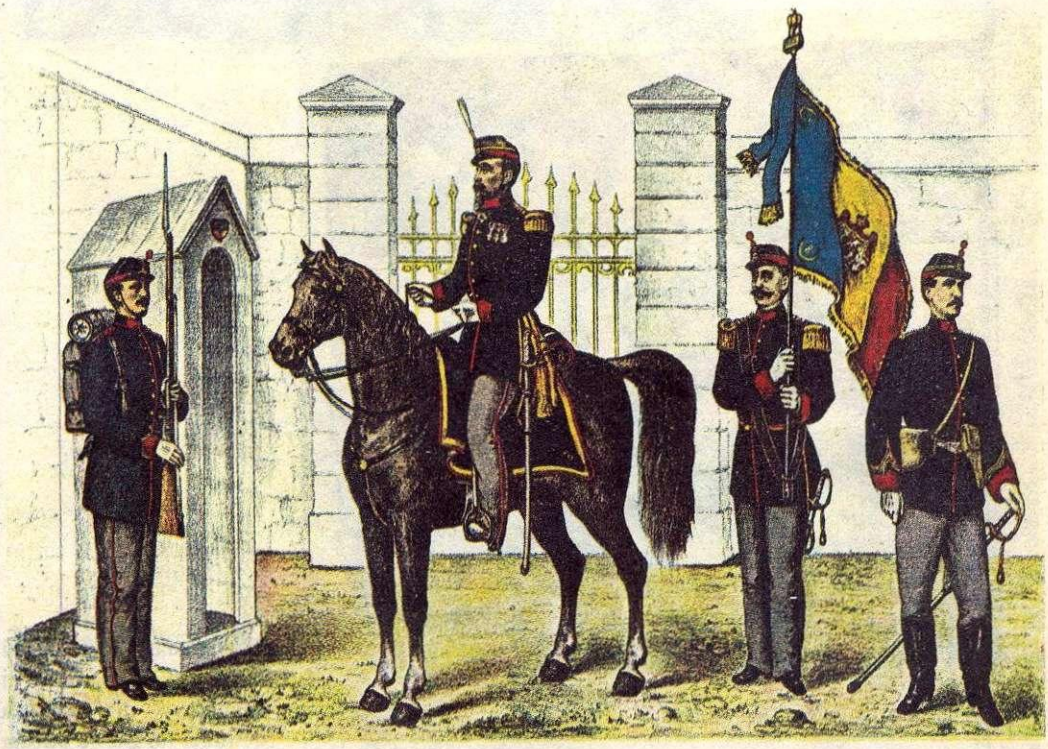

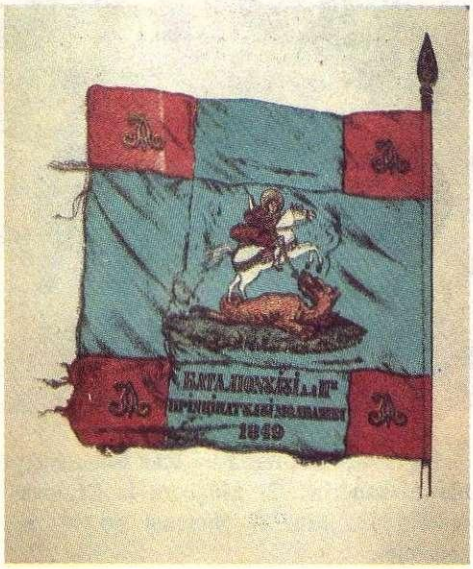

21. *1849.* Drapelul Batalionului 2 al Principatului Moldovei. Muzeul Militar Naţional.

22. Stindardul cavaleriei oştirii Principatului Munteniei din vremea domniei lui Barbu Ştirbei (1849-1856). Muzeul Militar Naţional (copie).

23. Drapelul infanteriei oştirii Ţării Româneşti din vremea domniei lui Barbu Ştirbei (1849–1856). Muzeul Militar Naţional (copie).

24. Steag domnesc din vremea lui Alexandru I. Cuza, model 1863. Reproducere din lucrarea lui P.V. Năsturel, *op. cit*, p.78.

25. Drapelul oştirii române, model 1863. Reproducere din lucrarea lui P.V. Năsturel, *op. cit*, p. 76.

26. Drapelul trupelor de pompieri, model 1866. Muzeul Militar Naţional.

27. Drapelul Gărzii Civice, model 1867. Muzeul Militar Naţional.

28. Drapelul de infanterie, model 1872, confecţionat în 1882. Reproducere din lucrarea lui P.V. Năsturel, *op. cit*, p. 124.

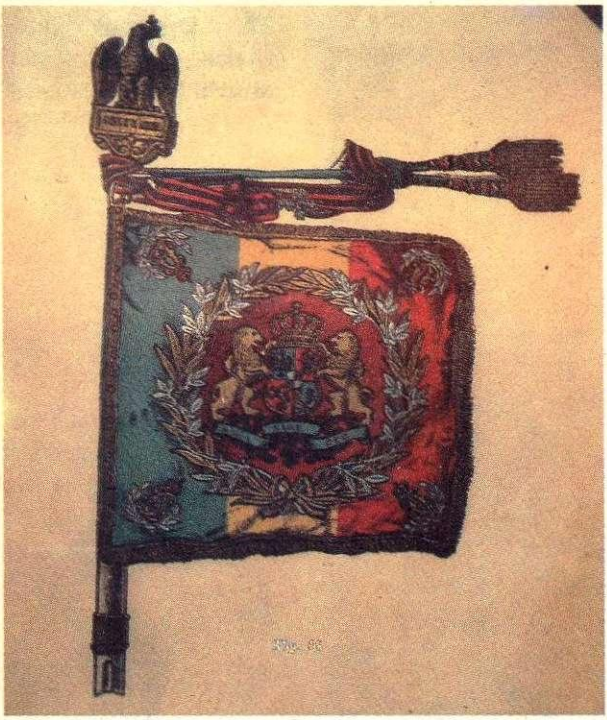

29. Stindardul de cavalerie, model 1872, confecţionat în 1873. Reproducere din lucrarea lui P.V. Năsturel, *op. cit*, p. 114.

31. Stema României, model 1872.

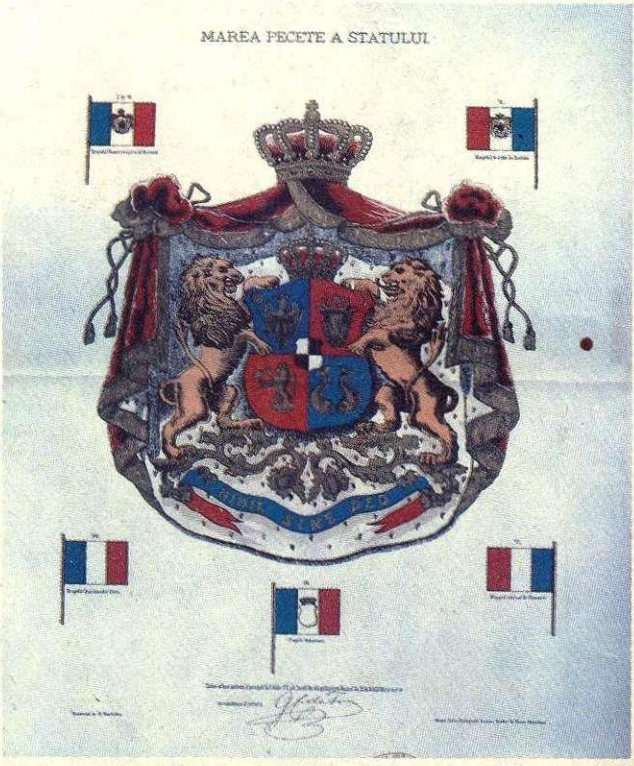

30. Acvilă, model 1872. Muzeul Militar Naţional.

32. Drapelul Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor. Sfârşitul secolului al XIX lea - începutul secolului al XX lea. Muzeul Naţional de Istorie a României.

33. Drapelul secţiunii „Ligii Culturale" din Bacău. Sfârşitul secolului al XIX lea - începutul secolului al XX-lea.
Muzeul Naţional de Istorie a României.

34. Drapelul de luptă, model 1915.
Muzeul Militar Naţional.

35. Drapelul de luptă, model 1915 având brodate inscripţiile: Ardeal, Mărăşti, Mărăşeşti. Muzeul Militar Naţional.

36. Stindardul de cavalerie, model 1915. Muzeul Militar Naţional.

37. Acvilă pentru drapelul şi stindardul model 1915 Muzeul Militar Naţional.

38. Drapelul voluntarilor basarabeni „Republica Moldova". Muzeul Militar Naţional.

39. Drapelul Asociaţiei Voluntarilor din Armata Română în Războiul pentru Întregirea Neamului. Muzeul Militar Naţional.

40. Drapelul Societăţii Subofiţerilor Pensionari, filiala Sibiu. Muzeul Militar Naţional.

41. Stema mare a României, model 1923.

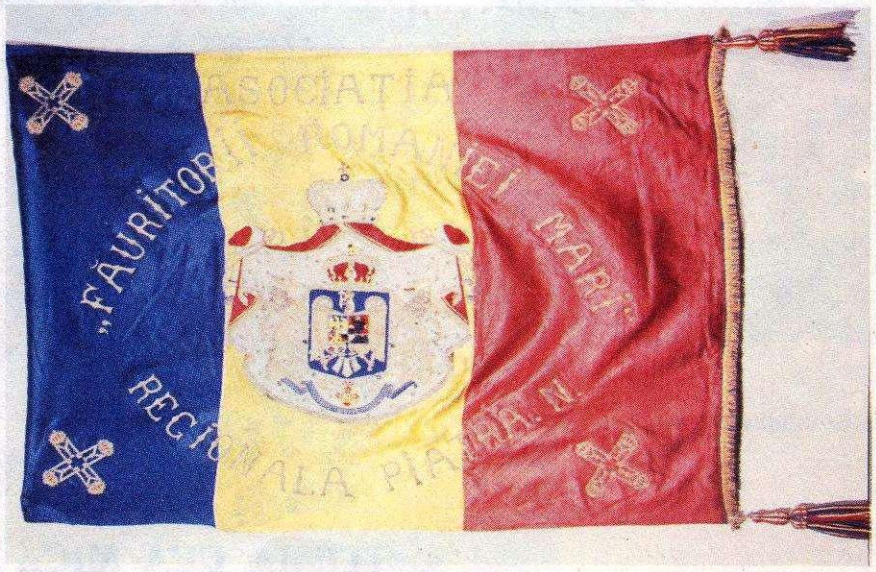

42. Drapelul Asociaţiei Făuritorii României Mari, regionala Piatra Neamţ. Muzeul Militar Naţional.

43. Stema mijlocie a României, model 1923.

44. Stema mică a României, model 1923.

45. Pavilionul regelui României.

46. Pavilionul reginei României.

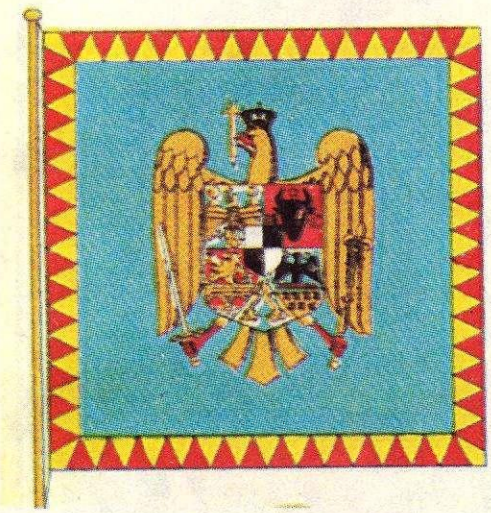

47. Pavilionul prinţului moştenitor al României.

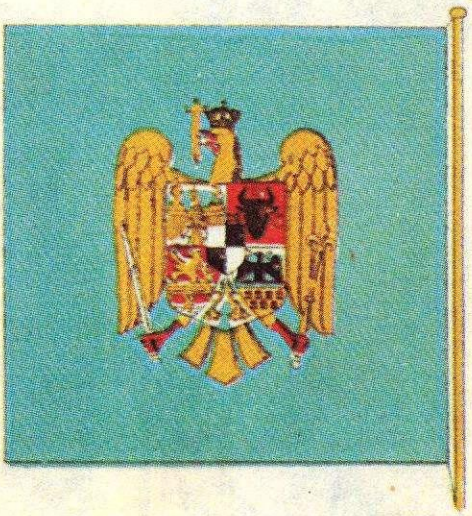

48. Pavilionul principilor regali.

49. Drapelul Asociaţiei „Pregătirea Premilitară" din Humor. Muzeul Militar Naţional.

50. Drapelul Societăţii „Avram Iancu" din comuna Oprişeni, judeţul Rădăuţi. Muzeul Militar Naţional.

Pavilioanele Marinei Militare

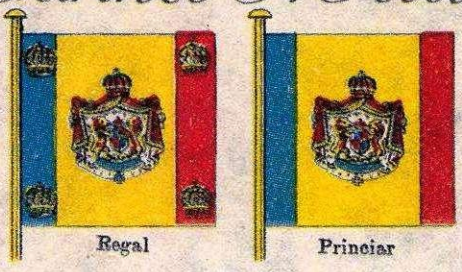

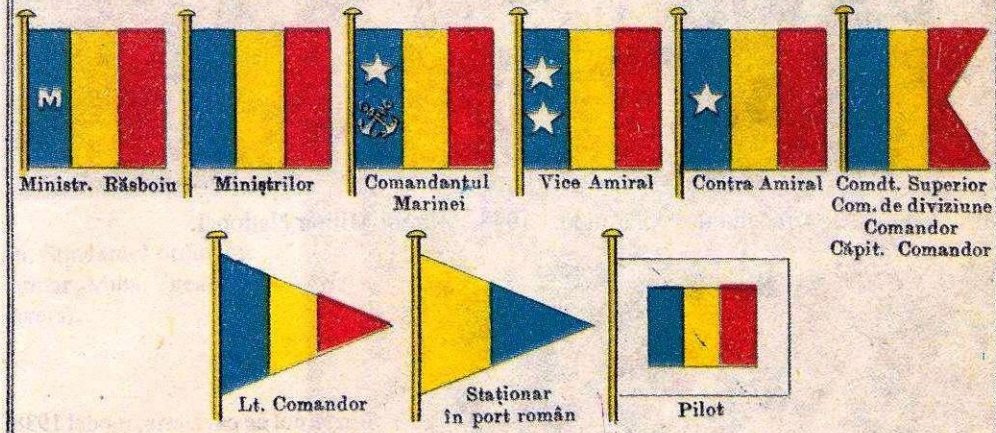

Pavilioanele Marinei Comerciale a Statului[1]

NOTA. — [1]) Pavilioanele : Regal, Princiar, Ministru de Răsboiu și a Miniștrilor, sunt aceleași ca și ale Marinei Militare.

51. Pavilioanele marinei militare şi comerciale a statului.

52. Drapelul de luptă, model 1938. Muzeul Militar Naţional.

53. Stindardul de cavalerie, model 1938. Muzeul Militar Naţional.l.

54. Drapelul de luptă, model 1940.

55. Stindardul de cavalerie, model 1940.

56. Stindardul ordinului militar „Mihai Viteazul" (avers).

57. Stindardul ordinului militar „Mihai Viteazul" (revers).

58. Drapelul de luptă, model 1952.

59. Drapelul de luptă, model 1965.

60. Steagul Republicii Socialiste România, model 1965.

61. Ogive pentru drapelul de luptă, model 1952 şi 1965.

62. Steagul României, model 1991.

63. Steagul Republicii Moldova, model 1994.

STEMA ROMÂNIEI

ISBN 973-9077-48-X